

PRIRUČNIK ZA ADVOKATE

ZAŠTITA PRAVA ŽRTAVA
TRGOVINE LJUDIMA – ULOGA ADVOKATA

Sufinansira
Evropska unija

COUNCIL OF EUROPE

Sufinansira i sprovodi
Savjet Evrope

Co-funded by
the European Union

MINISTERO
DELL'INTERNO
DIPARTIMENTO DELLA VIGILANZA E DELLA SICUREZZA

Kingdom of the Netherlands

PRIRUČNIK ZA ADVOKATE

ZAŠTITA PRAVA ŽRTAVA TRGOVINE LJUDIMA – ULOGA ADVOKATA

Podgorica, Crna Gora
decembar, 2025. godine

Priručnik za advokate:
ZAŠTITA PRAVA ŽRTAVA TRGOVINE LJUDIMA –
ULOGA ADVOKATA

Izdavač:

Centar za obuku u sudstvu
i državnom tužilaštvu

Autori/Autorke:

Bojana Franović Kovačević
Milenka Seka Žižić
Snežana Šišević
Marija Anđelković
Tijana Kostić
Tijana Živković Petraković

Stručna saradnja:

Savjet Evrope, Centar za obuku u sudstvu
i državnom tužilaštvu

Godina izdanja:

2025.

Podrška:

Ova publikacija je pripremljena uz finansijsku podršku zajedničkog programa Evropske unije i Savjeta Evrope pod nazivom "Horizontal Facility za Zapadni Balkan i Tursku" i projekta EU4FAST (Podrška Evropske unije borbi protiv trgovine ljudima i krijumčarenja migranata na zapadnom Balkanu).

Sadržaj je isključiva odgovornost autora/autorki i ni u kom slučaju ne predstavlja zvanične stavove niti Evropske unije i Savjeta Evrope, niti EU4FAST projektnog tima.

Poštovani/a,

Kontinuirano unapređenje znanja i profesionalnih vještina nosilaca pravosudnih funkcija i pravnih praktičara predstavlja jedan od ključnih preduslova za izgradnju djelotvornog sistema vladavine prava. Centar za obuku u sudstvu i državnom tužilaštvu, kao centralna institucija za stručno usavršavanje u ovoj oblasti u Crnoj Gori, kroz dugogodišnji rad razvija programe edukacije koji odgovaraju savremenim izazovima pravne prakse i potrebama društva. Poseban fokus stavljen je na jačanje kapaciteta svih učesnika u pravosudnom sistemu, uključujući advokaturu, kao važnog partnera u ostvarivanju pravde i zaštiti ljudskih prava, uz snažnu podršku i saradnju sa međunarodnim organizacijama i ekspertima.

Veliko mi je zadovoljstvo da pozdravim izdavanje Priručnika za advokate o trgovini ljudima, publikacije koja predstavlja značajan doprinos jačanju stručnih kapaciteta pravne struke u borbi protiv jednog od najtežih oblika kršenja ljudskih prava savremenog društva. Trgovina ljudima nije samo krivičnopravni fenomen, već složena pojava koja duboko zadire u dostojanstvo, slobodu i osnovna prava žrtava, zahtijevajući sveobuhvatan, koordinisan i senzibilisan odgovor pravosudnog sistema.

Vrijednost ovog priručnika ogleda se u objedinjavanju međunarodnih i evropskih standarda, relevantnog nacionalnog zakonodavstva i bogate sudske prakse, uz jasne i praktične smjernice za postupanje advokata u predmetima trgovine ljudima. Poseban značaj dat je pristupu usmjerenom na žrtvu, koji podrazumijeva razumijevanje trauma, prepoznavanje ranjivosti i izbjegavanje sekundarne viktimizacije, čime se doprinosi ostvarivanju suštinske, a ne samo formalne pravde.

Uloga advokata u ovim postupcima je od izuzetne važnosti. Advokati su često prvi pravni zastupnici koji žrtvi pružaju podršku, štite njena prava i obezbjeđuju pristup pravdi. Upravo zato je neophodno kontinuirano jačati njihova znanja o specifičnostima ovog krivičnog djela, identifikaciji žrtava, međunarodnim mehanizmima zaštite i multidisciplinarnoj saradnji, što ovaj priručnik na sveobuhvatan način omogućava.

Želim posebno da istaknem stručni doprinos autorki, čije su znanje, iskustvo i posvećenost ovoj temi omogućili izradu publikacije koja spaja teorijsku utemeljenost i praktičnu primjenjivost. Takođe, naglasila bih da za izdavanje ovog priručnika zahvalnost dugujemo Savjetu Evrope, na ekspertskoj i finansijskoj podršci obezbijedenoj kroz zajednički program Evropske unije i Savjeta Evrope „Horizontal Facility za Zapadni Balkan i Tursku“, u okviru projekta „Osnaživanje odgovornosti u pravosudnom sistemu i unapređenje prava žrtava u Crnoj Gori“, kao i projektu EU4FAST (Podrška Evropske unije borbi protiv trgovine ljudima i krijumčarenja migranata na Zapadnom Balkanu).

Vjerujem da će ovaj priručnik postati važan alat u svakodnevnom radu advokata i drugih pravnih profesionalaca, doprinoseći ujednačavanju prakse, jačanju zaštite ljudskih prava i efikasnijem procesuiranju slučajeva trgovine ljudima. Njegova primjena treba da doprinese stvaranju sistema koji je odlučan prema učiniocima, a istovremeno pruža pažljiv, podržavajući i pravedan odnos prema žrtvama.

Uvjerena sam da ćemo kroz ovakve inicijative nastaviti da gradimo pravosuđe koje počiva na znanju, odgovornosti i poštovanju ljudskog dostojanstva, kao temeljnoj vrijednosti svakog demokratskog društva.

Ljiljana Lakić

Predsjednica Upravnog odbora Centra za obuku u sudstvu
i državnom tužilaštvu

Sadržaj

UVOD	Pregled i ciljevi kursa	10
	Ishodi kursa	10
	Stručnjaci angažovani na izradi kursa	12
MODUL 1	Međunarodni standardi u oblasti borbe protiv trgovine ljudima Bojana Franović Kovačević	17
MODUL 2	Nacionalni pravni okvir i praksa Milenka Seka Žižić i Snežana Šišević	27
MODUL 3	Razumijevanje fenomena trgovine ljudima i žrtava Marija Anđelković	47
MODUL 4	Komunikacija sa žrtvom i pružanje pomoći i podrške Marija Anđelković i Tijana Kostić	53
MODUL 5	Prava žrtava Tijana Kostić i Tijana Živković Petraković	61
MODUL 6	Uloga advokata u postupku identifikacije i zaštite žrtava Tijana Kostić i Tijana Živković Petraković	79
PRILOZI	Ključni nalazi i preporuke četvrtog evaluacionog izvještaja Grupe eksperata Savjeta Evrope za borbu protiv trgovine ljudima (GRETA) za Crnu Goru (2025.)	93
	Institucionalni i koordinacioni mehanizmi za suzbijanje trgovine ljudima u Crnoj Gori	95

UVOD

SVRHA I ZNAČAJ PRIRUČNIKA

Ovaj priručnik je izrađen sa ciljem unapređenja znanja i prakse advokata u oblasti borbe protiv trgovine ljudima, kao jednog od najtežih oblika kršenja ljudskih prava i savremenog ropstva. Priručnik polazi od potrebe da se normativni okvir i međunarodni standardi dosljedno i efikasno primjenjuju u praksi, uz puno uvažavanje položaja i potreba žrtava.

Poseban značaj priručnika ogleda se u njegovom fokusu na ulogu advokata kao ključnog aktera u obezbjeđivanju djelotvornog pristupa pravdi za žrtve trgovine ljudima. Kroz sistematizovan prikaz standarda, prakse i praktičnih smjernica, priručnik doprinosi jačanju kapaciteta pravne struke da odgovori na složenost ovog fenomena na način koji štiti dostojanstvo, bezbjednost i prava žrtava.

CILJNA GRUPA I NAČIN KORIŠĆENJA

Priručnik je prvenstveno namijenjen advokatima i advokaticama, kao i advokatskim pripravnicima, ali može biti koristan i drugim pravnim profesionalcima i stručnjacima koji u svom radu dolaze u kontakt sa slučajevima trgovine ljudima. Struktura priručnika prati tematske module obuke i omogućava njegovo korišćenje kako u okviru organizovanih edukativnih aktivnosti, tako i kao samostalni referentni materijal.

PODRŠKA DONATORA U SVIJETLU PRIMJENE RELEVANTNIH STANDARDA

Ova publikacija je pripremljena uz finansijsku podršku zajedničkog programa Evropske unije i Savjeta Evrope pod nazivom *“Horizontal Facility za Zapadni Balkan i Tursku”* i projekta EU4FAST (Podrška Evropske unije borbi protiv trgovine ljudima i krijumčarenja migranata na zapadnom Balkanu). Značajan doprinos u izradi ovog priručnika dala je i NVO „Centar za ženska prava“. Sadržaj je is-

ključiva odgovornost autora/autorki i ni u kom slučaju ne predstavlja zvanične stavove Evropske unije, Savjeta Evrope i projekta EU4FAST (Podrška Evropske unije borbi protiv trgovine ljudima i krijumčarenja migranata na zapadnom Balkanu).

TERMINOLOŠKE NAPOMENE

U priručniku se koristi termin „žrtva trgovine ljudima“ u skladu sa međunarodnim standardima i važećim propisima Crne Gore, nezavisno od formalnog procesnog statusa ili postojanja pravosnažne presude. Izrazi koji se odnose na rod koriste se kao rodno neutralni, osim kada kontekst zahtijeva drugačiji pristup, naročito u dijelovima koji se odnose na rodno zasnovanu eksploataciju i posebnu ranjivost žena i djevojčica

PREGLED KURSA

Ovaj kurs predstavlja specijalizovani program stručnog usavršavanja advokata u oblasti borbe protiv trgovine ljudima, sa posebnim fokusom na zaštitu i ostvarivanje prava žrtava u krivičnim i povezanim postupcima. Kurs je koncipiran kao cjelina koja povezuje međunarodne i evropske standarde, nacionalni pravni okvir i sudsku i tužilačku praksu, uz razvoj praktičnih vještina neophodnih za profesionalno postupanje u radu sa žrtvama trgovine ljudima.

Program obuhvata tematske cjeline koje se odnose na: međunarodni i evropski normativni okvir; nacionalno zakonodavstvo i praksu; prepoznavanje oblika trgovine ljudima i povezanih krivičnih djela; komunikaciju sa žrtvama i pružanje pravne pomoći i podrške; prava žrtava, uključujući pravo na bezbjednost, zaštitu privatnosti, period oporavka i refleksije, naknadu štete i primjenu principa nekažnjavanja.

Kurs je usmjeren na jačanje profesionalne uloge advokata kao ključnog aktera u obezbjeđivanju pristupa pravdi, zaštite dostojanstva i sprečavanja sekundarne viktimizacije žrtava trgovine ljudima.

Ciljevi kursa su da:

- unaprijedi znanje advokata o međunarodnim, evropskim i nacionalnim standardima u oblasti borbe protiv trgovine ljudima;
- osnaži sposobnost advokata da pravilno identifikuju i kvalifikuju krivično djelo trgovine ljudima i srodna krivična djela;

- razvije praktične vještine potrebne za efikasnu komunikaciju sa žrtvama trgovine ljudima, zasnovanu na povjerenju, etičnosti i razumijevanju traume;
- omogući advokatima da efikasno savjetuju i zastupaju žrtve u ostvarivanju njihovih procesnih i materijalnih prava;
- unaprijedi primjenu principa zaštite žrtava, uključujući princip nekažnjavanja i mjere za sprečavanje sekundarne viktimizacije;
- doprinese dosljednijoj i kvalitetnijoj primjeni važećeg zakonodavstva i sudske prakse u predmetima trgovine ljudima.

Kurs se realizuje primjenom kombinovanih metoda učenja, koje omogućavaju povezivanje teorijskih znanja sa praktičnom primjenom, i to kroz:

- stručno vođena predavanja i tematska izlaganja;
- analizu relevantnih zakonskih rješenja i međunarodnih dokumenata;
- razmatranje primjera iz sudske i tužilačke prakse;
- interaktivne diskusije i razmjenu profesionalnih iskustava;
- rad na praktičnim primjerima i simulacijama profesionalnih situacija.

Ovakav metodološki pristup omogućava učesnicima da stečena znanja neposredno primijene u advokatskoj praksi.

OČEKIVANI ISHODI KURSA

Do kraja ovog kursa, učesnici će biti u stanju da:

- 1. Objasne i tumače** međunarodne, evropske i nacionalne standarde u oblasti borbe protiv trgovine ljudima i zaštite prava žrtava.
- 2. Identifikuju i pravilno kvalifikuju** krivično djelo trgovine ljudima i srodna krivična djela u skladu sa važećim propisima Crne Gore.
- 3. Primijene** relevantnu sudsku i tužilačku praksu u postupcima u kojima zastupaju žrtve trgovine ljudima.
- 4. Razviju i koriste** odgovarajuće vještine komunikacije sa žrtvama, uvažavajući principe etičnosti, povjerljivosti i pristupa zasnovanog na traumi.
- 5. Savjetuju i zastupaju** žrtve u ostvarivanju njihovih procesnih i materijalnih prava, uključujući pravo na zaštitu, informisanje i naknadu štete.
- 6. Primijene** principe zaštite žrtava, uključujući princip nekažnjavanja i mjere za sprečavanje sekundarne viktimizacije u krivičnom postupku.

NAZIV MODULA:

MEĐUNARODNI STANDARDI U OBLASTI BORBE PROTIV TRGOVINE LJUDIMA

Ime i prezime:	Bojana Franović Kovačević
E-pošta:	bojana.franovic@icloud.com
Pozicija:	Advokatica, Advokatska Komora Crne Gore

Advokatica i diplomirana pravnica sa više od petnaest godina profesionalnog iskustva u pravosuđu i advokaturi, specijalizovana za krivično pravo i zaštitu ljudskih prava. Članica je Advokatske komore Crne Gore od 2010. godine i u advokatskoj praksi zastupa klijente pred svim nivoima sudova u Crnoj Gori, kao i pred Ustavnim sudom i Evropskim sudom za ljudska prava u Strazburu. Članica je Upravnog odbora Centra za obuku u sudstvu i državnom tužilaštvu Crne Gore kao i Konsultativnog odbora Evropskog programa za edukaciju pravnih stručnjaka na temu ljudskih prava (HELP). Pravni fakultet Univerziteta Crne Gore završila je 2007. godine, a pravosudni ispit položila 2010. godine. Profesionalno iskustvo sticala je kroz advokatsku praksu, rad u sudstvu kao sudijski pripravnik, kao i kroz angažman na projektima monitoringa suđenja i promocije ljudskih prava u saradnji sa domaćim i međunarodnim organizacijama.

NAZIV MODULA:

NACIONALNI PRAVNI OKVIR I PRAKSA

Ime i prezime:	Milenka Seka Žižić
E-pošta:	milenska.zizic@sudstvo.me
Pozicija:	sutkinja Vrhovnog suda Crne Gore

Od 2022. godine obavlja funkciju sutkinje Vrhovnog suda Crne Gore. Prije toga bila je sutkinja Apelacionog suda Crne Gore u periodu od 2014. do 2022. godine. Svoju sudijsku karijeru na nivou viših sudova započela je izborom za sut-

kinju Višeg suda u Podgorici 2006. godine, gdje je od 2010. godine obavljala i dužnost predsjednice krivičnog odjeljenja, a paralelno postupala u Specijalizovanom odjeljenju za krivična djela organizovanog kriminala, korupcije, terorizma i ratnih zločina u periodu od 2008. do 2014. godine. Prethodno je od 1991. do 2006. godine obavljala funkciju sutkinje Osnovnog suda u Nikšiću, gdje je bila predsjednica krivičnog odjeljenja i jedno vrijeme vršiteljka dužnosti predsjednika suda. Pravosudni ispit položila je 1990. godine, nakon obavljenog pripravničkog staža u Osnovnom sudu u Nikšiću. Učestvovala je u izradi Programa funkcionalne obuke nosilaca pravosudne funkcije - Modul: Borba protiv trgovine ljudima zajedno sa ekspertima koji su određeni od strane INL programa Ambasade SAD u Crnoj Gori. Na temu trgovine ljudima održala je veliki broj obuka i predavanja uz simulacije suđenja sa žrtvama trgovine ljudima, te sarađivala sa relevantnim međunarodnim organizacijama uključujući Savjet Evrope, UNODC, IOM.

NAZIV MODULA:

NACIONALNI PRAVNI OKVIR I PRAKSA

Ime i prezime:	Snežana Šišević
E-pošta:	snezana.sisevic@tuzilastvo.me
Pozicija:	državna tužiteljka, Više državno tužilaštvo u Podgorici

Snežana Šišević je državna tužiteljka u Višem državnom tužilaštvu u Podgorici, na koju funkciju je izabrana odlukom Tužilačkog savjeta nakon sprovedenog javnog oglasa. Prethodno je više od deset godina obavljala dužnost državne tužiteljke u Osnovnom državnom tužilaštvu u Podgorici, postupajući u različitim vrstama krivičnih predmeta. U svom radu se dosljedno oslanja na praksu Evropskog suda za ljudska prava i primjenu međunarodnih standarda. U Višem državnom tužilaštvu zadužena je, između ostalog, za postupanje u predmetima iz oblasti trgovine ljudima i drugih složenih krivičnih djela. Specijalizovana je tužiteljka za borbu protiv trgovine ljudima i rukovoditeljka Operativnog tima za borbu protiv trgovine ljudima, nedozvoljenog prelaza državne granice i krijumčarenja ljudi.

NAZIV MODULA:

RAZUMIJEVANJE FENOMENA TRGOVINE LJUDIMA I ŽRTAVA

KOMUNIKACIJA SA ŽRTVOM I PRUŽANJE POMOĆI I PODRŠKE

Ime i prezime:	Marija Anđelković
E-pošta:	am@astra.rs
Pozicija:	direktorka, ASTRA-Akcija protiv trgovine ljudima

Marija Anđelković je pravica i jedna od vodećih stručnjakinja u oblasti borbe protiv trgovine ljudima u Srbiji i regionu Jugoistočne Evrope. Suosnivačica je i izvršna direktorka organizacije ASTRA – Akcija protiv trgovine ljudima. Više od dvije decenije bavi se razvojem politika, zagovaranjem, edukacijom i direktnom podrškom žrtvama trgovine ljudima, sa posebnim fokusom na prava žena, djece i migranata. Tokom svoje karijere inicirala je uspostavljanje prvog SOS telefona za žrtve trgovine ljudima u Srbiji (2002), kao i Evropskog broja za nestalu djecu 116000 (2012), i nadgledala pružanje podrške za više stotina žrtava. Aktivno je učestvovala u izradi ključnih nacionalnih zakona i strategija. Autorka je velikog broja stručnih publikacija, analiza i priručnika iz oblasti trgovine ljudima, prava žrtava i rodno osetljivih politika, kao i šest licenciranih programa obuka. Održala je više od 800 obuka i predavanja za profesionalce i studente u Srbiji i inostranstvu i sarađivala sa relevantnim međunarodnim telima, uključujući Savet Evrope, Evropsku komisiju i Ujedinjene nacije.

NAZIV MODULA:

KOMUNIKACIJA SA ŽRTVOM I PRUŽANJE POMOĆI I PODRŠKE

PRAVA ŽRTAVA

ULOGA ADVOKATA U POSTUPKU IDENTIFIKACIJE I ZAŠTITE ŽRTAVA

Ime i prezime:	Tijana Kostić
E-pošta:	advokat.tijanakostic@gmail.com
Pozicija:	advokatica, Advokatska komora Srbije (AK Beograda)

Advokatica sa dvadesetogodišnjim iskustvom u zastupanju žrtava trgovine ljudima. Predavač je na Krivičnoj katedri Advokatske akademije Advokatske komore Srbije. Sertifikovana je trenerica HELP programa Savjeta Evrope za kurs „Borba protiv trgovine ljudima“. Advokatica je na listi zastupnica žrtava pred Specijalizovanim vijećima Kosova u Hagu. Autorka (koautorka) je više priručnika i vodiča na temu borbe protiv trgovine ljudima, zaštite prava žrtava trgovine ljudima, kao i zaštite prava žrtava nasilja u porodici. Bila je moderatorica i panelistkinja na velikom broju konferencija, okruglih stolova i tribina organizovanih u cilju obezbjeđivanja bolje zaštite prava žrtava trgovine ljudima i ostvarivanja njihovog prava na kompenzaciju. Od 2005. godine do danas kontinuirano radi sa žrtvama trgovine ljudima, najprije kao advokatica Službe za koordinaciju i zaštitu žrtava trgovine ljudima, a potom Nacionalnog centra za zaštitu žrtava trgovine ljudima, i kao saradnica NVO „Astra“ i „Savjetovališta protiv nasilja u porodici“ – sigurnih kuća u Beogradu. Članica je uredničkog odbora časopisa „Branič“ Advokatske komore Srbije.

NAZIV MODULA:

PRAVA ŽRTAVA

ULOGA ADVOKATA U POSTUPKU IDENTIFIKACIJE I ZAŠTITE ŽRTAVA

Ime i prezime:	Tijana Živković Petraković
E-pošta:	zivkovic@law-office.me
Pozicija:	advokatica, Advokatska komora Crne Gore

Tijana je samostalna advokatica koja se bavi sveobuhvatnim pravnim zastupanjem klijenata u oblasti privrednog, parničnog, upravnog i krivičnog prava, kao i u okviru sistema besplatne pravne pomoći za marginalizovane grupe. Diplomirala je na Pravnom fakultetu Univerziteta Crne Gore u Podgorici, članica je i Advokatske komore Crne Gore od 2012. godine. Profesionalnu karijeru započela je kao pripravnica u oblasti privrednog prava, a od 2012. godine radi kao samostalna advokatica, sa iskustvom u zastupanju u postupcima zaštite od diskriminacije, uključujući slučajeve protiv državnih institucija..

Modul 1

MEĐUNARODNI STANDARDI U OBLASTI BORBE PROTIV TRGOVINE LJUDIMA

Bojana Franović Kovačević

OPIS MODULA:

Ovaj modul se fokusira na ključne pravne instrumente i međunarodne standarde koji regulišu oblast borbe protiv trgovine ljudima sa posebnim naglaskom na zaštitu žrtava, koji obavezuju države članice da osiguraju efikasnu zaštitu i pristup pravdi za žrtve. Na osnovu ovih instrumenata i standarda uspostavlja se pravni osnov koji je neophodan za razumijevanje obaveza pravnih stručnjaka u zaštiti žrtava trgovine ljudima u skladu sa najvišim međunarodnim standardima.

TEMATSKE JEDINICE:

1. Protokol UN o Sprečavanju, suzbijanju i kažnjavanju trgovine ljudima, posebno ženama i djecom (Palermo Protokol)
2. Konvencija Savjeta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima (Varšava, 2005)
3. Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (EKLJP) i sudska praksa Evropskog suda za ljudska prava (ESLJP)
4. Ključni dokumenti Evropske Unije
5. Ostali relevantni standardi

ISHODI MODULA:

Do kraja ovog modula, učesnici će biti u stanju da:

1. **Identifikuju** ključne međunarodne i evropske pravne instrumente u oblasti borbe protiv trgovine ljudima, sa posebnim naglaskom na standarde zaštite prava žrtava.
2. **Objasne** osnovne elemente međunarodno prihvaćene definicije trgovine ljudima (čin, sredstva i svrha eksploatacije), kao i tri stuba borbe protiv trgo-

vine ljudima (prevencija, zaštita žrtava i krivično gonjenje).

3. **Analiziraju** obaveze država koje proizilaze iz međunarodnih standarda u pogledu kriminalizacije trgovine ljudima, obezbjeđivanja efikasne zaštite žrtava i pristupa pravdi.
4. **Razlikuju i primijene** međunarodne standarde zaštite žrtava trgovine ljudima, uključujući pravo na pomoć i podršku, princip nekažnjavanja, zaštitu privatnosti i period oporavka i razmišljanja.
5. **Primijene** standarde Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i sudsku praksu Evropskog suda za ljudska prava u cilju zaštite žrtava trgovine ljudima, posebno u odnosu na pozitivne obaveze države iz Člana 4.
6. **Tumače** relevantnu sudsku praksu Evropskog suda za ljudska prava u predmetima trgovine ljudima, sa posebnim osvrtom na obaveze identifikacije žrtava, sprovođenja efikasne istrage i preduzimanja zaštitnih mjera.
7. **Povežu** međunarodne i evropske standarde sa profesionalnom ulogom i obavezama advokata u zaštiti prava žrtava trgovine ljudima i obezbjeđivanju njihovog efikasnog pristupa pravdi.

SADRŽAJ MODULA:

1. Protokol UN o Sprečavanju, suzbijanju i kažnjavanju trgovine ljudima, posebno ženama i djecom (Palermo Protokol)

Protokol UN o Sprečavanju, suzbijanju i kažnjavanju trgovine ljudima, posebno ženama i djecom (Palermo Protokol) je usvojen 2000. godine kao dodatak Konvenciji UN protiv transnacionalnog organizovanog kriminala i njime se uspostavlja prva međunarodno obavezujuća definicija trgovine ljudima koja naglašava osnovne elemente:

čin (radnje – vrbovanje, prevoz, premještanje, i slično),

sredstva (prijetnja ili upotreba sile ili drugih oblika prinude, otmice, prevare, obmane, zloupotrebe položaja i slično) i

svrhu eksploatacije (radi prostitucije ili drugih oblika seksualne eksploatacije, prinudnog rada ili ropstva ili prakse slične ropstvu i slično).

Članom 3 ovog protokola utvrđena je definicija trgovine ljudima (**3P – Prevention, Protection, Prosecution**), koja se fokusira na tri stuba borbe protiv trgovine ljudima: **sprečavanje** (prevencija), **zaštitu žrtava** (protection) i **krivično gonjenje učinilaca** (prosecution).

Članom 5 ovog protokola uspostavlja se obaveza država potpisnica da u svoje nacionalno zakonodavstvo unesu krivično djelo „trgovina ljudima“ u skladu sa definicijom iz člana 3.

Članom 6 ovog protokola naglašena je potreba zaštite prava žrtava i pružanje pomoći sa posebnim osvrtom na žene i djecu. Dati su i ključni aspekti pomoći i to pružanje smještaja, zdravstvena, psihološka i materijalna pomoć, kao i obaveza poštovanja privatnosti i zaštita identiteta.

2. Konvencija Savjeta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima (Varšava, 2005)

Konvencija Savjeta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima iz 2005. godine predstavlja ključni regionalni instrument koji nadograđuje standarde uspostavljene Palermo protokolom, sa posebnim naglaskom na sveobuhvatnu zaštitu prava žrtava i obaveze država u prevenciji, zaštiti i krivičnom gonjenju trgovine ljudima.

- **Fokus na žrtvu:** Predstavlja najsveobuhvatniji evropski međunarodni sporazum, sa centralnim fokusom na **zaštitu ljudskih prava žrtava** trgovine ljudima (princip *human-rights based approach*).
- **Proširenje zaštite:** Konvencija proširuje zaštitu i na unutrašnju (domaću) trgovinu ljudima, ne samo transnacionalnu.
- **Ključne mjere:** Propisuje obavezujuće mjere u ovoj oblasti:
 - **Identifikacije i pomoć žrtvama:** Propisuje minimum 30 dana za oporavak i razmišljanje (*reflection and recovery period*) za potencijalne žrtve radi donošenja informisane odluke o saradnji, kao i garantovanje osnovne pomoći (smještaj, medicinska pomoć, pravna pomoć).
 - **Nekažnjavanje žrtava:** Načelo **nekažnjavanja žrtava** za djela koja su počinile usljed trgovine ljudima (*non-punishment principle*).
 - **Krivično gonjenje:** Zahtijeva kriminalizaciju svih oblika trgovine ljudima i propisivanje efikasnih, proporcionalnih i odvraćajućih sankcija.
- **Mehanizam monitoringa:** Uspostavlja **Grupu eksperata za borbu protiv trgovine ljudima (GRETA)**, koja nadzire primjenu Konvencije od strane država članica putem izvještaja i preporuka.

3. Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (EKLJP) i sudska praksa Evropskog suda za ljudska prava (ESLJP)

Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda je takođe važan međunarodni dokument koji je, iako se u njemu ne pominje izričito borba protiv trgovine ljudima, kroz praksu Evropskog suda za ljudska prava, poslužio kao osnov za razvoj standarda zaštite i koncept kojim se državama nameću pozitivne obaveze da aktivno štite žrtve trgovine ljudima.

Osnovni značaj EKLP se ogleda u sledećem:

- **Tumačenje trgovine ljudima kao povrede člana 4 (zabrana ropstva i prinudnog rada):** Ovo je najvažniji doprinos, jer je ESLJP utvrdio da trgovina ljudima, bez obzira na svrhu eksploatacije (seksualnu, radnu i slično), predstavlja oblik ropstva, služenja ili prinudnog rada u smislu člana 4 Konvencije.
- **Nametanje pozitivnih obaveza državama:** Sud je jasno definisao da države potpisnice EKLP imaju **pozitivne obaveze**. Te obaveze su trostruke:
 - **Proceduralna obaveza:** Obaveza države da sprovede efikasnu istragu kada postoji osnovana sumnja da je došlo do trgovine ljudima.
 - **Operativna obaveza:** Obaveza države da preduzme razumne i adekvatne operativne mjere za zaštitu pojedinaca čiji je život ili fizički integritet ugrožen trgovinom ljudima, uključujući mjere za identifikaciju potencijalnih žrtava.
 - **Opšta obaveza:** Obaveza da se uspostavi adekvatan zakonodavni i administrativni okvir za borbu protiv trgovine ljudima.
- **Zaštita drugih prava:** Trgovina ljudima često istovremeno krši i druga prava iz Konvencije, kao što su **član 3 (Zabrana mučenja i nečovječnog postupanja)** i **član 8 (Pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života)**.

Najznačajniji slučajevi ESLJP-a koji su definisali standarde u borbi protiv trgovine ljudima su:

1. Slučaj Rantsev protiv Kipra i Rusije (2010)

Ovaj slučaj je prekretnica (landmark case) i prvi u kojem je ESLJP detaljno ispitao pitanje trgovine ljudima i eksploatacije u kontekstu **člana 4 EKLP (Zabrana ropstva i prinudnog rada)**.

Činjenično stanje: Elena Rantseva, mlada Ruskinja, je pronađena mrtva na Kipru nakon što je tamo radila kao "umjetnica". Sumnjalo se na trgovinu ljudima radi seksualne eksploatacije.

Ključna odluka i značaj:

- **Primjenjivost člana 4:** Sud je prvi put eksplicitno utvrdio da se pozitivne obaveze iz člana 4 proširuju i na borbu protiv trgovine ljudima.
- **Obaveza zaštite:** Sud je utvrdio da su obje države (i Rusija kao zemlja porijekla i Kipar kao zemlja eksploatacije) prekršile proceduralne i operativne obaveze iz člana 4: Kipar nije sproveo efikasnu istragu o okolnostima smrti i potencijalnog postojanja trgovine ljudima, a Rusija nije preduzela mjere za zaštitu svoje državljanke na Kipru.

2. Slučaj S.M. protiv Hrvatske (2018)

Ovaj slučaj je posebno značajan jer se fokusira na **sistematske nedostatke** u identifikaciji žrtava i na procedurama krivičnog gonjenja.

Činjenično stanje: Podnositeljka, žrtva seksualnog i radnog ropstva u sopstvenoj porodici u Hrvatskoj, je bila podvrgnuta dugogodišnjem zlostavljanju.

Ključna odluka i značaj:

- **Sveobuhvatnost povrede:** Sud je ponovio da je došlo do povrede člana 4 zbog neuspjeha države da zaštiti podnositeljku od trgovine ljudima.
- **Provjera i identifikacija:** Sud je kritikovao hrvatske vlasti zbog propusta da pravovremeno identifikuju žrtvu trgovine ljudima, iako su postojale očigledne indicije, te zbog neefikasnosti istrage.

3. Slučaj Chowdury i Ostali protiv Grčke (2017)

Ovaj slučaj je važan jer se fokusira na **radnu eksploataciju** i neuspjeh države da zaštiti veliku grupu radnika migranata.

Činjenično stanje: Grupa radnika migranata u Grčkoj je radila u užasnim uslovima, bez adekvatne nadoknade, i bili su pod oružanom prijetnjom i fizičkim nasiljem.

Ključna odluka i značaj: Povreda člana 4: Sud je utvrdio da uslovi u kojima su radnici držani predstavljaju **prinudni rad i služenje**, čime je povrijeđen član 4.

- Obaveza istrage: Naglasio je obavezu države da istraži situacije potencijalne radne eksploatacije, čak i ako se radi o velikom broju neregularnih migranata.

4. Slučaj V.C. protiv Slovačke (2011)

Slučaj V.C. ističe povrede člana 3 (Zabrana mučenja) u kontekstu trgovine ljudima i fokusira se na **djecu žrtve**.

Činjenično stanje:

Romkinja je bila seksualno zlostavljana kao dijete i prisiljena na prostituciju.

Ključna odluka i značaj:

- **Povreda člana 3:** Sud je utvrdio da je država prekršila član 3 jer nije preduzela mjere za zaštitu maloljetne žrtve od zlostavljanja koje je dovelo do trgovine ljudima.
- **Posebna ranjivost djece:** Naglašen je poseban stepen ranjivosti djece i povećana obaveza države da ih zaštiti od teškog zlostavljanja i eksploatacije.

Zaključak

Sudska praksa ESLJP-a u borbi protiv trgovine ljudima je esencijalna jer **postavlja visoke standarde u oblasti ljudskih prava**. Ona obavezuje države da imaju proaktivnu ulogu u sprečavanju trgovine, da uspostave mehanizme za brzu i efikasnu identifikaciju žrtava, te da sprovedu temeljne i nezavisne istrage kako bi trgovci ljudima bili adekvatno kažnjeni. Uspostavljanjem **pozitivnih proceduralnih i operativnih obaveza** iz člana 4, ESLJP je od EKLJP učinio snažan alat u zaštiti žrtava i borbi protiv modernog ropstva.

4. Ključni dokumenti Evropske unije

Evropska unija je u ovoj oblasti uspostavila obavezujući pravni okvir za svoje države članice, primarno kroz direktive.

1. Direktiva 2011/36/EU o Sprječavanju i borbi protiv trgovine ljudima i zaštiti njenih žrtava (Anti-trafficking Directive)

- **Cilj:** Uspostavljanje zajedničkog, sveobuhvatnog okvira za cijelu EU, usklađivanje zakona država članica u pogledu definicije, prevencije, krivičnog gonjenja i zaštite žrtava.
- **Kriminalizacija i sankcije:**
 - Harmonizuje definiciju trgovine ljudima, sličnu onoj iz Palermo Protokola i Konvencije Savjeta Evrope.
 - Zahtijeva **strože kazne** (minimalni zakonski maksimum zatvora od najmanje 5 godina, a u otežavajućim okolnostima 10 godina).
 - Uvodi i **kriminalizaciju korišćenja usluga** žrtve trgovine ljudima, svjesno se upuštajući u to (što je kontroverzna, ali ključna mjera prevencije).
- **Zaštita žrtava:**
 - Propisuje konkretne mjere za pomoć i podršku žrtvama, uključujući fizičku i psihološku pomoć, kao i posebne mjere za **djecu žrtve**.

- Fokusira se na potrebu da se žrtvama pruži pravna i psihološka podrška prije, tokom i nakon krivičnog postupka.
- **Koordinacija:** Direktiva je uvela poziciju **Koordinatora EU za borbu protiv trgovine ljudima** radi obezbjeđivanja koherentne i dosljedne primjene EU politike.

2. Direktiva (EU) 2024/1712 (Izmjena Direktive 2011/36/EU)

- Ova novija izmjena (iz 2024. godine) reflektuje aktuelne trendove i nedostatke u zakonskom okviru, sa ciljem poboljšanja borbe protiv trgovine ljudima:
 - **Obavezna kriminalizacija:** Izmjena uključuje obaveznu kriminalizaciju eksploatacije koja uključuje i **prinudne brakove, ilegalna usvajanja i surogat majčinstvo** u svrhu eksploatacije, kao i korišćenje informacionih i komunikacionih tehnologija.
 - **Radna eksploatacija:** Uvodi oštrije sankcije za krivična djela trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije.
 - **Zaštita u postupku:** Jača odredbe o nadležnosti i krivičnom gonjenju, kao i o prikupljanju podataka.

5. Ostali relevantni standardi

- **Konvencije Međunarodne organizacije rada (MOR):** Relevantne za definisanje i suzbijanje **prinudnog ili obaveznog rada** (npr. Konvencija br. 29 i br. 105) kao oblika eksploatacije u trgovini ljudima.

Konvencija UN o pravima djeteta (KPD): Naglašava potrebu za posebnim mjerama zaštite djece od svih **oblika eksploatacije i zlostavljanja**, uključujući zaštitu od otmice, prodaje ili trgovine djecom.

PREPORUČENO DODATNO ŠTIVO

UN Konvencija o transnacionalnom organizovanom kriminalu sa pratećim protokolima

<https://www.unodc.org/documents/treaties/UNTOC/Publications/TOC%20Convention/TOCebook-e.pdf>

Konvencija Savjeta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima (Varšava, 2005)

<https://rm.coe.int/168008371d>

Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (EKLJP / ECHR)
i sudska praksa ESLJP

https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_ENG

EU Direktiva 2011/36/EU o sprečavanju i borbi protiv trgovine ljudima (13. jun 2024)

https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:L_202401712#:~:text=Directive%202011/36/EU%20sets%20out%20the%20possibility%20of,the%20possibilities%20of%20not%20being%20held%20responsible.

EU Direktiva 2012/29/EU o pravima žrtava

Directive 2012/29/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime, and replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA

GRETA – Savet Evrope monitoring i izvještaji

<https://www.coe.int/en/web/anti-human-trafficking>

<https://rm.coe.int/greta-evaluation-report-on-the-implementation-of-the-council-of-europe/4880291d30>

Konvencija UN o Pravima Djeteta

<https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-child>

Konvencije Međunarodne Organizacije Rada

<https://www.ilo.org/resource/ilo-conventions-nos-29-and-1051>

Zakon o potvrđivanju Konvencije Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala i dopunskih protokola („Sl. list SRJ – Međunarodni ugovori“, br. 6/2001)

Zakon o potvrđivanju Konvencije Savjeta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima (Sl. list CG - Međunarodni ugovori“, br. 4/2008 od 1.7.2008. godine)

Zakon o potvrđivanju Konvencije o računarskom kriminalu (“Sl. list CG - Međunarodni ugovori“, br. 4/2009 od 20.10.2009. godine.

Zakon o potvrđivanju Konvencije Savjeta Evrope o pranju, traženju, zapleni i konfiskaciji prihoda stečenih kriminalom i o finansiranju terorizma (“Sl. list CG - Međunarodni ugovori“, br. 5/2008 od 7.8.2008. godine.)

Zakon o ratifikaciji Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima deteta („Sl. list SFRJ – Međunarodni ugovori“, br. 15/90, i „Sl. list SRJ– Međunarodni ugovori“, br. 4/96 i 2/97)

Zakon o potvrđivanju Fakultativnog protokola o prodaji dece, dečijoj prostituciji i dečijoj pornografiji, uz Konvenciju o pravima deteta („Sl. list SRJ – Međunarodni ugovori“, br. 7/2002)

Zakon o potvrđivanju Konvencije Savjeta Evrope o zaštiti djece od seksualnog iskorišćavanja i seksualnog zlostavljanja (Sl. List CG - Međunarodni ugovori, broj 12/2010)

Modul 2

NACIONALNI PRAVNI OKVIR I PRAKSA

Milenka Seka Žižić i Snežana Šišević

OPIS MODULA:

Ovaj modul pruža sistematičan pregled nacionalnog krivičnog pravnog okvira i prakse u oblasti trgovine ljudima u Crnoj Gori. Fokus je na tumačenju i praktičnoj primjeni člana 444 Krivičnog zakonika Crne Gore, uključujući elemente bića krivičnog djela (radnje izvršenja, načine izvršenja i ciljeve eksploatacije), kvalifikovane oblike i relevantne institute poput irelevantnosti pristanka žrtve i principa nekažnjavanja direktne žrtve.

Modul dodatno obrađuje razgraničenje trgovine ljudima od srodnih krivičnih djela (npr. posredovanje u prostituciji, krijumčarenje ljudi, vanbračna zajednica sa maloljetnikom), uz naglašavanje odlučujućih kriterijuma za pravilnu pravnu kvalifikaciju. Poseban segment posvećen je zaštiti žrtava u krivičnom postupku, uključujući primjenu posebnih mjera zaštite i relevantne zakonske mehanizme.

Kroz analizu primjera iz crnogorske tužilačke i sudske prakse, modul omogućava učesnicima da uoče tipične izazove u prepoznavanju elemenata trgovine ljudima, kvalifikaciji djela, dokazivanju i odmjeravanju kazne, sa ciljem jačanja kompetencija advokata za efikasno zastupanje i zaštitu prava žrtava u postupku.

TEMATSKJE JEDINICE:

1. Krivičnopravni okvir i elementi bića krivičnog djela trgovine ljudima u Crnoj Gori
2. Krivična djela povezana sa trgovinom ljudima u crnogorskom zakonodavstvu
3. Zaštita žrtava trgovine ljudima u krivičnom postupku
4. Primjeri iz crnogorske tužilačke prakse

ISHODI:

1. **Objasne** krivičnopravni okvir krivičnog djela trgovine ljudima u Crnoj Gori i njegovu primjenu
2. **Identifikuju i obrazlože** elemente bića krivičnog djela trgovine ljudima (radnje izvršenja, načine izvršenja i ciljeve eksploatacije), uključujući posebnosti kada je djelo učinjeno prema djetetu.
3. **Razlikuju i primijene** osnovni i kvalifikovane oblike krivičnog djela trgovine ljudima, kao i pravne posljedice u pogledu sankcija i otežavajućih okolnosti.
4. **Primijene** odredbe o irelevantnosti pristanka žrtve i načelu nekažnjavanja direktne žrtve trgovine ljudima u konkretnim slučajevima iz prakse.
5. **Prepoznaju, analiziraju i pravilno kvalifikuju** slučajeve trgovine ljudima u odnosu na srodna krivična djela u crnogorskom zakonodavstvu (npr. posredovanje u prostituciji, nedozvoljen prelaz državne granice i krijumčarenje ljudi, vanbračna zajednica sa maloljetnikom).
6. **Primijene** procesne i krivičnopravne mehanizme zaštite žrtava trgovine ljudima u krivičnom postupku, oslanjajući se na relevantne zakonske odredbe i primjere iz sudske i tužilačke prakse.

SADRŽAJ MODULA:

1. Krivičnopravni okvir i elementi bića krivičnog djela trgovine ljudima u Crnoj Gori

Trgovina ljudima je globalni društveni problem, sa teškim posljedicama, i kako to definišu međunarodni standardi, predstavlja jedan od najtežih vidova kršenja ljudskih prava, povredu dostojanstva i integriteta čovjeka, a može da dovede i do stavljanja žrtava u ropски odnos.

U **članu 28 Ustava Crne Gore** se navodi da niko ne može biti držan u ropstvu ili u ropskom položaju, dok je članom 63 zabranjen prinudni rad.

Trgovina ljudima je regulisana prvi put kao posebno krivično djelo u **Krivičnom zakoniku Crne Gore** 2003. godine i nalazi se u Glavi krivičnih djela protiv čovječnosti i drugih dobara zaštićenih međunarodnim pravom. U sadržajnom smislu, ona ima dosta složenu konstrukciju sa raznovrsnim radnjama izvršenja, ali one sve u osnovi predstavljaju različite oblike nehumanog postupanja sa ljudima.

Od uvođenja krivičnog djela trgovina ljudima u krivično zakonodavstvo, bilo je nekoliko izmjena i dopuna materijalnog zakonika, kojima je krivični zakonodavac pravio pomak i usklađivao domaći pravni okvir sa međunarodnim standardima i zahtjevima međunarodne zajednice. Dopune u odnosu na svrhu eksploatacije, vršene su u cilju proširenja kruga radnji, tako da su dodate i sljedeće vrste: „ropstvo ili ropstvu sličan odnos“, „drugi oblici seksualne eksploatacije“ i „sklapanje nedozvoljenog braka“. Kada je riječ o kvalifikatornim okolnostima, taj spisak je proširen tako da obuhvata i javne zvaničnike koji su, u vršenju svojih dužnosti, počinili krivično djelo trgovina ljudima i time ugrozili život žrtve. Takođe, konkretno je ukazano i na irelevantnost pristanka žrtve na namjeravanu eksploataciju.

Krivično djelo trgovine ljudima predstavlja jedan od najtežih zločina protiv čovječnosti. **Članom 444 Krivičnog zakonika Crne Gore** je propisano:

(1) Ko silom, prijetnjom ili otmicom, dovođenjem u zabludu ili održavanjem u zabludi, zloupotrebom ovlašćenja, povjerenja, odnosa zavisnosti, teških prilika drugog, zadržavanjem, oduzimanjem ili uništenjem ličnih isprava, falsifikovanjem ličnih isprava, pribavljanjem ili izradom falsifikovanih isprava ili davanjem ili primanjem novca ili druge koristi, radi dobijanja saglasnosti od lica koje ima kontrolu nad drugim licem: vrbuje, prevozi, prebacuje, predaje, prodaje, kupuje, posreduje u prodaji, sakriva ili drži drugo lice, a u cilju eksploatacije njegovog rada, prinudnog rada, dovođenja u položaj sluge, ropstva ili ropstvu sličan odnos, vršenja kriminalne djelatnosti, prostitucije ili druge vrste seksualne eksploatacije, prosjačenja, upotrebe u pornografske svrhe, sklapanja nedozvoljenog braka, radi oduzimanja dijela tijela za presađivanje ili radi korišćenja u oružanim sukobima, kazniće se zatvorom od jedne do deset godina.

(2) Smatra se da je djelo iz stava 1 ovog člana učinjeno prema djetetu i kada učinilac nije upotrijebio silu, prijetnju ili neki drugi od navedenih načina izvršenja.

(3) Ako je djelo iz stava 1 ovog člana učinjeno prema djetetu ili je djelo iz stava 1 ovog člana učinjeno od strane službenog lica u obavljanju službene dužnosti ili je sa umišljajem doveden u opasnost život jednog ili više lica,

učinilac će se kazniti zatvorom najmanje tri godine.

(4) Ako je usljed djela iz st. 1 do 3 ovog člana nastupila teška tjelesna povreda nekog lica,

učinilac će se kazniti zatvorom od jedne do dvanaest godina.

(5) Ako je usljed djela iz stava 3 ovog člana nastupila teška tjelesna povreda djeteta,

učinilac će se kazniti zatvorom od najmanje pet godina.

- (6) Ako je usljed djela iz st. 1 i 3 ovog člana nastupila smrt jednog ili više lica, učinilac će se kazniti zatvorom najmanje deset godina.
- (7) Ko se bavi vršenjem krivičnog djela iz st. 1 do 3 ovog člana ili je djelo izvršeno na organizovan način od strane više lica, kazniće se zatvorom najmanje deset godina.
- (8) Ko koristi usluge lica za koje zna da je prema njemu učinjeno djelo iz stava 1 ovog člana, kazniće se zatvorom od šest mjeseci do pet godina.
- (9) Ako je djelo iz stava 8 ovog člana učinjeno prema djetetu, učinilac će se kazniti zatvorom od tri do petnaest godina.
- (10) Pristanak žrtve prema kojoj je izvršeno djelo iz st. 1 do 3 ovog člana bez uticaja je na postojanje tog krivičnog djela.
- (11) Za djela iz stava 1 ovog člana neće se kazniti lice koje je kao direktna žrtva bilo prinuđeno na učešće u kriminalnim djelatnostima iz stava 1 ovog člana.

Za osnovni oblik krivičnog djela karakteristična su tri bitna obilježja i to:

Radnja izvršenja, koja je propisana alternativno kao:

- vrbovanje,
- prevoženje,
- prebacivanje,
- predaja,
- prodaja,
- kupovina
- posredovanje u prodaji,
- sakrivanje ili držanje drugog lica

Kao **način** izvršenja Krivični zakonik propisuje:

- silu, prijetnju ili otmicu,
- dovođenje ili održavanje u zabludi,
- zloupotrebu ovlašćenja, povjerenja ili odnosa zavisnosti ili teških prilika drugog,
- zadržavanje, oduzimanje ili uništenje ličnih isprava,
- falsifikovanje ličnih isprava, pribavljanjem ili izradom falsifikovanih isprava
- ili davanje ili primanje novca ili druge koristi,

pri čemu se većina navedenih načina pojavljuje i kod drugih krivičnih djela, pa se njihovo značenje uzima u istom smislu kao kod tih djela.

Cilj:

- eksploatacija rada,
- prinudni rad,
- dovođenje u položaj sluge, ropstva ili ropstvu sličnog odnosa,
- vršenje kriminalne djelatnosti,
- vršenje prostitucije ili druge vrste seksualne eksploatacije,
- prosjačenja,
- upotreba u pornografske svrhe,
- sklapanje nedozvoljenog braka,
- oduzimanje dijela tijela za presađivanje,
- korišćenja u oružanim sukobima.

Primjer iz prakse:

Trgovina ljudima u cilju prosjačenja i radne eksploatacije

Učinilac je lice koje je osuđivano više puta zbog krivičnog djela zlostavljanje i zapuštanje maloljetnog lica, nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici, krivičnog djela silovanje pomaganjem (na način što je upotrijebio silu prema svojoj supruzi, kako bi drugom pomogao da obljubi njegovu suprugu), krivičnog djela promjena porodičnog stanja - prodaje svog tek rođenog djeteta, koje je mjenjao za putničko motorno vozilo.

15.10.2018. godine, u službene prostorije Centra bezbjednosti pristupila je maloljetna S.M. i ovlašćenom policijskom službeniku saopštila da želi da podnese krivičnu prijavu protiv svog oca, S.A., zbog vršenja nasilja nad njenom majkom.

Navela je da su ona i njena braća bili prinuđeni od strane njihovog oca da prose, da ih je svakodnevno u jutarnjim satima svojim vozilom prevozio od kuće do određenih podgoričkih ulica, gdje ih je ostavljao da prose, a potom ih sve vrijeme nadzirao da li postupaju po njegovom nalogu, a da su mu na kraju dana predavali cjelokupan iznos novca koji su ostvarili prošenjem.

Posebno je ukazala da strahuje za svoju bezbijednost, da je uvijek neizvjesno da li će imati obrok i da li će doći do fizičkog nasilja, te da ne želi da se vrati kući.

Dana 16.10.2018. godine (dan nakon što je maloljetna S.M. prijavila do-

gađaj policiji) ovlašćeni policijski službenici su u okviru obavljanja redovnih-patrolnih aktivnosti, na lokaciji koju je maloljetna S.M. navela u svojoj izjavi kao mjesto gdje je, zajedno sa braćom, vršila prosjačenje, zatekli dva lica kako sa ispruženom rukom traže novac od prolaznika.

Policija je od istih uzela izjave u svojstvu građana, a izvršili su i pretres računara.

Supruga je i ranije podnosila krivične prijave zbog zlostavljanja i fizičkog napada koje vrši nad njom i njihovo četvoro maloljetne djece, a zbog odbijanja da se bave prosjačenjem, a što je bilo potkrijepljeno medicinskom dokumentacijom.

O događaju je obaviješten državni tužilac u Osnovnom državnom tužilaštvu u Podgorici, koji je ocijenio da bi se u ovom slučaju moglo raditi o krivičnom djelu - nasilje u porodici ili u porodičnoj zajednici iz člana 220 KZ CG. Nije izvršena konsultacija sa Višim državnim tužilaštvom u pogledu procjene da li bi se eventualno u njegovim radnjama sticala obilježja krivičnog djela trgovine ljudima.

Dana 24.01.2019. godine podignuta je optužnica od strane Višeg državnog tužilaštva u Podgorici Kt.br.189/18 u pravcu izvršenja krivičnog djela trgovina ljudima iz čl. 444 st. 6 u vezi st. 3 i st.1 Krivičnog zakonika Crne Gore.

Optuženom je stavljeno na teret da je silom i zloupotrebom odnosa zavisnosti svoju djecu – oštećene maloljetne S. M., S. F., S. B. i S. M., čija lična dokumenta je držao kod sebe vrbovao da prosjače koristeći njihov odnos zavisnosti kao maloljetnih lica u odnosu na njega kao roditelja, vršeći fizičko nasilje prema njima i njihovoj majci, svaki put kad bi odbili da postupe po njegovom zahtjevu vozio ih do centra grada u Podgorici da prosjače, a isto tako i u Budvu, te tokom prosjačenja pratio njihovo kretanje i svakodnevno im oduzimao sav novac koji bi isprosili, vozio ih do raskrsnice Bul. Džordža Vašingtona i Bul. Svetog Petra Cetinjskog u Podgorici, kako bi pružali usluge vozačima vozila koja prolaze navedenom raskrsnicom u vidu čišćenja stakala i naplaćivali tu uslugu i prosjačili, petkom i subotom ih vozio do centra grada da prosjače, te isto tako i ispred ugostiteljskih objekata, prilikom kojeg prosjačenja ih je nadgledao .

U dokaznom postupku sud je, između ostalih dokaza izveo sledeće dokaze: saslušao svjedoke suprugu S. N., i maloljetnu djecu, pročitao izvod

iz matičnog registra rođenih, nalaze i mišljenja Stručne službe Vrhovnog državnog tužilaštva svako od maloljetnih lica, pročitao zapisnike o izuzimanju i pretresanju računara za automatsku obradu podataka i uređaja koji su sa računarom povezani UP CB sa fotodokumentacijom sa raznih lokacija u Podgorici; izvršio pregled snimaka izuzetih sa video nadzora sa svih lokacija koje su svjedoci pomenuli u svojim iskazima.

Sud je na osnovu saglasnih izjava svjedoka-maloljetnih oštećenih i svjedoka A.N. I S.DŽ., posebno u dijelu njihovih navoda da kada se desi da nekad ne zarade novac, optuženi im svašta govori, više na njih i često ih izbijе, svađa se sa njihovom majkom "I baš je dosta istuče", utvrdio da je optuženi prema oštećenima primjenjivao silu ukoliko bi odbili da prose i rade, ili mu ne bi donijeli očekivani iznos novca. Takođe, sud je utvrdio da je pri fizičkom napadu koristio i šipku, pa su oni, da ne bi tukao njihovu majku, morali da prose, te da je na isti način postupao i kada je u pitanju prisiljavanje na rad, te da su više puta napuštali porodični dom, ali da ih je on vraćao i tukao, oduzeo lična dokumenta koja je držao zaključane u svom vozilu, kojim ih je svakodnevno prevozio do mjesta gdje su prosjacili, a što proizlazi i iz zapisnika o pretresu vozila optuženog u kojem su pronađene putne isprave oštećenih.

Prema iskazu oštećenih, zarađivali su 30-40 eura dnevno, a ljeti u Budvi i po 200-300 eura na noć. Optuženi im je kupovao samo lošu hranu, a sebi piće i garderobu. Jednom prilikom je izbio S.M., koji je bio bolestan, jer ga nije zatekao na mjestu gdje ga je ostavio da prosi.

Viši sud u Podgorici je donio presudu K.br.4/9 od 17.07.2020. godine, kojom je okrivljeni S.A. oglašen krivim da je izvršio krivično djelo trgovina ljudima iz člana 444 stav 6 u vezi stava 3 i 1 KZ CG i osudio ga na kaznu zatvora u trajanju od 10 (deset) godina.

Odlučujući o žalbi Višeg državnog tužilaštva u Podgorici i branioca optuženog, Apelacioni sud Crne Gore je uvažio žalbu branioca u djelu odluke o krivičnoj sankciji i preinačio presudu Višeg suda u Podgorici, a optuženog osudio na kaznu zatvora u trajanju od 8 (osam) godina.

U obrazloženju odluke, Apelacioni sud Crne Gore je naveo da prvostepeni sud prilikom odmjeravanju kazne optuženom nije dao potrebni značaj utvrđenim olakšavajućim okolnostima, porodičnim okolnostima - brojnost članova porodice, lošem zdravstvenom stanju optuženog, postojeće okolnosti u vezi sa samim krivičnim djelom i posebno loše materijalno stanje kompletne porodice optuženog, a koje okolnosti, po

nalaženju drugostepenog suda, imaju karakter naročito olakšavajućih okolnosti, na osnovu kojih je optuženom ublažio kaznu ispod granica koja je zakonom propisana i izrekao mu kaznu zatvora u trajanju od 8 (osam) godina.

Prilikom odmjeravanja kazne sudovi uglavnom kao olakšavajuće okolnosti na strani okrivljenog lica uzimaju lične prilike učinioca (bračno stanje, roditeljstvo, životna dob, zdravstveno stanje, imovinske prilike, nezaposlenost). Ličnim prilikama kao olakšavajućim okolnostima se pridaje najveći značaj.

U konkretnom predmetu prvostepeni sud, prilikom odmjeravanja kazne optuženom s pravom nije cijenio kao olakšavajuću okolnost brojnost članova porodice, jer je optuženi krivično djelo učinio upravo prema članovima porodice i doveo ih u poziciju žrtava trgovine ljudima, a posebno da se ta okolnost ne može cijeniti kao naročito olakšavajuća okolnost koja kod utvrđenog činjeničnog stanja, opravdava izricanje kazne ispod granice koja je zakonom propisana.

2. Krivična djela povezana sa trgovinom ljudima u crnogorskom zakonodavstvu

Radi postizanje krajnjeg cilja – pružanja pravde žrtvama trgovine ljudima i adekvatnog kažnjavanja učinioca – neophodni su poznavanje bića krivičnog djela, ispravna pravna kvalifikacija i razlikovanje od drugih srodnih krivičnih djela.

Trgovina ljudima i posredovanje u prostituciji

Nerazlikovanje posredovanja u vršenju prostitucije i eksploatacije žrtava prinudnom prostitucijom najčešće se svodi na neprepoznavanje indikatora prisile, prevare ili zloupotrebe od trgovaca koji žrtve kontrolišu i eksploatišu.

Primjer iz prakse:

Profil okrivljenog lica: S.J, rođena 16.05.1950. godine u P, sa prebivalištem u P, ranije neosuđivana. Okrivljeno lice je ženskog pola. Presudom Osnovnog suda u Podgorici K.br. 683/15 od 06.02.2017. godine, okrivljena S.J. iz Podgorice je oglašena krivom da je učinila krivično djelo posredovanje u vršenju prostitucije u produženom trajanju iz člana 210 stav 2 u vezi sa stavom 1 i člana 49 KZ CG i osuđena na kaznu zatvora u trajanju od 1 (jedne) godine i 7 (sedam) mjeseci.

Analizom navedene presude, posebno u dijelu obrazloženja, uočeno je da je sud poseban značaj dao iskazu oštećene maloljetne L.L. koja je identifikovana kao žrtva koju je, kako je to utvrđeno izrekom presude, u 2014. godini okrivljena S.J. navodila i učestvovala u predaji drugome radi vršenja prostitucije, na način što je nagovarala da spava sa muškarcima za novac u zamjenu za smještaj u njenom objektu, pa nakon što je maloljetna L.L. pristala da se bavi prostitucijom, okrivljena S.R. je sa gostima svog ugostiteljskog objekta NN licima u više navrata ugovarala pružanje seksualnih usluga, a zatim maloljetnu L.L. koja je boravila u njenom objektu dovodila u vezu sa muškim klijentima sa kojima je odlazila u privatnu sobu na spratu ugostiteljskog objekta, koji im je optužena stavila na raspolaganje, omogućivši joj da u toj prostoriji pruža seksualne usluge uz naknadu od 30-50 eura, koji novac su NN lica predavali okrivljenoj, a koja je novac zadržavala kao naknadu za boravak L.L. u njenom ugostiteljskom objektu i korišćenje sobe.

Iz iskaza maloljetne L.L. koja na glavnom pretresu nije saslušana, jer u vrijeme suđenja njena adresa stanovanja nije bila poznata nadležnim organima, te je pročitana njen iskaz koji je dala pred Osnovnim državnim tužilaštvom u Podgorici, proizilazi da je maloljetna L.L. (rođena 10.03.1999. godine), a koja je u kritično vrijeme imala 15 godina, 2014. godine „pobjegla“ od kuće kada joj je njena tadašnja prijateljica E. zvala da dođe kod nje u kafanu, jer nije imala kuda. U pomenutoj kafani je radila i živjela 5 mjeseci, te pojasnila da, kada je došla u tu kafanu, gazdarica koju oslovljava po nadimku N. joj je rekla da, ako hoće da ostane u toj kafani, mora muškarcima da pruža seksualne usluge za novac, pa je za vrijeme njenog boravka u objektu morala da spava sa muškarcima, kako mlađim tako i starijim, a da je seksualne usluge pružala na spratu kuće, te da je muškarce kojima je pružala seksualne usluge nalazila okrivljena. Takođe je objasnila okolnosti u vezi sa vremenom provedenim sa osobama kojima je pružala usluge u toku jedne noći, broju korisnika usluga, kao i iznosu novca koji je dobijala po tom osnovu, a da je krajem 2014. godine po nju u kafanu došao njen otac i odveo je odatle.

Prema okrivljenoj S.J. a po naredbi Višeg suda u Podgorici su sprovedene mjere tajnog nadzora, i to tajni nadzor i snimanje telefonskih razgovora odnosno sredstava za tehničku komunikaciju na daljinu i privatnih razgovora koji se obavljaju u privatnim ili javnim prostorijama ili na otvorenom i tajno praćenje i tehničko snimanje lica i predmeta, dok iz naredbe Višeg državnog tužilaštva proizilazi da su sprovedene i mjere tajnog nadzora angažovanje prikrivenog isljednika, a zbog postojanja osnova sumnje da se vrši krivično djelo trgovina ljudima iz člana 444 stav 6 u vezi sa stavom 3, 2 i 1 KZ CG.

Ocjenom izvedenih dokaza, iskaza svjedoka-oštećenih, audio snimaka telefonskih komunikacija okrivljene, te posebno izvještaja prikriivenih isljednika, sud je na nesumnjiv način utvrdio da je okrivljena S.J. postupa u svemu na način kako je to predstavljeno u izreci presude, i izrekao joj kaznu zatvora u naznačenom trajanju.

Analizom slučaja je zaključeno da su mjere tajnog nadzora, uključujući mjeru angažovanja prikriivenog isljednika, sprovedene po naredbama Višeg suda u Podgorici i Višeg državnog tužilaštva u Podgorici, za krivično djelo trgovina ljudima iz člana 444 KZ CG, a da je krivični postupak pred Osnovnim sudom u Podgorici vođen zbog krivičnog djela posredovanje u vršenju prostitucije iz člana 210 stav 2 KZ CG, što upućuje na zaključak da je nakon okončanog postupka primjene mjera tajnog nadzora i analize izvještaja o rezultatima primjene naloženih tajnih mjera, postupajući državni tužilac u Višem državnom tužilaštvu u Podgorici ocijenio da ne postoje osnovi sumnje da je izvršeno krivično djelo trgovina ljudima, već da bi se moglo raditi o krivičnom djelu posredovanje u vršenju prostitucije, zbog čega je predmet dostavio Osnovnom državnom tužilaštvu u Podgorici na dalji postupak i odlučivanje.

Međutim, primjećujemo da su postupajući državni tužilac i sud imali na raspolaganju iskaz maloljetne L.L, i da informacije koje je dala u vezi sa njenim angažovanjem u vršenju prostitucije, posebno u dijelu okolnosti koje se odnose na način i radnje izvršenja krivičnog djela koje su od strane učinioca preduzete prema njoj kao maloljetnoj osobi, obavezivala da predmet vrate nadležnom tužilaštvu sa obrazloženjem da podaci i dokazi do kojih su došli u postupku istrage ili na glavnom pretresu, ukazuju da se u konkretnom slučaju radi o krivičnom djelu trgovina ljudima, a ne posredovanje u vršenju prostitucije.

To što tužilac koji je postupao u predmetu na višoj tužilačkoj instanci, nije izvršio valjanu procjenu potrebe daljeg pribavljanja podataka u cilju potvrde da se radi o krivičnom djelu trgovina ljudima i u tom pravcu sprovede saslušanje maloljetnice – žrtve ovog slučaja, već je predmet ustupio na nadležnost nižestepenom tužilaštvu, nije oslobađalo od obaveze nižestepenog tužilaštva, a u konačnom i osnovni sud, da nakon što su bili upoznati sa činjenicama i okolnostima koje upućuju na to da se u konkretnom slučaju ipak radi o krivičnom djelu trgovina ljudima, u skladu sa zakonskim ovlašćenjima, predmet dostave višim pravosudnim instancama radi donošenja zakonite odluke.

Važna napomena: Suštinska razlika između krivičnog djela posredovanje u vršenju prostitucije i krivičnog djela trgovina ljudima jeste u ciljevima tih krivičnih djela. Kod krivičnog djela trgovina ljudima radnja izvr-

šenja se preduzima u cilju eksploatacije, odnosno iskorišćavanja žrtve, dok se kod krivičnog djela posredovanje u vršenju prostitucije radnja izvršenja ne preduzima u cilju eksploatacije žrtve, već su radnje izvršenja, odnosno navođenje i podsticanje na prostituciju, predaja nekog lica drugome radi vršenja prostitucije, kao i propagiranje i reklamiranje prostitucije, istovremeno i ciljevi tog krivičnog dela.

Trgovina ljudima i nedozvoljen prelaz državne granice i krijumčarenje ljudi

U praksi često dolazi do miješanja krivičnog djela trgovine ljudima i krivičnog djela nedozvoljenog prelaza državne granice i krijumčarenja ljudi, jer oba djela mogu obuhvatiti slične radnje, poput organizovanog prevoza stranih državljana, obmane i sticanja protivpravne imovinske koristi. Dodatnu konfuziju stvara činjenica da se ova djela često odvijaju u migracionom kontekstu i da se u početnoj fazi postupka ne prepoznaju svi elementi eksploatacije. Ključno razlikovanje u praksi zasniva se na cilju postupanja učinioca: kod krijumčarenja ljudi cilj je omogućavanje nezakonitog prelaska granice radi finansijske dobiti, dok je kod trgovine ljudima cilj eksploatacija žrtve, uz korišćenje sile, prijetnje, obmane ili zloupotrebe položaja ranjivosti. Stoga je u svakom konkretnom slučaju neophodna pažljiva analiza faktičkog stanja, posebno trajanja kontrole nad osobama, stepena njihove slobode kretanja i postojanja elemenata eksploatacije, kako bi se izvršila pravilna pravna kvalifikacija djela.

Primjer iz prakse:

Okrivljeni C.A, rođen 14.01.1978. godine u B. sa prebivalištem u B, državljanin C.G, ranije osuđivan zbog drugog krivičnog djela;

Okrivljeni K.Z, rođen 12.05.1979. godine u N, sa prebivalištem u N, državljanin C.G, ranije osuđivan zbog drugih krivičnih djela.

Podnošenju krivične prijave prethodilo je preduzimanje izviđajnih radnji tužilaštva i policije na osnovu kojih se došlo do podataka da su C.A. i K.Z. početkom decembra 2018. godine, na organizovan način prevozili šest iranskih državljana od Rožaja do Bara, a po dolasku u Bar smjestili ih u iznajmljenu kuću, koja se nalazila u blizini kuće C.A, uz obećanje da će im organizovati ilegalni prelazak državne granice prema Republici Italiji, i tako ih doveli u zabludu da im predaju 8.000,00 eura.

Navodi krivične prijave upućivali su na zaključak da bi se u konkretnom slučaju moglo raditi o krivičnom djelu – nedozvoljeni prelaz državne granice i krijumčarenje ljudi iz člana 405 stav 3 u vezi sa stavom 1 KZ CG. Međutim, Više državno tužilaštvo je ocijenilo da slučaj treba analizirati i

cijeniti u pravcu eventualnog postojanja krivičnog djela trgovina ljudima iz člana 444 KZ CG, imajući posebno u vidu priloge krivične prijave, odnosno obavještenja, koja su oštećeni dali ovlaštenim policijskim službenicima, a iz kojih je proizilazilo, da im je okrivljeni C.A. nakon dolaska i smještaja, saopštio da je došlo do nekih promjena u vezi sa nastavkom njihovog putovanja i da ne napuštaju kuću koju je iznajmio za njihov račun, te da im je povremeno donosio hranu, konstantno ih upozoravajući da ne napuštaju kuću, kao i protok vremena od dolaska u Bar do trenutka kada je jedno od oštećenih lica policiji prijavilo događaj.

U izviđaju, postupajući državni tužilac je saslušao u svojstvu osumnjičenog K.Z, dok drugi osumnjičeni nije saslušan, jer se nalazio u bjekstvu, a u prisustvu tumača saslušao je i svjedoke – oštećene, iz kojih iskaza je proizilazilo da su imali slobodu da izlaze iz kuće, ali da im je C.A, savjetovao da ne izlaze iz kuće da ih ne bi vidjela policija, da im telefoni nijesu bili oduzeti, već da su mogli da komuniciraju njima, te da im nijesu bila oduzeta ni dokumenta, da su mu svi zajedno predali 8.000,00 eura, a da do putovanja nije došlo iz njima nepoznatih razloga, iako su više puta dolazili do obale mora.

Aktom Kt.br. 220/18, Više državno tužilaštvo u Podgorici je spise ovog predmeta dostavilo na nadležnost Osnovnom državnom tužilaštvu u Baru, radi preduzimanja krivičnog gonjenja za krivično djelo nedozvoljeni prelaz državne granice i krijumčarenje ljudi iz člana 405 stav 3 u vezi sa stavom 2 KZ CG.

Dakle, postupajući državni tužilac je na osnovu pribavljenih podataka ocijenio da nema dokaza da su C.A. i K.Z. prema oštećenima, iranskim državljanima, postupali u cilju koji je u KZ CG propisan kod krivičnog djela trgovina ljudima, već da je njihov umišljaj bio usmjeren na preduzimanje radnji, koje čine obilježje krivičnog djela nedozvoljeni prelaz državne granice i krijumčarenje ljudi iz člana 405 KZ CG, u kojem je propisano da „ko se bavi nedozvoljenim prebacivanjem drugih lica preko granice Crne Gore ili ko, radi sticanja finansijske ili druge koristi, omogućava drugom nedozvoljeni prelaz granice ili nedozvoljeni boravak ili tranzit, kazniće se zatvorom od tri mjeseca do pet godina, a ako je to djelo učinjeno od strane više lica na organizovan način, zloupotrebom službenog položaja ili na način kojim se ugrožava život ili zdravlje lica čiji se nedozvoljeni prelaz granice, boravak ili tranzit omogućava ili je krijumčaren veći broj ljudi, kazniće se zatvorom od jedne do deset godina“. U dosadašnjoj praksi, razlikovanje krivičnog djela trgovina ljudima od krivičnog djela nedozvoljen prelaz državne granice i krijumčarenje ljudi, predstavljalo je poseban izazov, imajući u vidu da postoji više zajedničkih imenitelja, ali je ključna razlika u postavljenom cilju. Naime, kod krivičnog djela trgovina ljudima je propisano više ciljeva (npr. radna eksploatacija, seksu-

alna eksploatacija, prosjačenje i slično), dok je kod krivičnog djela nedozvoljen prelaz državne granice i krijumčarenje ljudi cilj prelazak državne granice bez propisane dozvole, koje je najčešće motivisano sticanjem finansijske dobiti.

Nakon sprovedenog postupka, Osnovno državno tužilaštvo u Baru je protiv navedenih lica podiglo optužnicu po kojoj je Osnovni sud u Baru 17.09.2018. godine donio presudu kojom su C.A. i K.Z. oglašeni krivim da su izvršili krivično djelo nedozvoljen prelaz državne granice i krijumčarenje ljudi u produženom trajanju iz člana 405 stav 3 u vezi sa stavom 2 i člana 49 KZ CG i osudio okrivljenog C.A. na kaznu zatvora u trajanju od 1 (jedne) godine, a okrivljenog K.Z. na kaznu zatvora u trajanju od 5 (pet) mjeseci.

Trgovina ljudima i vanbračna zajednica sa maloljetnikom

Razgraničenje krivičnog djela trgovina ljudima i krivičnog djela vanbračna zajednica sa maloljetnikom predstavlja složeno krivičnopravno pitanje, naročito u predmetima koji se odnose na maloljetna lica i nedozvoljene oblike zajedničkog života. U tim situacijama određene sličnosti u spoljašnjim okolnostima događaja mogu zahtijevati pažljivu analizu svih elemenata bića krivičnog djela. Ključno razlikovanje zasniva se na postojanju radnji izvršenja i cilja propisanih za krivično djelo trgovina ljudima, poput vrbovanja, kupovine, prevoženja ili držanja lica radi eksploatacije. Nasuprot tome, kod krivičnog djela vanbračna zajednica sa maloljetnikom odlučujući značaj imaju radnje omogućavanja ili saglašavanja sa zajedničkim životom maloljetnika, bez postojanja elemenata eksploatacije ili umišljaja usmjerenog na ostvarenje ciljeva propisanih članom 444 Krivičnog zakonika.

Primjer iz prakse:

Profil okrivljenog: S.K, rođen 22.12.1978. godine u N. sa prebivalištem u N, državljanin C.G.

Nakon sprovedenog izviđaja, Uprava policije – Odsjek za suzbijanje krivičnih djela krijumčarenja i trgovine ljudima je 11.03.2020. godine podnijela krivičnu prijavu Višem državnom tužilaštvu u Podgorici protiv S.K. zbog krivičnog djela trgovina ljudima iz čl. 444 KZ CG.

Više državno tužilaštvo u Podgorici je 13.03.2020. godine donijelo naredbu o sprovođenju istrage zbog postojanja osnovane sumnje da je S.K. u decembru 2019. godine ugovorio da preda novac radi dobijanja saglasnosti od lica koje ima kontrolu nad drugim licem, a u cilju sklapanja nedozvoljenog braka, u kom cilju je i kupio oštećenu, pokušao da je preveze i držao istu, svjestan svoga djela čije je izvršenje htio, na način

što je u telefonskom razgovoru sa očuhom oštećene – djeteta M.S. istom obećao davanje novca kako bi od istog, kao lica koje ima kontrolu nad oštećenom, dobio saglasnost da ista sa njegovim maloljetnim sinom sklopi brak koji je nedozvoljen, s obzirom na to da je oštećena dijete, nakon čega je za oštećenu u Smederevu dao novac u iznosu od 6.500,00 eura, pokušao da je preveze do Crne Gore, u čemu nije uspio, jer nije imao saglasnost njenih roditelja za prelazak djeteta preko državne granice, da bi je, nakon što je 21.01.2020. godine dovedena u Crnu Goru, držao u svom stanu, čime bi izvršio krivično djelo trgovina ljudima iz člana 444 stav 3 u vezi sa stavom 1 KZ CG.

Na osnovu rezultata vođene istrage, postupajući državni tužilac je ocijenio da ne postoji osnovana sumnja da je S.K. izvršio krivično djelo trgovina ljudima iz čl. 444 st. 3 u vezi st. 1 KZ CG, već da bi se moglo raditi o krivičnom djelu vanbračna zajednica sa maloljetnikom iz čl. 216 st. 2 u vezi st. 1 KZ CG i spise predmeta dostavio Osnovnom državnom tužilaštvu na dalji postupak i odlučivanje.

U obrazloženju navedene odluke navedeno je da je u istrazi, prvenstveno iz iskaza oštećene, a koji iskaz je potvrđen i ostalim personalnim dokazima – iskazima bliskih srodnika maloljetnika, utvrđeno da je maloljetna – dijete B.M. zahtijevala da joj okrivljeni, koji joj je očuh, i majka dozvole da se uda za maloljetnog K.F, jer je zaljubljena u njega i da će, ukoliko ne dobije njihovu saglasnost, da “pobjegne”, te da je okrivljeni, u vrijeme vjeridbe, njenim roditeljima dao novac, kako je to običaj kod njih, od kojeg novca su kupljeni pokloni za nju, dok joj je preostali dio novca predat. Nadalje, navedeno je i da, imajući u vidu da su vanbračnu zajednicu ugovorili maloljetnici, odnosno da ih niko nije vrbovao da sklope brak, da bi se u konkretnom slučaju moglo raditi o krivičnom djelu vanbračna zajednica sa maloljetnikom iz čl. 216 st. 2 u vezi sa st. 1 KZ CG.

Članom 216 stav 2 u vezi sa stavom 1 KZ CG propisano je da će se kaznom zatvora od tri mjeseca do tri godine kazniti roditelj, usvojilac ili staralac koji maloljetniku omogući da živi u vanbračnoj zajednici sa drugim licem, ili ga na to navede. Kod navedenog krivičnog djela radnja omogućavanja maloljetnika da živi u vanbračnoj zajednici podrazumijeva dopuštanje, ili saglašavanje sa odlukom maloljetnika da živi u takvoj zajednici, odnosno propuštanje da se spriječi nastanak takve zajednice. Dakle, za razgraničenje krivičnog djela trgovina ljudima i krivičnog djela vanbračna zajednica sa maloljetnikom, kada se djelo čini prema maloljetnim licima, potrebno je cijeniti radnju izvršenja i cilj koji se želi postići preduzimanjem određene radnje. U konkretnom slučaju, kako to proizilazi iz odluke postupajućeg tužioca, do stvaranja zajednice između maloljetnika nije došlo vrbovanjem, kao ni bilo kojom drugom radnjom

predviđenom kod krivičnog djela trgovina ljudima, niti je učinilac postupao u cilju sklapanja nedozvoljenog braka, dok se kod krivičnog djela vanbračna zajednica sa maloljetnikom, u ovom slučaju radi o pasivnoj radnji – saglašavanja učinioca da maloljetnik živi u vanbračnoj zajednici i nepreduzimanja radnje staranja o maloljetniku, što je prirodna, moralna i zakonska obaveza, prije svega roditelja, u cilju sprječavanja sklapanja braka maloljetnika. Kvalifikovani oblik ovog krivičnog djela propisuje kaznu zatvora za učinioca koji osnovno djelo učini iz koristoljublja, koje u smislu ovog krivičnog djela predstavlja primanje novca, dobijanje poklona, oprostaj duga i drugo, koje nije rezultat prethodnog dogovora, a što nije slučaj kod krivičnog djela trgovina ljudima, kod kojeg učinilac postupao sa umišljajem, odnosno posjeduje svijest i volju da preduzimanjem radnji izvršenja iz čl. 444 KZ CG, ostvari neki od ciljeva propisanih u istom članu, a u konkretnom slučaju – u cilju sklapanja nedozvoljenog braka maloljetnika.

Presudom Osnovnog suda u Nikšiću K.br. 254/2020 od 09.10.2020. godine, okrivljeni K.S. je oglašen krivim da je izvršio krivično djelo vanbračna zajednica sa maloljetnikom iz čl. 216 st. 2 KZ CG i osudio ga na kaznu zatvora u trajanju od 45 (četrdeset i pet) dana, koja kazna se izvršava u prostorijama za stanovanje okrivljenog.

Sagledavajući sve elemente krivičnog djela vanbračna zajednica sa maloljetnikom iz čl. 216 KZ CG, posebno činjenicu da je u konkretnom slučaju došlo do sklapanja braka između maloljetnih lica (punoljetno lice je ugovorilo vanbračnu zajednicu između maloljetnih lica), a ne punoljetnog i maloljetnog lica, kako to predviđa stav 1 citirane zakonske odredbe, u konkretnom slučaju se nije moglo raditi o ovom krivičnom djelu.

3. *Zaštita žrtava trgovine ljudima u krivičnom postupku*

Posebne mjere zaštite učesnika u krivičnom postupku

Zakon o zaštiti svjedoka predviđa mogućnost primjene njegovih odredaba kada su u pitanju djela organizovanog kriminala, ali i kod svih krivičnih djela protiv čovječnosti i drugih dobara zaštićenih međunarodnim pravom, pa i trgovine ljudima (član 5 stav 1 tačka 2 i 4).

Princip nekažnjavanja žrtava

Princip nekažnjavanja, kada je u pitanju apsolutna i kompulzivna sila ili prijetnja, uvijek treba tumačiti u vezi s načinima izvršenja krivičnog djela trgovine ljudima propisanim u čl. 444 KZCG posebno u vezi s prinudom. Lica koja su žr-

tve trgovine ljudima djeluju bez stvarne autonomije volje (nemaju slobodu volje ili je ta sloboda ograničena zbog metoda koje primenjuju trgovci ljudima), djeluju pod prinudom kojom se isključuje ili ograničava sloboda odlučivanja, iz čega proizlazi da nisu odgovorna za učinjena djela – nedostaje krivica kao element opšteg pojma krivičnog djela.

Princip nekažnjavanja žrtava trgovine ljudima određuje Konvencija Savjeta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima na sledeći način: „Svaka strana treba, u skladu sa osnovnim principima svog pravnog sistema, da predvidi mogućnost da se kazne ne izriču žrtvama za njihovo učešće u nezakonitim aktivnostima, u onoj mjeri u kojoj su one bile prisiljene na to.“ Zakonom o potvrđivanju Konvencije Savjeta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima (Sl. list CG - Međunarodni ugovori“, br. 4/2008 od 1.7.2008. godine) Crna Gora se obavezala da u skladu sa osnovnim principima svog pravnog sistema sprovođi tu odredbu.

Važna napomena: Osnov za primjenu principa nekažnjavanja žrtava daje upravo Krivični zakonik, koji je u članu 444 stav 11 propisuje da se neće kazniti lice koje je kao direktna žrtva bilo prinuđeno na učešće u kriminalnim djelatnostima iz stava 1 ovog člana.

4. Primjeri iz crnogorske tužilačke prakse

Primjer 1:

Po optužnici Kt.br. 106/20 kojom se okrivljenom stavlja na teret da je silom i zloupotrebom odnosa zavisnosti u cilju sklapanja nedozvoljenog braka prodao svoju maloljetnu ćerku za iznos od 5.000€, donijeta je presuda **K.br. 161/2020**, kojom je oglašen krivim i osuđen na kaznu zatvora u trajanju od tri godine, a radi se o neosuđivanom licu, čime je sud odstupio od ranije prakse za ovaj vid eksploatacije, te izrekao kaznu zatvora iznad zatvorskog minimuma, pri čemu prilikom odmjeravanja okolnosti koje utiču da kazna bude manja ili veća, nije cijenio kao olakšavajuće okolnosti porodične prilike okrivljenog, da je isti otac devetoro djece, a iz razloga što je predmetno krivično djelo izvršio upravo kao otac maloljetnog djeteta. Prilikom donošenja odluke sud je cijenio međunarodne standarde koji štite prava djece i pozvao se na Konvenciju UN o pravima djeteta, Istanbulsku Konvenciju, Konvenciju Vijeća Evrope o borbi protiv trgovine ljudima i Palermo protokol. U toku istrage saslušana je maloljetna oštećena koja je navela da je njen otac ugovorio brak sa momkom iz druge države kojeg nije poznavala, da nije željela da se udaje, da je na dan organizovanja vjeridbe plakala i molila oca da je ne udaje, ali on to

nije slušao, a taj iskaz je dala dok je bila štíćenica Skloništa za žrtve. Međutim, na glavnom pretresu oštećena je dala iskaz dvije godine nakon predmetnog događaja, kada je prestala biti štíćenica Skloništa za žrtve trgovine ljudima, oštećena je dijelom promijenila iskaz, ali i dalje je ostala pri tome da je bila ljuta na svog oca, da je postala punoljetna i da joj se on ne miješa u život, da živi u istoj kući sa njim, te da nema kontakt sa momkom za kojeg je trebala da se uda, a tokom svjedočenja je u jednom momentu i zaplakala.

Primjer 2:

Po podnijetoj optužnici Kt.br. 124/20 prvookrivljeni se tereti da je silom, prijetnjom i zloupotrebom odnosa zavisnosti u cilju prosjačenja vrbovao svoju malodobnu djecu, izvodeći ih na mjesta koja su najfrekventnija, ostavljajući ih ispred ugostiteljskih i trgovinskih objekata, a potom ih sa pogodne udaljenosti nadzirao u prosjačenju i držao pod prismotrom, prateći njihovo kretanje, a nakon prosjačenja im oduzimao sav novac koji zarade, te zloupotrebom odnosa zavisnosti kao maloljetnog lica u odnosu na njega kao roditelja i jedinog staratelja u cilju sklapanja nedozvoljenog braka za novčane iznose od 2.000€ i 500€ prodao svoje maloljetne ćerke, dok se drugookrivljeni tereti da je zloupotrebom teških prilika u cilju sklapanja nedozvoljenog braka sa njegovim maloljetnim sinom za novčani iznos od 2.000€ od prvookrivljenog kupio njegovu maloljetnu ćerku. Presudom **K.br. 11/21** oglašeni su krivima, pa je prvookrivljenom izrečena za dva krivična djela trgovine ljudima kazna zatvora u trajanju od tri godine, a drugookrivljenom kazna zatvora u trajanju od jedne godine i četiri mjeseca. Prilikom ocjene okolnosti koje su opredijelile sud za navedene kazne kod prvookrivljenog je cijenio kao olakšavajuće okolnosti njegovo imovno stanje i raniju neosuđivanost, te im dao karakter naročito olakšavajućih okolnosti. Na navedenu presudu žalbe su izjavili Viši državni tužilac i branioci optuženih, koje žalbe su odbijene kao neosnovane, a Apelacioni sud je našao da su žalbe neosnovane i u dijelu odluke o kazni.

Primjer 3:

U predmetu Višeg državnog tužilaštva Kt.br. 326/24, koji je ustupljen na nadležnost Azerbejdžanu jer je osumnjičeni njihov državljanin koji je nedostupan crnogorskim državnim organima, a takođe su oštećeni državljani te države, koji su saslušani pred ovim tužilaštvom kao žrtve radne eksploatacije, pa sledeće predstavlja segmente njihovih odbrana na pitanja tužioca:

„Na toj građevini smo jedino nas četvorica bili azerbejdžanci i samo smo izvodili te malterske radove, a bilo je drugih radnika koji su mislim iz Crne Gore, koji su radili druge poslove.

Sve vrijeme boravka u Podgorici mi smo bili na relaciji smještaj - gradilište i obratno, smještaj nismo napuštali, nismo mogli da idemo bilo gdje, jer nismo imali novca, a osumnjičeni nam nije rekao da ne smijemo da napuštamo smještaj.

Za vrijeme našeg rada u Podgorici imali smo samo dva dana slobodna i to su bile nedjelje.

Više puta sam govorio osumnjičenom da sam umoran, da ne mogu više da izdržim da radim, da bih da idem u smještaj, a on je stalno govorio bolje da što prije završim da bih dobio novac.

Takođe, više puta nakon što je odbijao da nas isplati ja sam ga pitao da nam dozvoli da mi razgovaramo sa tim čovjekom koji njemu navodno nije isplatio novac, ali on to nama nije dozvoljavao.

Taj stariji čovjek je nas vozio i vraćao sa posla, ali uvijek je sa nama bio osumnjičeni i nije dozvoljavao da sa tim čovjekom mi razgovaramo o plaćanju. Taj čovjek je rekao kako mi dobro radimo i to je sve što znam da je on rekao, a to nam je saopštio osumnjičeni.

Dok smo se nalazili na gradilištu nije dolazila inspekcija.

Ja sam vidio da su ostali radnici ostajali na gradilištu najkasnije do 17.00 časova, samo smo mi ostajali poslije toga.

Nama je osumnjičeni obećao da će nas registrovati u firmi i da ćemo dobiti radne dozvole i prije otprilike nedelju dana ja sam njega pitao što je sa našim radnim dozvolama, tada mi je on saopštio da ih ne može dobiti. Cijena koju smo mi dogovorili sa osumnjičenim u iznosu od 1,50€ za jedan kvadrat malterisanja je premala cijena, on je samo iskoristio to što smo mi bili nemoćni, nismo imali smještaj, bili smo na ulici.

Sve vrijeme dok sam boravio u Podgorici, dok sam bio na gradilištu i u smještaj, ja sam se osjećao zarobljeno, nisam se osjećao uopšte slobodnim.

Ja osumnjičenog nisam poznavao, ne znam njegovu porodicu i ne znam gdje živi u Azerbejdžanu.

Ja u Crnu Goru nisam došao preko neke firme, već sam u Srbiju došao preko firme koja ima saradnju sa Srbijom za angažovanje građevinskih radnika.“

Drugi oštećeni je između ostalog naveo:

„Meni je osumnjičeni rekao da mogu da budem samo u smještaju i na gradilištu i da nigdje drugo ne smijem da idem, a kada ga je pitao zašto je to tako, on mi je rekao da je on odgovoran za nas i da će završiti naše papire.

Ja sam ga pitao da li su gotova naša dokumenta, a on mi je rekao da je to u postupku i da će biti gotova.

Na gradilištu osim nas su bila još dva radnika iz Crne Gore, a oni su radili do 17.00 časova.

Taj čovjek koji se zove Dragan je nas vozio na posao i vraćao nas sa posla, a tada bi sa nama uvijek bio i osumnjičeni.

Dok smo bili na gradilištu nije dolazila inspekcija.

Cijena koju smo dogovorili sa osumnjičenim od 1,5 € je niska cijena za posao koji smo radili, ali smo mi na to pristali zato što nismo imali gdje da spavamo, jer nakon što smo završili sa izvođenjem radova u Budvi izgubili smo pravo i na smještaj.

Ja nisam poznavao osumnjičenog, tek sam ga ovdje upoznao.

Sa osumnjičenim smo se sve usmeno dogovarali, dakle nema pisanog traga o onome što je nama obećao.“

Treći oštećeni je između ostalog naveo sledeće:

„Nama osumnjičeni nije dozvoljavao da idemo u prodavnicu.

Ja sam se osjećao kao da sam zarobljen, da ne smijem da se krećem, jer sam sve vrijeme provedeno u Podgorici bio u smještaju ili na gradilištu, nigdje mimo toga.

Dogovor je bio da je radno vrijeme od 08.00h do 17.00 časova, a mi smo ostajali na gradilištu do 19.00 i do 20.00 časova, iako smo mu se žalili da smo umorni, ali on nije htio da nas vodi u smještaj.“

Četvrti oštećeni je naveo i sledeće:

„Za izvršeni rad osumnjičeni nam ništa novca nije isplatio.

Ja sam se osjećao kao zarobljen, jer nisam mogao nigdje da se krećem, osim da budem u prenoćištu i na gradilištu.

Sve vrijeme nas je osumnjičeni obmanjivao da će nas isplatiti, a to nije činio. Pristali smo da radimo za osumnjičenog za cijenu od 1,50 € po kvadratu malterisanja, iako je to jako niska cijena, zato što nismo imali gdje da spavamo i nismo imali dovoljno novca.

Ja sam osumnjičenog upoznao u Crnoj Gori.

Dogovoreno radno vrijeme je bilo od 08,00 h do 17,00, a mi smo radili do 19,00h.

Nama osumnjičeni nije dozvoljavao da razgovaramo sa Draganom, koji je bio glavni na gradilištu.“

U konkretnom predmetu svjedoci oštećeni nisu isprva navodili gore citirano, jer nisu prepoznali segmente koji ukazuju na trgovinu ljudima. Njihov motiv podnošenja prijave bio fizički napad koji su doživjeli od osumnjičenog nakon što su od istog zatražili da im isplati dugovano, pa su tek na posebna pitanja policijskih službenika kada su saslušavani kao građani ukazali na to da su isti žrtve trgovine ljudima, a što su ponovili i prilikom saslušanja kod tužioca. Ovdje je postojala kontinuirana komunikacija policijskih službenika i postupajućeg tužioca, pa je ista dala rezultat u smislu pravovremenog prepoznavanja elemenata trgovine ljudima.

PREPORUČENO DODATNO ŠTIVO

Ustav Crne Gore ("Sl. list CG", br. 1/2007 od 25.10.2007. godine.)

Krivični zakonik Crne ("Sl. list RCG", br. 70/2003, 13/2004, 47/2006 i "Službeni list CG", br. 40/2008, 25/2010, 32/2011, 64/2011 - drugi zakon, 40/2013, 56/2013, 14/2015, 42/2015, 58/2015 - drugi zakon, 44/2017, 49/2018, 3/2020, 26/2021 - ispravka, 144/2021, 145/2021, 110/2023 i 123/2024.)

Zakonik o krivičnom postupku ("Sl. list CG", br. 57/2009, 49/2010, 47/2014 - Odluka US CG, 2/2015 - Odluka US CG, 35/2015 (čl. 88-91. nisu u prečišćenom tekstu), 58/2015 - drugi zakon, 28/2018 - Odluka US CG, 116/2020 - Odluka US CG, 145/2021, 54/2024 i 58/2024 - ispravka. Vidi: Rješenje US CG - 87/2023.)

Zakon o javnom redu i miru ("Sl. listu CG", br. 64/2011 i 56/2020.)

Zakon o strancima ("Sl. listu CG", br. 12/2018, 3/2019, 86/2022 i 77/2024.)

Zakon o socijalnoj i dječjoj zaštiti ("Sl. list CG", br. 27/2013, 1/2015, 42/2015 (čl. 5. nije u prečišćenom tekstu), 56/2016, 66/2016, 1/2017, 31/2017 - Odluka US CG, 42/2017, 50/2017, 59/2021, 145/2021-I, 145/2021-II, 3/2023, 48/2024 i 84/2024 - drugi zakon i 33/2025. Vidi: Odluku i Rješenje US CG - 19/2017.)

Zakon o zdravstvenoj zaštiti ("Službenom listu CG", br. 3/2016, 39/2016, 2/2017, 44/2018, 24/2019 - drugi zakon, 24/2019 - drugi zakon, 82/2020, 8/2021, 3/2023, 48/2024, 77/2024 i 84/2024 - drugi zakon.)

Zakon o oduzimanju imovinske koristi stečene kriminalnom djelatnošću ("Službenom listu CG", br. 58/2015, 47/2019 i 54/2024.)

Zakon o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku ("Službenom listu CG", br. 64/2011 i 1/2018.)

Zakon o zaštiti svjedoka ("Službenom listu RCG", br. 65/2004 i 31/2014.)

Zakon o zaštiti podataka o ličnosti ("Sl. list CG", br. 79/2008, 70/2009, 44/2012, 22/2017 i 77/2024.)

Zakon o zabrani diskriminacije ("Sl. list CG", br. 46/2010, 40/2011 - drugi zakon 18/2014 i 42/2017.)

Strategija za borbu protiv trgovine ljudima za period 2025-2028. godine

Smjernice za ostvarivanje prava na naknadu štetu žrtvama u krivičnim postupcima

Modul 3

RAZUMIJEVANJE FENOMENA TRGOVINE LJUDIMA I ŽRTAVA

Marija Anđelković

OPIS MODULA:

Ovaj modul se bavi pojmom i fenomenom trgovine ljudima kao teškim oblikom kršenja ljudskih prava i organizovanog kriminala, sa posebnim fokusom na uzroke ranjivosti žrtava i mehanizme vrbovanja i kontrole koje koriste trgovci ljudima. Kroz analizu push i pull faktora, obrazaca eksploatacije, profila žrtava i posljedica koje trgovina ljudima ima po fizičko i mentalno zdravlje, modul omogućava razumijevanje šireg društvenog i individualnog konteksta u kojem žrtve nastaju. Poseban akcenat stavljen je na značaj ovog razumijevanja za adekvatno zastupanje žrtava, sprječavanje sekundarne viktimizacije i primjenu pristupa zasnovanog na ljudskim pravima i traumi.

ISHODI MODULA:

Do kraja ovog modula, učesnici će biti u stanju da:

1. **Razumiju** pojam trgovine ljudima, njene osnovne oblike i mehanizme eksploatacije u skladu sa međunarodnim standardima.
2. **Identifikuju i razlikuju** push i pull faktore koji doprinose ranjivosti osoba i nastanku situacija trgovine ljudima.
3. **Prepoznaju** najčešće metode vrbovanja, kontrole i psihološke manipulacije koje koriste trgovci ljudima.
4. **Analiziraju** socio-ekonomske i individualne karakteristike ranjivih grupa i njihov uticaj na rizik od trgovine ljudima.
5. **Razumiju** posljedice trgovine ljudima po fizičko i mentalno zdravlje žrtava, uključujući simptome kompleksne traume.
6. **Primijene** stečena znanja o uzrocima ranjivosti i traumatskim iskustvima žrtava u cilju njihovog adekvatnog pravnog zastupanja i izbjegavanja sekundarne viktimizacije.

SADRŽAJ MODULA:

Trgovina ljudima predstavlja tešku povredu osnovnih ljudskih prava i oblik organizovanog kriminala. Prema međunarodnim standardima, obuhvata vrbovanje, prevoz, transfer, skrivanje ili prijem osoba radi eksploatacije, uz upotrebu sile, prijetnji, obmane, zlostrebe moći ili položaja ranjivosti. Najčešći oblici eksploatacije su seksualna i radna eksploatacija, prisilni brak, prinudno prosjačenje, prisilna kriminalna aktivnost i trgovina organima. Svaki oblik trgovine ljudima karakteriše ograničavanje slobode i kršenje dostojanstva žrtve.

Fenomen trgovine ljudima se ne može razumjeti bez analize strukturnih i individualnih uzroka koji doprinose ranjivosti osoba. Ovi uzroci se najčešće klasifikuju na tzv. **push** (faktori „guranja“) i **pull** (faktori „privlačenja“).

Push faktori – faktori guranja	Pull faktori – faktori privlačenja
Push faktori su oni koji „guraju“ osobu iz njenog okruženja i čine je ranjivom na trgovinu ljudima. Najčešće uključuju:	Pull faktori su oni koji „privlače“ osobe u situacije trgovine ljudima, često kroz lažne predstave o boljim prilikama:
Siromaštvo i nezaposlenost – nedostatak osnovnih sredstava za život i prilika za zapošljavanje.	Potražnja za jeftinom radnom snagom i seksualnim uslugama u bogatijim zemljama i regijama.
Nizak nivo obrazovanja i nedostatak informacija o rizicima migracija i eksploatacije.	Lažna obećanja o zaposlenju, obrazovanju ili braku koja nude trgovci ljudima.
(Porodično) nasilje i disfunkcionalni odnosi – nasilje u porodici, zanemarivanje ili zlostavljanje često guraju osobe ka bijegu iz domaće sredine.	Visoka zarada u inostranstvu ili u urbanim sredinama koja se predstavlja kao „sigurna prilika“.
Rodna neravnopravnost i društvene norme koje ograničavaju ulogu žena.	Migracione rute koje olakšavaju kretanje, ali i krijumčarenje i trgovinu ljudima.
Politička nestabilnost i oružani sukobi , prisilne migracije i raseljavanje.	
Diskriminacija i marginalizacija , posebno Roma, migranata, LGBTIQ+ osoba i drugih ranjivih grupa.	
Ratna dejstva i prirodne katastrofe , čine da su ljudi u teškoj situaciji prinuđeni da nađu sigurnije mjesto za život.	

Push i pull faktori se najčešće prepliću: osobe iz siromašnih sredina (push) bivaju lako vrbovane lažnim obećanjima o dobro plaćenom poslu u inostranstvu (pull). Advokati kao zakonski zastupnici oštećenih u postupku, kao i svi pro-

fesionalci u lancu zaštite žrtava treba da razumiju ove faktore kako bi mogli pravilno sagledati **uzroke ranjivosti** i efikasno zastupati žrtve – uzimajući u obzir kontekst u kojem su one postale žrtve.

Trgovci ljudima koriste sofisticirane mehanizme za vrbovanje i kontrolu žrtava: lažna obećanja zaposlenja, emotivne veze (tzv. „lover-boy“ metoda), prijetnje porodici, izolaciju, oduzimanje dokumenata i dugotrajnu psihološku manipulaciju. Čest je i mehanizam prebacivanja osjećaja krivice na žrtvu, što doprinosi njenoj emocionalnoj zavisnosti i otežava izlazak iz lanca trgovine. Za vrbovanje i kontrolu žrtava trgovine ljudima sve više se koriste i digitalne tehnologije, internet, socijalne mreže i sl.

Trgovina ljudima je složen i razarajući fenomen koji podrazumijeva dugotrajnu kontrolu nad žrtvom – kroz fizičku silu, prijetnje, manipulaciju, ekonomsku zavisnost i izolaciju od spoljnog svijeta. Nije retko da trgovci ljudima koriste zavisnost žrtve od alkohola ili psihoaktivnih supstanci kako bi je zadržali pod svojom kontrolom. Neretko žrtve razvijaju zavisnost kako bi „preživjele“ ono što im se dešava u lancu trgovine ljudima. Takvo stanje potpune potčinjenosti i neizvjesnosti stvara duboku, tzv. kompleksnu traumu, čije se posljedice nastavljaju i nakon izlaska iz eksploatacije.

Žrtva može biti svako. Ipak, najčešće, žrtve su osobe iz socio-ekonomski ranjivih grupa, često sa iskustvom nasilja u porodici ili partnerskim odnosima. Čak 70% žrtava je imalo prethodno iskustvo nekog oblika nasilja. Njihove potrebe su višeslojne: hitna fizička zaštita, medicinska i psihološka pomoć, pravna podrška, reintegracija kroz obrazovanje i zapošljavanje, te dugoročna socio-ekonomska stabilnost. Svaki slučaj zahtijeva individualizovan pristup kako bi se izbjegle generalizacije i sekundarna viktimizacija.

Po izlasku iz lanca eksploatacije, žrtve trgovine ljudima suočavaju se sa nizom ozbiljnih i međusobno povezanih problema koji značajno utiču na njihovu mogućnost oporavka i reintegracije. Jedno od prvih i najurgentnijih pitanja jeste obezbjeđivanje osnovne egzistencije, uključujući smještaj i sredstva za život. Žrtve se često nalaze u situaciji u kojoj, usled dugotrajnog nasilja i kontrole, nemaju ni objektivne ni subjektivne kapacitete da u kratkom roku obezbjede dostojanstvenu egzistenciju, što ih dodatno izlaže riziku ponovne viktimizacije.

Poseban izazov predstavljaju administrativne prepreke, budući da mnoge žrtve ne posjeduju važeća lična ili druga identifikaciona dokumenta. Bez mogućnosti da dokažu svoj identitet ili pravni status, one su često spriječene da ostvare osnovna prava, uključujući pravo na zdravstvenu zaštitu, socijalnu pomoć ili druge oblike institucionalne podrške. Ove prepreke dodatno produbljuju njihovu zavisnost i socijalnu isključenost.

Istovremeno, prisutan je snažan strah od stigmatizacije i osude od strane porodice, lokalne zajednice ili šire javnosti, naročito kod žrtava seksualne eksploatacije. Ovaj strah često dovodi do izolacije, povlačenja i odbijanja pomoći, jer se iskustvo eksploatacije doživljava kao lični neuspjeh ili sramota, iako je posljedica teškog kršenja ljudskih prava.

Zabrinutost za ličnu bezbjednost ostaje izražena i nakon formalnog okončanja eksploatacije. Čak i u situacijama kada je trgovac lišen slobode, žrtve su svjesne da su njegovi saradnici, članovi porodice ili druge povezane osobe i dalje na slobodi. Mogućnosti policije da obezbijedi dugoročnu zaštitu su ograničene, a interes nadležnih organa za bezbjednost žrtve često prestaje nakon njenog svjedočenja u krivičnom postupku.

Dodatni pritisak proizlazi iz očekivanja da žrtva aktivno učestvuje u sudskom postupku i da svojim preciznim, doslednim i uvjerljivim iskazom predstavlja ključni dokaz protiv okrivljenog. U praksi se često ne razumije ili ne prihvata odluka žrtve da ne učestvuje u postupku, da se povuče ili da određene okolnosti prećuti, iako takve odluke mogu biti direktna posljedica traume, straha ili potrebe za ličnom sigurnošću.

Na kraju, žrtve se suočavaju i sa nerealnim očekivanjima onih koji pružaju ili koordiniraju pružanje pomoći, uključujući pretpostavku da će one bez zadržke prihvatiti ponuđenu podršku, brzo se oporaviti i u kratkom roku značajno promijeniti svoj način života. Ovakva očekivanja zanemaruju kompleksnost trauma koje su žrtve pretrpjele i potrebu za individualizovanim, dugoročnim i fleksibilnim pristupom njihovom oporavku.

Trgovina ljudima za posljedicu ima simptome kompleksne traume. Žrtve često pate od posttraumatskog stresnog poremećaja, depresije, anksioznosti, poremećaja spavanja i hroničnih somatskih tegoba. Dugotrajna kontrola i nasilje narušavaju osjećaj ličnog identiteta i povjerenja u druge ljude, što ima ozbiljne posljedice po njihov oporavak prava i otežava reintegraciju.

Psihološke posljedice su višeslojne. Najčešće se javljaju depresija, osjećaj gubitka i beznađa, poteškoće u planiranju budućnosti, a kod mnogih preživjelih razvija se posttraumatski stresni poremećaj (PTSP). Simptomi PTSP-a mogu uključivati intruzivne misli i slike o traumatskom događaju, noćne more, izbjegavanje podsjetnika na traumu i snažne fizičke i emocionalne reakcije kada se preživjela nađe u situaciji koja je podsjeća na period eksploatacije. Kod drugih se javlja anksioznost – stalna napetost, strah, osjećaj da opasnost vreba na svakom koraku – kao i neprijateljstvo prema institucijama i profesionalcima, često rezultat prijašnjih loših iskustava i gubitka povjerenja u ljude.

Treba imati u vidu da se posljedice traume ne ograničavaju samo na psihološki aspekt. Mnoge žrtve trgovine ljudima suočavaju se i sa ozbiljnim fizičkim tegobama, poput iscrpljenosti, nesanice, hroničnih oboljenja, oslabljenog imuniteta ili povreda zadobijenih tokom perioda eksploatacije. Takvi zdravstveni problemi dodatno otežavaju svakodnevno funkcionisanje i značajno usporavaju proces oporavka i reintegracije u društvo.

Advokati i drugi profesionalci moraju biti svjesni da svaka nepažljivo vođena procedura može dovesti do retraumatizacije. Ponovno prepričavanje traumatskih iskustava pred različitim institucijama, bez osjetljivog pristupa i koordinacije, može produbiti osjećaj bespomoćnosti i straha. Zato je neophodno izbjegavati višestruko ispitivanje iste osobe, koristiti mogućnosti davanja iskaza putem video-linka ili prethodno snimljenog svjedočenja, kao i osigurati status posebno osjetljivog svjedoka kada za to postoje uslovi.

Individualizovan pristup je ključan: svaka preživjela osoba ima jedinstvenu priču, kapacitete i potrebe. Profesionalci moraju izbjegavati generalizacije i vlastite pretpostavke o tome šta je za nju najbolje. Važno je da se svaka odluka koja se odnosi na preživjelu osobu donosi uz njenu saglasnost, jer vraćanje osjećaja kontrole nad vlastitim životom predstavlja prvi korak ka oporavku.

Na kraju, treba naglasiti da profesionalci koji rade sa preživjelima trgovine ljudima moraju brinuti i o sebi. Slušanje traumatskih iskustava i rad u emotivno teškim situacijama nosi rizik od sekundarne traumatizacije. Timovi treba da njeguju kulturu međusobne podrške i razmjene iskustava, kako bi mogli adekvatno da odgovore na izazove i dugoročno zadrže profesionalnu stabilnost.

PREPORUČENO DODATNO ŠTIVO

Indikatori trgovine ljudima Ujedinjenih nacija

https://www.unodc.org/pdf/HT_indicators_E_LOWRES.pdf

Indikatori radne eksploatacije, Međunarpodna organizacija rada, 2025

<https://www.ilo.org/sites/default/files/2025-11/ILO%20Indicators%20of%20Forced%20Labour%202025.pdf>

Zdravstveni rizici i posljedice trgovine ženama i adolescentkinjama – nalazi evropske studijeCathy Zimmerman

[https://documentation.lastradainternational.org/Isidocs/270%20Health%20consequences%20of%20trafficking%20\(EU%20study\).pdf](https://documentation.lastradainternational.org/Isidocs/270%20Health%20consequences%20of%20trafficking%20(EU%20study).pdf)

Modul 4

KOMUNIKACIJA SA ŽRTVOM I PRUŽANJE POMOĆI I PODRŠKE

Marija Anđelković i Tijana Kostić

OPIS MODULA:

Ovaj modul obrađuje principe bezbjedne i povjerljive komunikacije sa žrtvama trgovine ljudima. Poseban naglasak stavljen je na pristup koji uvažava iskustva nasilja i traume kroz koje su žrtve prošle, kao i na ulogu advokata u građenju povjerenja, prikupljanju informacija bez retraumatizacije i zaštiti žrtve od sekundarne viktimizacije tokom postupka. Modul obuhvata etičke obaveze advokata (posebno princip povjerljivosti), procjenu bezbjednosnih rizika, zaštitu privatnosti i odgovorno postupanje u kontaktu sa medijima. Posebna pažnja posvećena je prvom kontaktu, smjernicama za intervju, prilagođavanju komunikacije psihičkom stanju žrtve i prepoznavanju posljedica kompleksne traume. Modul takođe naglašava značaj multidisciplinarnog pristupa i koordinacije sa institucijama i specijalizovanim službama, kako bi žrtva dobila sveobuhvatnu pomoć i podršku u procesu oporavka i reintegracije.

TEMATSKJE JEDINICE:

1. Principi pristupa žrtvi i građenje povjerenja između advokata i žrtve
2. Prvi kontakt i građenje povjerenja između advokata i žrtve
3. Intervju sa žrtvom – smjernice i opasnosti od retraumatizacije
4. Multidisciplinarni pristup u pružanju pomoći

ISHODI MODULA:

Do kraja ovog modula, učesnici će biti u stanju da:

1. **Objasne** ključne principe pristupa žrtvi trgovine ljudima, uključujući povjerljivost, poštovanje autonomije žrtve i pristup zasnovan na ljudskim pra-

vima i traumii.

2. **Primijene** tehnike građenja povjerenja u odnosu advokat–žrtva (empatija, aktivno slušanje, izbjegavanje osude i predrasuda, prilagođena komunikacija).
3. **Planiraju i sprovedu** prvi kontakt i razgovor sa žrtvom u bezbjednim uslovima, uz izbjegavanje višestrukog ispitivanja radi sprečavanja retraumatizacije.
4. **Identifikuju** rizike po bezbjednost i privatnost žrtve (uključujući rizike za članove porodice) i **predlože** odgovarajuće mjere zaštite u postupku.
5. **Prepoznaju i spriječe** oblike sekundarne viktimizacije tokom krivičnog postupka (neprimjerena pitanja, ponovljena saslušanja, suočavanje sa okrivljenim) i **reaguju** u zaštiti dostojanstva žrtve.
6. **Koordinišu i usmjeru** žrtvu ka relevantnim oblicima pomoći i podrške kroz multidisciplinarnu saradnju (psihološka/psihoterapijska pomoć, socijalna podrška, zdravstvena zaštita, reintegracija), uz uvažavanje saglasnosti i potreba žrtve.

SADRŽAJ MODULA:

1. *Principi pristupa žrtvi i građenje povjerenja između advokata i žrtve*

Važna napomena: Osnovni etički princip u postupanju advokata je da komunikacija sa klijentima mora biti povjerljiva!

Iako je to sastavni dio profesionalnog kodeksa advokature, za žrtve trgovine ljudima koje su zbog specifičnosti samog krivičnog djela često nepovjerljive, obaveza poštovanja ovog principa od strane advokata koji ih zastupa, često nije nešto što se za njih podrazumijeva.

Put za dobijanje povjerenja žrtve trgovine ljudima, često nije lak zadatak, i to bez obzira koliko advokat ima profesionalnog i životnog iskustva. Osnovni razlog je što je veliki broj žrtava dugo vremena bio izložen zastrašivanju i prijetnjama, što ih je u psihološkom smislu onesposobljavalo da se obrate policiji, pa čak i da se bilo kome povjere, strahujući za sopstveni život ili život svojih bližnjih.

Trgovci ljudima, pored prijetnji po život, žrtvu plaše svojim vezama sa ljudima na visokim društvenim položajima ili iz svijeta kriminala koji im navodno pružaju zaštitu, tako da je u očima žrtve pravda nedostižna, a njihov život ugrožen. Sve to utiče na gubljenje povjerenja žrtve u cio (pravosudni) sistem, pa nekada čak i u advokata (ukoliko ga žrtva nije sama angažovala već joj je postavljen

u krivičnom postupku ili dodijeljen putem besplatne pravne pomoći). Iz svih ovih razloga, zadobijanje povjerenja žrtve trgovine ljudima kao klijenta, zahtijeva od advokata da joj posveti više vremena.

U građenju odnosa povjerenja advokat mora pružiti sve potrebne informacije žrtvi i potpuno otvoreno je upoznati sa mogućim situacijama u sudskom postupku koje mogu biti i neprijatne za nju. Upravo zbog toga je i neophodno da ona bude na vrijeme pripremljena za njih.

Advokat u razgovoru sa žrtvom nekada mora imati dodatno strpljenje, i komunikacija mora biti prilagođena mentalnom stanju žrtve u kome se ona u tom trenutku nalazi. U tom smislu, a zavisno od faze samog postupka, u pojedinim situacijama upoznavanje sa svim problemima sa kojima se žrtva može susresti u postupku, ne treba nužno obaviti odmah u prvom razgovoru.

Advokat koji zastupa žrtvu trgovine ljudima mora imati u vidu da one, pored toga što su nepovjerljive, često osjećaju stid zbog situacije u kojoj su se našle i/ili strahuju da iznošenjem istine mogu dovesti sebe u poziciju da budu krivično ili prekršajno gonjene (ukoliko su npr. pod prinudom vršile krivična djela). Uglavnom je kod žrtava trgovine ljudima, često sa razlogom, prisutan strah od osude sredine i njihove stigmatizacije, zbog čega pojedine segmente izvršenja krivičnog djela nad njima prikrivaju, odnosno izbjegavaju da iznesu neke bitne detalje u razgovoru čak i sa advokatom.

Među ključne elemente u građenju povjerenja između žrtve trgovine ljudima i advokata spadaju:

- pristup sa empatijom i pokazivanjem saosjećanja
- strpljenje u razgovoru sa žrtvom
- izbjegavanje predrasuda
- apsolutno eliminisanje osude nje ili njenih postupaka
- davanje pravovremenih informacija o njenim mogućim ulogama u sudskom postupku
- upoznavanje sa pravima koja joj pripadaju u postupku

Pored povjerljivosti razgovora, specifičnosti u komunikaciji sa žrtvom trgovine ljudima uslovljene delikatnošću samog bića krivičnog dela, advokat mora voditi brigu i o potencijalnoj opasnosti od ugrožavanja bezbjednosti žrtve, zaštititi njene privatnosti i zaštititi od sekundarne viktimizacije.

U nekim slučajevima otkrivanje identiteta žrtve, posebno ukoliko ona treba i da svjedoči u krivičnom postupku (protiv npr. organizovane kriminalne grupe),

može predstavljati ogroman rizik po njenu bezbjednost. Nerijetko se u neposrednu opasnost tada dovode i najbliži članovi njene porodice ili njoj druga bliska lica. Stoga, advokat ne smije zanemariti mogući rizik po žrtvu od osvete okrivljenih i druge rizike po žrtvu koji su vezani za prihvatanje njenog učešća u postupku. U tom slučaju advokat treba da iskoristi sva dostupna pravna sredstva i insistira od nadležnih policijskih ili pravosudnih organa, da shodno njihovim ovlašćenjima, primjene sve zakonske mehanizme kako bi se osigurala bezbjednost žrtve i članova njene porodice.

Pored prava na bezbjednost, žrtva ima pravo na zaštitu svoje privatnosti, te ako to nije učinjeno tokom postupka po službenoj dužnosti, advokat treba da predloži isključivanje javnosti. Ukoliko to nije moguće učiniti za cio postupak, trebalo bi insistirati da javnost bude isključena bar u dijelu davanja iskaza žrtve. Ovo je dvostruko korisno jer se s jedne strane donekle olakšava žrtvi, dok se s druge strane omogućava dobijanje kvalitetnijeg njenog iskaza.

Advokat u svojstvu punomoćnika žrtve kao oštećenog u postupku, mora predlagati u što ranijoj fazi postupka primjenu konkretnih zakonskih mjera u cilju zaštite žrtve kao svjedoka i sprečavanja njene sekundarne viktimizacije u toku sudskog postupka, a koliko je moguće i van njega. Opasnost od sekundarne viktimizacije žrtvama trgovine ljudima, naročito onima koje su bile izložene seksualnoj eksploataciji, često prijete upravo u sudnici. To se dešava kada se prilikom ispitivanja žrtvi postavljaju neprimjerena ili sugestivna pitanja koja zadiru u njen lični život i nemaju veze sa predmetom postupka. Takva pitanja mogu izazvati dodatnu traumu i osjećaj poniženja. Uloga advokata je od ključne važnosti – on mora reagovati na svako neprimjereno pitanje, bez obzira od koga dolazi, i zahtijevati da se žrtva zaštiti od daljeg emocionalnog uznemiravanja. Sekundarna viktimizacija se javlja i kada se žrtva više puta saslušava bez opravdanog razloga ili suočava sa okrivljenim tokom postupka. Suočavanje treba izbjegavati kad god je to moguće, jer ima minimalnu dokaznu vrijednost, a može imati ozbiljne i dugotrajne posljedice po žrtvu.

Advokat posebno mora biti obazriv u komunikaciji sa medijima u vezi sa predmetima trgovine ljudima. Ovo se odnosi i na situacije kada su advokati angažovani za branioce od strane okrivljenih kojima se stavlja na teret izvršenje ovog krivičnog djela. Saopštenja medijima moraju biti lišena podataka kojima se otkriva identitet žrtve ili drugi detalji koji mogu kasnije izložiti žrtvu stigmatizaciji.

Advokat mora imati u vidu da je žrtva prije svega osoba koja je preživjela tešku traumu, a ne samo „dokaz“ u postupku - ona je ljudsko biće koje ima pravo da učestvuje u svim odlukama koje je se tiču. Profesionalci nikada ne smiju davati

obećanja koja ne mogu ispuniti, niti koristiti poziciju moći na način koji može žrtvu dodatno obeshrabriti.

Važna napomena: Mnoge žrtve trgovine ljudima dolaze iz disfunkcionalnih porodica i već su ranije imale iskustvo nasilja. Kontakt sa porodicom ne treba organizovati bez saglasnosti žrtve, jer upravo članovi porodice mogu biti uključeni u trgovinu ljudima.

Svaka intervencija mora biti prilagođena kapacitetima i potrebama žrtve. Očekivanja profesionalaca ne smiju biti nerealna – oporavak je dug i često praćen krizama, usponima i padovima. Žrtva treba da ima podršku u dobijanju psihološke i psihoterapijske pomoći, jer je to osnovni preduslov za njenu reintegraciju i dugoročni oporavak.

2. Prvi kontakt i građenje povjerenja između advokata i žrtve

Prvi kontakt advokata ili bilo kog profesionalca sa žrtvom trgovine ljudima predstavlja izuzetno osjetljiv i važan trenutak, jer od načina na koji se taj susret odvije zavisi da li će žrtva osjetiti sigurnost i prihvaćenost ili će se povući zbog dodatnog osjećaja ugroženosti. Razgovor treba voditi u mirnoj i sigurnoj prostoriji, uz poštovanje fizičkog komfora i mogućnost pauza, kako bi se žrtvi omogućilo da se osjeća zaštićeno i uvaženo. Informacije se prikupljaju pažljivo, sistematično i u saradnji sa drugim institucijama, uz izbjegavanje višestrukih ispitivanja, kako bi se spriječila retraumatizacija i očuvalo povjerenje žrtve u proces zaštite i oporavka.

S obzirom na to da su žrtve trgovine ljudima preživjele složenu traumu i da često imaju duboko ukorijenjen osjećaj nepovjerenja, profesionalci moraju pokazati maksimalnu pažnju i osjetljivost. Svaki postupak i svaka riječ mogu imati snažan uticaj na njihovo emocionalno stanje. Retraumatizacija se može dogoditi već u prvim kontaktima ako predstavnici institucija komuniciraju sa pozicije moći, postavljaju neprikladna pitanja ili ne obezbijede uslove u kojima se žrtva osjeća sigurno. Posebno je važno izbjegavati ponavljano ispitivanje žrtve od strane više različitih službi, jer ponavljanje traumatskih iskustava dodatno produbljuje osjećaj straha i bespomoćnosti.

Profesionalci treba da vode računa o fizičkom ambijentu u kojem se razgovor odvija. Prostor treba da bude tih, udoban i bez prisustva drugih ljudi, naročito potencijalnih nasilnika ili osoba koje žrtva doživljava kao prijatnu. Prisutnost osobe od povjerenja – člana tima za podršku ili predstavnika specijalizovane organizacije – može značajno smanjiti napetost i pomoći žrtvi da se otvori.

3. Intervju sa žrtvom – smjernice i opasnosti od retraumatizacije

Institucije koje se bave prevencijom, identifikacijom, istragom i procesuiranjem slučajeva trgovine ljudima, kao i one koje pružaju podršku žrtvama, često dolaze u direktan ili indirektan kontakt sa osobama koje su preživjele ovo krivično djelo. Čak i kada kontakt nije neposredan, profesionalci moraju razumjeti dalekosežne posljedice koje trgovina ljudima ostavlja na fizičko i psihičko zdravlje žrtava. Samo takvo razumijevanje može doprinijeti da se svi postupci prema preživjelima vode na način koji umanjuje dodatnu patnju i pomaže njihovom oporavku.

Posebno je važno obezbjediti tehničku zaštitu tokom svjedočenja – video link, video zapis ili status posebno osjetljivog svjedoka – kako bi se smanjio rizik od retraumatizacije. Advokat je dužan da zajedno sa žrtvom procijeni bezbjednosne rizike i da je uključi u donošenje odluka o svim mjerama koje je se tiču. Izgradnja povjerenja počinje otvorenom komunikacijom. Žrtva mora osjetiti da je sagovornik prihvata, da je pažljivo sluša i da joj vjeruje. Tehnika aktivnog slušanja u ovom procesu ima presudnu ulogu. To znači da profesionalac ne procjenjuje niti kritikuje ono što žrtva govori, ne prekida je i ne donosi brze zaključke. Aktivno slušanje uključuje i prepoznavanje neverbalnih signala – položaja tijela, izbjegavanja pogleda, skrušenosti – jer oni često otkrivaju osjećanja koja žrtva ne može ili ne želi da izrazi riječima.

Otvorena pitanja, poput „Kako ste došli u kontakt sa trgovcem?“ ili „Šta mislite da bi vam sada moglo pomoći?“, ohrabruju žrtvu da govori i osjećaju se manje ugroženo. Pitanja koja počinju sa „zašto“ treba izbjegavati, jer ona podrazumijevaju prebacivanje odgovornosti i krivice na žrtvu, što dodatno narušava njeno samopoštovanje.

Profesionalci treba da koriste parafraziranje i sumiranje tokom i na kraju razgovora. Time potvrđuju da su dobro razumjeli ono što je žrtva rekla, ali i omogućavaju žrtvi da ispravi ili dopuni informacije. Ovaj način komunikacije jača osjećaj da je njen glas važan i doprinosi stvaranju jasnog plana daljih koraka. Istraživanja pokazuju da žrtve krivičnih djela često trpe ne samo zbog samog zločina, već i zbog načina na koji krivičnopravni sistem postupa prema njima. Sekundarna viktimizacija nastaje kada postupci institucija dodatno pogoršavaju stanje žrtve – kada se preispituje njen kredibilitet, kada nema dovoljno informacija o toku postupka ili kada se ponovo suočava sa počinioцем u sudnici. Najvažniji faktori koji umanjuju rizik od sekundarne viktimizacije su predvidljivost, kontrola, bezbjednost i pravičnost. Žrtvi se mora objasniti šta je očekuje u svakom segmentu postupka. Potrebno je uključiti je u donošenje odluka koje se tiču njenog svjedočenja i zaštite, kako bi povratila osjećaj kontrole. Treba

obezbjediti da tokom procesa ne sjedi u neposrednoj blizini počinioca i da se njeni lični podaci čuvaju povjerljivo.

Ohrabrivanje korišćenja zakonskih mehanizama zaštite – status posebno osjetljivog svjedoka, svjedočenje putem video-linka ili korišćenje prethodno datih iskaza – može značajno smanjiti retraumatizaciju. Na advokatima je da insistiraju da ove mjere ne budu izuzetak, već standardna praksa.

Rad sa preživjelima trgovine ljudima emotivno je zahtjevan i nosi rizik od sekundarne traumatizacije i sindroma sagorijevanja. Zato je važno da advokati i drugi profesionalci imaju mogućnost supervizije i podrške unutar svojih timova. Razmjena iskustava i zajedničko rješavanje dilema pomažu da se izbjegnu lične predrasude i da se dugoročno očuva profesionalna stabilnost.

Ovim pristupom – kombinacijom otvorene i empatične komunikacije, etičkog i individualizovanog postupanja i dosljedne primjene mehanizama zaštite – moguće je značajno umanjiti rizik retraumatizacije i omogućiti žrtvama da prođu kroz krivični postupak na način koji doprinosi njihovom oporavku, a ne produbljuje rane koje nose iz iskustva trgovine ljudima.

4. Multidisciplinarni pristup u pružanju pomoći

Efikasna zaštita i oporavak žrtava trgovine ljudima zahtijevaju koordinisani, multidisciplinarni pristup koji uključuje različite institucije i stručnjake. Trgovina ljudima je kompleksan fenomen koji istovremeno ugrožava fizičko i mentalno zdravlje, socijalnu i ekonomsku sigurnost, pravni status i osnovna ljudska prava žrtava. Upravo zato nijedna institucija niti pojedinačni profesionalac ne može samostalno odgovoriti na sve potrebe koje žrtva ima.

Multidisciplinarni pristup podrazumijeva aktivnu saradnju pravosudnih organa, policije, centara za socijalni rad, zdravstvenih ustanova i specijalizovanih nevladinih organizacija. Pravosudni sistem, uključujući tužioce, sudije i advokate, ima ključnu ulogu u obezbjeđivanju pravne zaštite i ostvarivanju prava žrtve u krivičnom postupku. Policija i inspeksijske službe odgovorne su za identifikaciju žrtava, prikupljanje dokaza i zaštitu od trgovaca, dok centri za socijalni rad pružaju socijalnu podršku, smještaj i materijalnu pomoć. Zdravstvene ustanove obezbjeđuju medicinsku i psihološku njegu, a nevladine organizacije, često sa specijalizovanim znanjem i iskustvom, nude krizni smještaj, savjetovanje, psihosocijalnu pomoć i podršku u procesu reintegracije. U slučajevima povratka u zemlju porijekla ili preseljenja u treće zemlje, značajnu ulogu imaju međunarodne organizacije i diplomatska predstavništva.

Ključna načela multidisciplinarnog pristupa zasnivaju se na individualizovanom planiranju podrške, koordinaciji i razmjeni informacija između institucija, uz poštovanje načela povjerljivosti i zaštite privatnosti žrtve. Važno je izbjeći ponavljanje ispitivanja i nepotrebno prepričavanje traumatičnih događaja pred različitim službama, jer to može dovesti do retraumatizacije. Žrtva mora biti uključena u donošenje svih odluka koje se tiču njenog oporavka, jer je njena participacija osnovni uslov za uspješan proces zaštite i reintegracije.

U multidisciplinarnom pristupu advokat ima posebnu ulogu. Pored zastupanja interesa žrtve u postupku, on je i važna spona između nje i drugih institucija, jer obezbjeđuje kontakt sa relevantnim službama i organizacijama, zagovara primjenu zakonskih mehanizama zaštite, kao što su status posebno osjetljivog svjedoka, zaštita identiteta i korišćenje tehničkih rješenja poput video-linka, te informiše žrtvu o njenim pravima i uključuje je u planiranje svih pravnih koraka. Multidisciplinarni pristup ne završava se okončanjem krivičnog postupka – dugoročna podrška, posebno u oblasti obrazovanja, zapošljavanja i psihosocijalnog osnaživanja, od presudnog je značaja za reintegraciju i sprečavanje ponovne viktimizacije.

PREPORUČENO DODATNO ŠTIVO

Preporučeni principi i smjernice o ljudskim pravima i trgovini ljudima — dokument Kancelarije Visokog komesara Ujedinjenih nacija za ljudska prava (OHCHR)

https://www.ohchr.org/en/publications/reference-publications/recommended-principles-and-guidelines-human-rights-and-human?utm_source=chatgpt.com

Who ethical and safety recommendations for interviewing trafficked women, 2003

<https://iris.who.int/items/f7244fc1-e1d5-4c6f-ace3-293534937416>

Nacionalni mehanizmi upućivanja- Udruživanje napora radi zaštite prava žrtava trgovine ljudima, Praktični priručnik, OSCE/ODIHR 2004

<https://www.osce.org/sites/default/files/f/documents/0/4/13967.pdf>

Modul 5

PRAVA ŽRTAVA

Tijana Kostić i Tijana Živković Petraković

OPIS MODULA:

Ovaj modul usmjerava učesnike na razumijevanje i praktičnu zaštitu prava žrtava trgovine ljudima tokom i nakon postupaka pred nadležnim organima. Polazi se od činjenice da su žrtve dugo bile posmatrane prvenstveno kao izvor dokaza, dok su njihovo dostojanstvo, sigurnost i potrebe često ostajali u drugom planu, što je u praksi vodilo nepovjerenju u institucije i izbjegavanju saradnje. Modul zato naglašava ulogu advokata kao ključne osobe koja žrtvi omogućava da njena prava budu stvarno ostvarena — kroz jasno informisanje, kontinuirano zastupanje, zaštitu od pritisaka i sekundarne viktimizacije, te osnaživanje žrtve da učestvuje u odlukama koje je se tiču. Poseban akcenat stavlja se na balans između procesnih zahtjeva i potrebe žrtve za oporavkom, uključujući mjere zaštite identiteta i privatnosti, procjenu bezbjednosnih rizika, kao i ostvarivanje prava na pravičan i djelotvoran pravni lijek i naknadu štete. Modul takođe razvija razumijevanje principa nekažnjavanja žrtava za radnje učinjene pod prinudom, kao važnog instrumenta sprečavanja dodatne traume i nepravidnog kažnjavanja, uz osvrt na prepreke koje u praksi dovode do izostanka njegove blagovremene primjene. Modul obuhvata i specifična prava i potrebe žrtava u prekograničnim situacijama (pravo na azil/međunarodnu zaštitu i repatrijaciju), kao i standarde posebnog postupanja prema ranjivim grupama — naročito djeci i osobama sa invaliditetom — uključujući komunikaciju i zastupanje prilagođeno njihovom uzrastu i potrebama.

TEMATSKE JEDINICE:

1. Pravo na pravnu pomoć i podršku
2. Pravo na bezbjednost i zaštitu fizičkog integriteta
3. Pravo na zaštitu privatnosti
4. Period refleksije i pravo na oporavak
5. Pravo na informisanje
6. Pravo na naknadu štete

7. Princip nekažnjavanja žrtava
8. Pravo na azil i međunarodnu zaštitu
9. Pravo na repatrijaciju
10. Poseban tretman ranjivih grupa (djece i osoba sa invaliditetom)
11. Poseban pristup u radu sa djecom koja su žrtve trgovine ljudima

ISHODI MODULA

Po završetku ovog modula, učesnici će biti u stanju da:

1. **Objasne** ključna prava žrtava trgovine ljudima u krivičnim, parničnim i upravnim postupcima, u skladu sa nacionalnim zakonodavstvom i relevantnim međunarodnim standardima, uključujući i prava u prekograničnim situacijama (azil/međunarodna zaštita i repatrijacija) i posebna prava ranjivih grupa
2. **Primjene** mehanizme pravne pomoći i zastupanja žrtava, uključujući besplatnu pravnu pomoć, ranu i kontinuiranu podršku, kao i zaštitu od sekundarne viktimizacije.
3. **Procijene i zagovaraju** odgovarajuće mjere zaštite bezbjednosti, fizičkog integriteta i privatnosti žrtava tokom postupka i nakon njegovog okončanja, uključujući procjenu bezbjednosnih rizika u postupcima repatrijacije i/ili međunarodne zaštite.
4. **Savjetuju i informišu** žrtve o njihovim procesnim pravima i obavezama na razumljiv i osnažujući način, omogućavajući im donošenje informisanih odluka, uz prilagođavanje komunikacije i informisanja djeci i osobama sa invaliditetom
5. **Prepoznaju i primjene** princip nekažnjavanja žrtava trgovine ljudima u slučajevima kada su krivična ili prekršajna djela učinjena pod prinudom, uključujući mogućnosti njegove naknadne primjene.
6. **Analiziraju i koriste** dostupne pravne puteve za ostvarivanje prava na naknadu štete, uzimajući u obzir rizike retraumatizacije i prepreke u praksi.

SADRŽAJ MODULA:

1. Pravo na pravnu pomoć i podršku

Dugo vremena žrtve su posmatrane isključivo kao svjedoci – dokazno sredstvo u krivičnom postupku, a njihovo dostojanstvo i druga osnovna ljudska prava su kršena zarad poštovanja prava na odbranu okrivljenog u krivičnom postupku. Zbog mogućeg rizika da budu gonjene zbog prekršaja ili protivpravnog djela kašnjenog po zakonu koje su izvršile pod prinudom, žrtve nisu smjele da

se obraćaju za pomoć policiji, niti su u slučajevima otkrivanja krivičnog djela trgovine ljudima bile voljne da svjedoče protiv okrivljenih.

Posljednjih decenija u međunarodnim dokumentima sve više pažnje se posvećuje pravima žrtava trgovine ljudima i njihovoj podršci.

Najveći broj žrtava trgovine ljudima neće moći da ostvari prava koja im pripadaju bez adekvatne pravne pomoći, i to prije svega od strane advokata. Iako su i sud i državni tužilac dužni da u određenim fazama postupka upoznaju oštećenog sa određenim njegovim pravima, često dobijena informacija, bez pravne pomoći, ne znači mnogo žrtvama.

Za žrtvu trgovine ljudima vrlo je značajno da ima punomoćnika tokom postupka koji će je savjetovati, zastupati i štiti njene interese. Pored toga što će je advokat detaljno informisati i pružiti joj potrebna pojašnjenja o svim njenim pravima, uputiće je i na koji način može ostvariti svoja prava, ali je i upoznat sa mogućim problemima i preprekama sa kojima se ona može suočiti.

Obaveza advokata je da upozna žrtvu i sa samim tokom postupka i potrebom njenog uključivanja, vodeći računa da, predlažući dostupne pravne mehanizme, obezbjedi da pravosudni i drugi državni organi spriječe sekundarnu viktimizaciju žrtve.

U tom cilju značajno bi bilo da žrtva ima pravnu pomoć u što ranijoj fazi postupka (krivičnog, parničnog ili upravnog), da ta pomoć bude kontinuirana, i po mogućnosti od strane jednog istog advokata.

Prema čl. 12 st.2 Direktive EU 2024/1712 države članice treba da omoguće žrtvama pravni savjet i zastupanje koje bi moralo da bude besplatno ukoliko žrtve nemaju dovoljno finansijskih sredstava, i to pravo im obezbjedi bez odlaganja.

Zakonom o besplatnoj pravnoj pomoći obezbjeđuje se pravna pomoć žrtvama trgovine ljudima bez bilo kakvih dodatnih uslova (član 13 tač. 4).

Pored crnogorskih državljana, ovo pravo mogu ostvariti stranci sa stalnim nastanjenjem ili odobrenim privremenim boravkom u Crnoj Gori, kao i lica bez državljanstva (apatridi) ukoliko zakonito borave u Crnoj Gori ili lica koja traže da im se odobri azil.

Pravo na pravnu pomoć uključuje i pravo žrtve da bude informisana o svojim pravima, da bude zaštićena, ali i pravo na ostvarivanje naknadu štete u krivičnom postupku, kao i pravo na djelotvoran pravni lijek.

2. Pravo na bezbjednost i zaštitu fizičkog integriteta

Žrtvama trgovine ljudima je često ugrožena bezbjednost, kako prije otpočinjanja sudskog postupka, tako i tokom njegovog trajanja, a nerijetko i nakon njegovog okončanja. Kako su one duboko traumatizovane već samim izvršenjem krivičnog djela nad njima, strah od prijetnji i odmazde ih sprečava da se obrate policiji ili bilo kojoj drugoj instituciji za pomoć.

Policija bi morala odmah nakon saznanja da je određeno lice žrtva trgovine ljudima razmotriti stepen njegove ugroženosti.

Zaštita fizičkog integriteta žrtava kao oštećenih i/ili kao svjedoka u postupku regulisana je Zakonom o krivičnom postupku, kroz skup mjera koje se mogu primijeniti shodno potrebama svake pojedinačne žrtve trgovine ljudima.

Pored toga, Zakon o zaštiti svjedoka predviđa mogućnost primjene njegovih odredaba kada su u pitanju djela organizovanog kriminala, ali i kod svih krivičnih djela protiv čovječnosti i drugih dobara zaštićenih međunarodnim pravom, među koje spada i krivično djelo trgovina ljudima (član 5 st. 1 tač. 2 i 4).

Pitanje bezbjednosti žrtve može imati uticaja i na sam tok postupka ukoliko su one izložene pritiscima, prijetnjama i ucjenama. Osjećaj (ne)sigurnosti u velikoj mjeri može uticati na kredibilitet njihovih iskaza, a samim tim i na ishod krivičnog postupka.

Žrtve trgovine ljudima imaju pravo da odbiju da učestvuju u krivičnom postupku koji se vodi protiv okrivljenih za ovo krivično djelo. Vrijeme za oporavak im je potrebno i radi donošenja odluke o tome da li žele da učestvuju u postupku, svjedoče ili koriste određena prava koja im pripadaju kao žrtvama.

Njihova zaštita se može obezbjediti i van krivičnog postupka, shodno Zakonu o zaštiti svjedoka, što nekada može uzrokovati drugu vrstu problema za žrtvu koji dodatno remete njen život (npr. promjena identiteta, izmještanje iz poznate sredine...)

U situacijama kada žrtve kojima je ugrožena bezbjednost treba da svjedoče, a imaju status tzv. „privilegovanih svjedoka“ u krivičnom postupku koji se vodi protiv okrivljenih sa kojim su u srodničkim ili partnerskim odnosima, treba očekivati da će se koristiti svojim pravom da ne svjedoče.

Prema članu 8. Direktive EU 2024/1712 od 13. juna 2024: Države članice treba da osiguraju da istraga ili progon kaznenih djela iz člana 2., člana 3. i člana 18.a

st. 1. ove Direktive, ne zavise od prijave ili optužbe žrtve, te da se kazneni postupak može nastaviti čak i ako je žrtva povukla svoju izjavu.

Direktiva o uspostavljanju minimalnih standarda za prava, podršku i zaštitu žrtava krivičnih djela 2012/29/EU¹ odnosi se na mjere kojima se obezbjeđuje pomoć, podrška i zaštita žrtvama. Ova direktiva ukazuje i na neophodnost da žrtve budu obaviještene o ukidanju pritvora okrivljenom odnosno njegovom puštanju na slobodu nakon izdržane zatvorske kazne, što doprinosi i većem osjećaju bezbjednosti kod žrtve.

Pravo na zaštitu integriteta žrtve uključuje i usluge socijalne zaštite (kao što je bezbjedni smještaj u odgovarajuća skloništa), kao i pravo na medicinske preglede.

3. Pravo na zaštitu privatnosti

Pravo žrtve na zaštitu njene privatnosti prepoznato je u mnogim međunarodnim dokumentima. Evropska konvencija o ljudskim pravima i osnovnim slobodama garantuje pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života (član 8).¹

Protokol za prevenciju, suzbijanje i kažnjavanje trgovine ljudskim bićima, naročito ženama i djecom posebno ukazuje na obavezu pružanja pomoći žrtvama nelegalne trgovine ljudima i njihovoj zaštiti. Ovaj Protokol dopunjava Konvenciju UN protiv transnacionalnog organizovanog kriminala, i članom 1. **svaka država potpisnica se obavezuje da na osnovu svojih zakonskih propisa, u mjeri u kojoj je to moguće, štiti privatnost i identitet žrtava trgovine ljudima uključujući, između ostalog, i povjerljivo vođenje zakonskih postupaka koji se odnose na trgovinu ljudima.**

Pravo na zaštitu privatnosti je posebno značajno za žrtve trgovine ljudima, jer je usko povezano sa pitanjem njihove bezbjednosti. Narušavanje ovog prava posebno teško pogađa žrtve koje su seksualno eksploatisane, i koje pored straha za svoju bezbjednost gotovo podjednako strijepe i od same mogućnosti da njihov privatni život bude izložen sudu javnosti. Iznošenje u javnosti djelova njihovog privatnog života (kao što je njihova seksualna orijentisanost, raniji seksualni život ili njihovo zdravstveno stanje), dodatno može otežati njihov oporavak od svih preživljenih trauma. Iz tog razloga neophodno je obezbjediti na vrijeme i kontinuirano zaštitu njihove privatnosti. To se postiže korišćenjem

¹ Videti i član 6 Konvencije br. 108 – Convention for The Protection of Individuals with regard to Automatic of Processing of Personal Data, a koji se odnosi na dodatnu zaštitu posebno osjetljivih podataka

od strane pravosudnih organa zakonskih mehanizama kojima se sprečava da informacije o privatnom životu žrtava budu „iznijete van sudnice“- isključenjem javnosti tokom glavnog pretresa i upozorenjem učesnika postupka i svih drugih lica prisutnih u sudnici na obavezu čuvanja kao tajne svih informacija koje su čuli na suđenju.

Zaštitu prava na privatnost garantuje Ustav Crne Gore, koji u članu 40 proklamuje da svako ima pravo na poštovanje njegovog privatnog i porodičnog života. Ustavom se štite i podaci o ličnosti - članom 43 jemči se zaštita podataka o ličnosti i zabranjuje upotreba ovih podataka van namene za koju su prikupljeni (stav 1 i 2)

S druge strane, ne smije se izgubiti iz vida da nekada mediji potpuno neobazrivo i često na senzacionalistički način, objavljuju detalje krivičnog postupka koji je u toku, kršeći svjesno pravo na zaštitu privatnosti žrtava. Na ovaj način detalji iz privatnog života bivaju dostupni ne samo široj javnosti, već i članovima porodice, komšiliklu, prijateljima, što žrtve često ne žele, jer zbog toga mogu trpjeti osudu čak i najbližih osoba i bukvalno ostati prepuštene same sebi, bez ikakvog oslonca i podrške u svakodnevnom životu.

Odluka žrtve da ne obavijesti bliske osobe i osobe u svom okruženju o situaciji u kojoj se nalazila, mora biti strogo poštovana i od svih lica koja joj pružaju bilo koju vrstu pomoći, uključujući i pravnu pomoć.

4. Period refleksije i pravo na oporavak

Konvencija Savjeta Evrope protiv trgovine ljudima predviđa da period za oporavak žrtve i refleksije, ne bi trebalo da bude kraći od 30 dana. Taj period može biti i duži, a neka istraživanja ukazuju da bi taj period zbog mnogobrojnih posljedica koje trpi žrtva, trebalo da traje najmanje 3 mjeseca.

Prema članu 54 Zakona o strancima CG period refleksije za žrtve krivičnog djela trgovina ljudima traje 90 dana. One u tom roku imaju pravo da se opredijele da li će sarađivati u krivičnom postupku, odnosno da li će se pridružiti krivičnom gonjenju ili će biti svjedoci u tom postupku.

Prema istom članu ovog Zakona, policija daje procjenu o tome da li je stranac žrtva krivičnog djela trgovina ljudima, i to čini u saradnji sa organima, nevladinim i drugim organizacijama koje se bave prevencijom, edukacijom, prijavljivanjem i krivičnim gonjenjem izvršilaca i zaštitom žrtava trgovine ljudima, a kad se radi o maloljetnom strancu i sa centrom za socijalni rad.

Strancu za koga se pretpostavlja da je žrtva trgovine ljudima može biti izdata dozvola za privremeni boravak. Ova dozvola izdaje se na osnovu odgovarajućih dokaza međunarodne organizacije, nevladine organizacije ili organa državne uprave koji pretpostavljenoj žrtvi kao strancu pruža pomoć ili zaštitu. Takođe, dozvola za privremeni boravak se može izdati i ukoliko stranac učestvuje u rasvjetljavanju krivičnih djela, u kom slučaju je o tome potrebno dostaviti dokaz nadležnog državnog organa.

Dozvola za privremeni boravak iz humanitarnih razloga izdaje se najduže na period od godinu dana, ali ona se može produžavati dok god postoje razlozi zbog kojih je izdata (kao i drugi razlozi predviđeni članom 52 st. 1 Zakona o strancima), i stranac se ne može prinudno udaljiti zbog nezakonitog ulaska ili prethodnog nezakonitog boravka u Crnoj Gori (član 55 st.1).

Iako je zakonom žrtvama koje su strani državljani omogućeno da pribave dozvolu za privremeni boravak u trajanju od tri mjeseca do godinu dana, uz mogućnost produženja, nijedna žrtva nije podnijela zahtjev za izdavanje dozvole za privremeni boravak tokom 2022. i 2023. godine.

Kada postoji opravdani strah da bi davanjem iskaza u krivičnom postupku stranac kome je izdata dozvola za privremeni boravak iz humanitarnih razloga, mogao biti izložen opasnosti po život, zdravlje, fizički integritet ili slobodu, mora mu se pružiti zaštita kao svjedoku i ostvarivanje prava u skladu sa zakonom.

Stranac kome je izdata dozvola za privremeni boravak iz humanitarnih razloga ima pravo na smještaj, zdravstvenu zaštitu, obrazovanje, rad i novčanu pomoć, u skladu sa zakonom.

5. Pravo na informisanje

Pravo žrtve trgovine ljudima je da od strane pravosudnih organa, ali i svih drugih državnih organa i institucija sa kojima dolaze u kontakt, dobiju pravovremeno sve potrebne informacije kako o njihovom statusu, tako i svim pravima koja može ostvariti u određenim vrstama postupaka. Informisanje o njenim pravima je od ključne važnosti, i najčešće zahtijeva dodatna objašnjenja, za koja u praksi nerijetko biva uskraćena ukoliko nema punomoćnika. Pravovremena i potpuna informacija o njenim pravima ali i načinima ostvarenja je ključna za njeno donošenje odluka. S obzirom na to da odgovornost za nepružanje dovoljno informacija žrtvi o njenim pravima ne snosi ni institucija ni državni organ pred kojima ona može ostvariti određena svoja prava, uloga advokata je od ključnog značaja. Ne samo da će od advokata dobiti informaciju o samom

pravu koje joj pripada, već će je upoznati i sa tokom postupka i svim specifičnostima koje se mogu javiti u procesu ostvarivanja svakog od prava.

Žrtva kao oštećeni u krivičnom postupku ima veći broj prava sa kojima je državni tužilac ili sud (zavisno od faze postupka) dužan da je upozna.

U ZKP prava žrtava kao oštećenih nisu grupisana u jednom članu već se nalaze u različitim odredbama shodno ulozi koju oni imaju u krivičnom postupku. Naime, oštećeni ima određena prava kao i svaki drugi učesnik u postupku, kao što je na primjer pravo na upotrebu svog jezika i pravo na prevodenje o čemu mora biti poučen. Ovo pravo pripada žrtvi trgovine ljudima koja ne govori crnogorski jezik i u svim drugim postupcima, u kojima ima pravo na prevodioca i pravo da joj sva pismena budu dostavljena na jeziku koji razumije.

Oštećeni ima pravo da se upozna sa svim dokazima, on ima pravo i da ukaže na određene činjenice i predlaže izvođenje dokaza, i to kako tokom istrage tako i na glavnom pretresu. Ima pravo i da postavlja pitanja optuženom, svjedocima i vještacima, uključujući i mogućnost da iznosi primjedbe na njihove iskaze. (čl.58)

Žrtva trgovine ljudima koja je uzela učešće u krivičnom postupku ima pravo da preuzme krivično gonjenje u slučaju da državni tužilac odustane od gonjenja okrivljenog (obustavi istragu ili odustane od optužbe). Obaveza suda je da pouči oštećenog da može angažovati punomoćnika. U slučaju da se žrtva trgovine ljudima nađe u ulozi tužioca u krivičnom postupku, na njen zahtjev sud joj može postaviti punomoćnika. Za ostvarivanje ovog prava moraju biti ispunjena još dva uslova, pored samog zahtjeva žrtve u ulozi tužioca i to: da je to u interesu postupka i da prema svom imovnom stanju ona ne može snositi troškove angažovanja advokata.

Žrtva koja treba da svjedoči u krivičnom postupku mora biti upoznata sa svim pravima koja joj pripadaju kao svjedoku:

- da može biti oslobođena dužnosti svjedočenja u slučajevima propisanim ZKP-om;
- da ne mora odgovarati na ona pitanja kad je vjerovatno da bi time izložila sebe ili lica koja su joj bliska teškoj sramoti ili krivičnom gonjenju;
- da u određenim slučajevima ima pravo da na poseban način bude saslušavana i da joj bude pružena posebna zaštita.

Žrtva kao podnosilac imovinskopравnog zahtjeva ima pravo da predlaže dokaze koji se odnose na njegovo utvrđivanje, kao i pravo da predlaže određivanje privremenih mjera radi obezbjeđenja ovog zahtjeva nastalog usljed izvršenja trgovine ljudima, a shodno odredbama Zakona o izvršenju i obezbjeđenju.

6. Pravo na naknadu štete

Jedno od posebno važnih pitanja za žrtvu je mogućnost ostvarivanja prava na naknadu štete. Pored Konvencije Savjeta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima i Direktive EU o trgovini ljudima, kao i same Evropske Konvencije o ljudskim pravima, mnogobrojni drugi međunarodni dokumenti upućuju na potrebu, a neke i na obavezu ustanovljavanja efikasnih mehanizama za obeštećenje žrtava, poput posebnih fondova za naknadu štete žrtava. S tim u vezi, značajno je pomenuti Direktivu EU 2004/80/EZ, Deklaraciju UN o osnovnim principima pravde za žrtve krivičnih dela i zloupotrebe moći iz 1885, Protokol UN o trgovini ljudima, ali i Osnovne principe i smjernice o pravu na pravni lijek i reparaciju iz 2005, kao MOR Konvenciju o radnicima i migrantima br. 97 i 143, Međunarodnu konvenciju o zaštiti radnika migranata i članova njihovih porodica (ICRMV).

Prispjele plate treba isplatiti žrtvi bez obzira da li je ona bila prijavljena ili ne.

Crna Gora je donijela 2015. godine Zakon o naknadi štete žrtvama krivičnih djela nasilja, čija primjena je odložena do dana njenog pristupanja Evropsku uniju.² U Izvjestaju Stejt Departmenta o trgovini ljudima (2023) među prioritarnim preporukama za Crnu Goru su i one koje se odnose na obavezu informisanja žrtve o njenom pravu na nadoknadu štete tokom sudskog postupka, kao i preporuka o uspostavljanju i finansiranju posebnog fonda za naknadu štete.

U Crnoj Gori su donijete Smjernice za ostvarivanje prava na naknadu štetu žrtvama u krivičnim postupcima, pa su prilikom pružanja pomoći žrtvama advokati – punomoćnici dužni da se pridržavaju normi sadržanih u Smjernicama, koje propisuju da treba biti pravilo ostvarivanje imovinsko pravnog zahtjeva žrtava u krivičnom postupku, a upućivanje na parnicu izuzetak, te da je uloga punomoćnika da aktivno učestvuje u prikupljanju dokumentacije i dokaznog materijala koji su od značaja za utvrđivanje naknade štete.³

Žrtve trgovine ljudima uglavnom trpe ozbiljne posljedice, i neophodno im je omogućiti obeštećenje u postupku koji neće neprimjereno dugo trajati, i u kome neće biti izložene sekundarnoj viktimizaciji.

Pravo na naknadu štete je jedno od tri moguća predmeta imovinskopravnog zahtjeva (pored vraćanja stvari i poništaja određenog pravnog posla), koje oštećeni može ostvariti u krivičnom postupku. Odredbe od čl. 234 do čl.245 (glava XV ZKP-a) regulišu pitanje imovinskopravnog zahtjeva nastalog usljed izvršenja krivičnog djela.

² „Sl. list CG“, br. 35/2015

³ [U.S. Embassy in Podgorica](#) – 13.07.2024.

Članom 114 propisano je da će se oštećeni koji se saslušava kao svjedok pitati da li želi da u krivičnom postupku ostvaruje imovinskopravni zahtjev, a shodno članu 236 st. 3 u tom slučaju dužnost je da se ovaj zahtjev određeno označi i da se podnesu dokazi. Dužnost suda je da prikuplja dokaze i utvrdi šta je potrebno za odlučivanje o ovom zahtjevu i prije nego što je podnijet takav predlog (čl.238 st.1).

Ukoliko oštećeni kao ovlašćeno lice za podnošenje ovog zahtjeva to nije učinio do podizanja optužbe, obavijestit će se da može taj predlog podnijeti do završetka glavnog pretresa. (član 236 st. 4 ZKP)

Sud ima obavezu da oštećenog uputi na parnični postupak radi ostvarivanja imovinskopravnog zahtjeva samo u slučaju donošenja presude kojom se optužba odbija ili kad rješenjem obustavlja krivični postupak. U slučaju donošenja presude kojom se okrivljeni oglašava krivim sud bi trebao odlučiti o ovom zahtjevu, što može učiniti i djelimično, a za preostali dio oštećenog upućuje na parnicu. Upućivanje iz razloga nedostatka pouzdanih osnova, čak i za djelimično presuđenje, čije bi utvrđivanje vodilo znatnom odugovlačenju postupka, ne smije prerasti u pravilo, već treba da predstavlja izuzetak, jer sa pozicije žrtve otežava njen pristup pravdi.

Ipak, žrtve trgovine ljudima se gotovo po pravilu upućuju na parnični postupak radi ostvarivanja svog prava na naknadu štete od izvršioca krivičnog djela. Prema Izvještaju Stejt Departmenta iako normativni okvir u Crnoj Gori koji predviđa restituciju u krivičnim predmetima, sudije je nikada nisu dosudile niti su od učinalaca djela trgovine ljudima oduzimale imovinu i sredstva u svrhu restitucije i/ili naknade štete. Slično tome, sudovi nisu u parničnom postupku dosudili nijednu naknadu štete žrtvi. Takođe, konstatovano je da parnični postupci traju dvije do pet godina, što odvraća žrtve od traženja naknade štete.

Pored dužine trajanja parničnog postupka, postoji i više drugih faktora koji utiču na odluku žrtve da ne pokreće parnični postupak. Prije svega, to je strah od okrivljenog, kao i strah od samog ponovnog susreta i suočavanja sa njim u sudnici, što neminovno podrazumijeva i davanje izjave žrtve kao tužilje u njegovom prisustvu, i to sada uz mogućnost direktnog postavljanja pitanja žrtvi, što sve može dovesti do njene retraumatizacije. Ako još imamo u vidu situaciju da često žrtva nije u finansijskoj mogućnosti da angažuje punomoćnika iz reda advokata, što zahtijeva njeno stalno prisustvo kao tužilje na svakom ročištu, jasno je koliko je mala vjerovatnoća da će se odlučiti na pokretanje parničnog postupka. Treba imati u vidu i da dodatni odvratajući faktor predstavlja mogućnost sprovođenja novih vještačenja žrtve, kao i visoki troškovi postupka (sudske takse za tužbu i presudu, troškovi vještačenja i advokatski troškovi).

Čak i kada bi svi ovi problemi bili prevaziđeni, sama dužina postupka koja sprečava potpuni psihički oporavak žrtve od direktnih posljedica izvršenog krivičnog dela od strane okrivljenog kao tuženog u parničnom postupku, ali i česta neizvjesnost naplate dosuđenog potraživanja u izvršnom postupku (uključujući i troškove sudskih izvršitelja koje prema Zakonu o izvršenju i obezbeđenju avansno plaća žrtva kao povjerilac dosuđenog potraživanja)

Upućivanjem na parnični postupak dodatno se otežava pozicija žrtve koja se sada mora naći i u ulozi tužioca protiv okrivljenog sada kao tuženog.

7. Princip nekažnjavanja žrtava

Konvencija Savjeta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima ustanovljava princip nekažnjavanja žrtava trgovine ljudima. Članom 26. ove Konvencije propisano je da svaka država treba, shodno osnovnim principima svog pravnog sistema, da predvidi mogućnost da se žrtvama krivičnog djela Trgovina ljudima ne izriču kazne zbog njihovog učešća u nezakonitim aktivnostima, u onoj mjeri u kojoj su one bile prisiljene na njih. Obaveza poštovanja odredbe o nekažnjavanju nastala je donošenjem Zakona o potvrđivanju Konvencije Savjeta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima.⁴

Članom 444 stav 11 KZCG propisano je da se neće kazniti lice koje je kao direktna žrtva trgovine ljudima bilo prinuđeno na učešće u kriminalnim djelatnostima iz stava 1 ovog člana.

Direktiva EU 2024/1712 od 13. juna 2024. (kojom je izvršena izmjena Direktive 2011/36/EU o sprečavanju i suzbijanju trgovine ljudima i zaštiti prava žrtava), u članu 8. ukazuje i na potrebu da se preduzmu sve potrebne mere kako bi se spriječilo pokretanje i vođenje kaznenih postupaka ili primjena sankcija prema žrtvama trgovine ljudima zbog njihove uključenosti u izvršenje krivična djela ili uključivanja u druge nezakonite aktivnosti koje su one bile primorane da izvrše kao neposrednu posljedicu položaja u kome su se našle.

Princip nekažnjavanja treba primijeniti što je prije moguće, jer neopravdan izostanak njegove primjene ima za direktnu posljedicu sekundarnu viktimizaciju žrtve. Stoga, treba nastojati da se, kada su ispunjeni uslovi za primjenu principa nekažnjavanja: krivični ili prekršajni postupak ne pokreće protiv žrtve trgovine ljudima, i ukoliko je već pokrenut treba nastojati da se on što prije obustavi, a u krajnjoj liniji primjena ovog principa treba da omogućiti da žrtva

4 „Službeni list CG – Međunarodni ugovori“ br. 4/2008 od 1.7.2008.

trgovine ljudima bude oslobođena od kazne. Ipak, ukoliko nije blagovremeno došlo do njegove primjene i pored ispunjenosti potrebnih uslova, žrtva može tražiti pravdu podnošenjem vanrednih pravnih lijekova, čijim bi usvajanjem bilo omogućena naknadna primjena principa nekažnjavanja.

Trgovci ljudima često nastoje da uključivanjem u razne nezakonite aktivnosti žrtve drže pod kontrolom, bilo da je to uključivanjem u proizvodnju i trgovinu drogom, upotrebom lažnih dokumenata, bavljenjem prosjačenjem ili prostitucijom.

Žrtva trgovine ljudima ne može se smatrati odgovornom za prekršaj ili krivično djelo ukoliko je bila primorana da ga izvrši.

Princip nekažnjavanja, kada je u pitanju apsolutna i kompulzivna sila ili prijetnja, uvijek treba tumačiti u vezi s načinima izvršenja krivičnog djela trgovine ljudima propisanim u čl. 444 KZCG, a posebno u vezi sa prinudom. Lica koja su žrtve trgovine ljudima djeluju bez stvarne autonomije volje (nemaju slobodu volje ili je ona ograničena zbog metoda koje primjenjuju trgovci ljudima), djeluju pod prinudom kojom se isključuje ili ograničava sloboda odlučivanja, iz čega proizilazi da nisu odgovorna za učinjena djela – nedostaje krivica kao element opšteg pojma krivičnog djela.

Princip nekažnjavanja nalazi svoju primjenu i kroz institut krajnje nužde (član 11 Krivičnog zakonika i član 14 Zakona o prekršajima) kada su ispunjeni svi uslovi predviđeni ovim zakonima.

Prema preporučenim principima i smjernicama o ljudskim pravima i trgovini ljudima (OHCHR/2002) žrtve trgovine ljudima ne smiju biti hapšene, pritvarane, gonjene zbog njihovog nezakonitog ulaska ili boravka u zemljama tranzita i odredišta, kao ni za njihovo učešće u nezakonitim aktivnostima u mjeri u kojoj je njihova umiješanost direktna posljedica položaja žrtve u kome su se našle.

Sama činjenica da je neka osoba žrtva krivičnog djela trgovina ljudima ne znači automatsku i безусловnu primjenu principa nekažnjavanja.

Uzroci usljed kojih izostaje u praksi primjena principa nekažnjavanja su:

- neprepoznavanje da je određena osoba žrtva trgovine ljudima;
- nerazumijevanje situacije u kojoj se kao žrtva našla;
- neuvažavanje svih specifičnosti njenog položaja (karakteristika njene ličnosti, njenih mentalnih kapaciteta, sposobnosti snalaženja u određenim situacijama...).

8. Pravo na azil i međunarodnu zaštitu

Žrtve trgovine ljudima koje su strani državljani ili lica bez državljanstva, ne smiju biti vraćene u drugu državu, kada postoji ozbiljan rizik da tamo mogu biti izložene progonu, torturi ili nekim drugim oblicima lošeg i nepravednog postupanja.

GRETA je 19. juna 2020. objavila Uputstvo o pravu žrtava trgovine ljudima i osoba u riziku da budu žrtve trgovine ljudima na međunarodnu zaštitu. Ovim Uputstvom daju se preporuke državama o postupanju njenih organa u slučajevima traženja azila ili drugog vida međunarodne zaštite od strane žrtava trgovine ljudima, ili lica za koja postoji rizik da postanu žrtve.

Žrtva koja je strani državljanin ima pravo da ostane u Crnoj Gori sve dok traje postupak njene identifikacije i oporavka⁵, kao i tokom trajanja istražnog odnosno sudskog postupka.

Ipak, žrtva trgovine ljudima i nakon isteka ovog perioda, ne smije biti vraćena u drugu zemlju ukoliko postoji rizik da bi mogla tamo bila izložena njenoj ponovnoj eksploataciji ili odmazdi, bilo od trgovaca ljudima ili državnih organa, a nekada čak i od članova njene porodice i drugih pripadnika sredine u koju treba da se vrati.

Žrtva koja ima opravdan strah od progona iz nekog od navedenih razloga stiče uslov da dobije status izbjeglice⁶.

Stoga kada žrtva trgovine ljudima ne želi da bude vraćena u svoju zemlju iz razloga koji opravdavaju prisustvo njenog straha, potrebno joj je pružiti svu potrebnu pomoć kako bi se spriječilo njeno protjerivanje, uključujući i pomoć u ostvarivanju prava da traži azil, kada su za to ispunjeni zakonski uslovi.⁷

Crna Gora je potpisnica Konvencije o statusu izbjeglica iz 1951. godine (njen Protokol je donijet 1967. godine) kojom je ustanovljeno načelo zabrane protjerivanja ili vraćanja, kao jedno od osnovnih načela međunarodne zaštite, i ono je prvo među propisanim načelima u Zakonu o međunarodnoj i privremenoj zaštiti stranaca.⁸

5 Konvencija Savjeta Evrope o suzbijanju trgovine ljudima obavezuje države potpisnice da ne deportuju žrtve trgovine ljudima tokom perioda identifikacije i njihovog oporavka.

6 UNODC (2006), Tool 7.9 Protecting refugee victims of trafficking. Dostupno na: https://www.unodc.org/documents/human-trafficking/Toolkit-files/08-58296_tool_7-9.pdf

7 Zakon o azilu („Službeni list Crne Gore“, br. 45/2006), usklađen sa standardima za zaštitu izbjeglica iz međunarodnih konvencija koje je Crna Gora ratifikovala

8 „Službeni list Crne Gore“, br. 2/2017, 3/2019 i 77/2024

U Konvenciji protiv trgovine ljudima (član 16 st.7) posebno se ističe da djecu koja su žrtve trgovine ljudima ne treba vraćati ni u jednu državu, ako prema procjeni rizika postoje indicije da to ne bi bilo u njihovom najboljem interesu.

9. Pravo na repatrijaciju

Ukoliko žrtva trgovine ljudima želi da se vrati u svoju državu, ona ima pravo da joj se to omogući bez nepotrebnih i neopravdanih odlaganja. Prilikom donošenja odluke o repatrijaciji, na prvom mestu mora se voditi računa o njenoj bezbjednosti. Donošenju odluke o repatrijaciji žrtve, mora prethoditi individualna procjena rizika o bezbjednosti njenog povratka, koji mora biti dobrovoljan.

Pod bezbjednošću se smatra i zaštita od reviktimizacije, prilikom procjene rizika od mogućeg ponovnog uključivanja u lanac trgovine ljudima nakon povratka.

Odluka o repatrijaciji ne bi smjela biti uslovljena obavezom žrtve da učestvuje u krivičnom postupku koji se vodi zbog trgovine ljudima.

U procesu repatrijacije žrtve neophodna je međusektorska saradnja i multidisciplinarni pristup svih aktera koji mogu biti uključeni u njeno sprovođenje.

Pored obezbjeđivanja putnih dokumenta žrtvi, procjene bezbjednosnih rizika, organizovanja putovanja, potrebno je preduzeti i sve potrebne mjere kako bi se obezbjedila adekvatna pomoć žrtvi i omogućila njena reintegracije u zemlji porijekla. U tom cilju prije povratka žrtva trgovine ljudima mora biti informisana o svim službama i organizacijama koje joj mogu pružiti pomoć u državi u koju se vraća.

10. Poseban tretman ranjivih grupa (djece i osoba sa invaliditetom)

U izuzetno ranjivu grupu žrtava trgovine ljudima spadaju prije svega djeca i osobe sa invaliditetom,⁹ koje su vrlo često na meti trgovaca ljudima upravo zbog svoje ranjivosti. Pored toga što lako mogu postati žrtve trgovine ljudima, uvijek treba imati u vidu da njihova nemoć dodatno otežava da se na bilo koji način odupru trgovcima ljudima, i potraže pomoć od institucija.

To je i jedan od razloga što se u praksi dešava da čak i kada osoba sa invaliditetom prijavi da je žrtva trgovine ljudima, tokom trajanja krivičnog postupka okrivljeni

⁹ Konvencija UN o pravima osoba sa invaliditetom (CDPR, 2006) obavezuje države potpisnice da preduzmu sve mere u cilju sprečavanja eksploatacije, nasilja i zlostavljanja osoba sa invaliditetom, uključujući trgovinu ljudima (član 16).

uspijevaju da, direktno ili indirektno, stupe u kontakt sa njom i raznim, najčešće lažnim obećanjima, je ubjede da promijeni svoj iskaz u njihovu korist.

Osobe sa invaliditetom koje su žrtve trgovine ljudima, su izuzetno podložne sekundarnoj viktimizaciji, pa svaki razgovor sa njima mora biti brižljivo pripremljen. Na taj način će se izbjeći stvaranje dodatnog stresa i retraumatizacije, koji nekada može biti posljedica slučajne nepažnje osobe od koje žrtva očekuje pomoć. Sam način vođenja razgovora i okruženje u kome se obavlja razgovor moraju biti prilagođeni žrtvi sa invaliditetom koliko god je to moguće. Obaveza svih koji pružaju pomoć ovim žrtvama je da ih upoznaju sa njihovim pravima na njima pristupačan način, uključujući sudske tumače kada je to potrebno.

Kako je postojanje invaliditeta jedan od kriterijuma za zabranu diskriminacije na koju obavezuju, kako domaći propisi, tako i mnoge međunarodne konvencije i dokumenti, advokat mora nastojati da u svakom postupku bude zaštićen fizički i mentalni integritet ovih žrtava, sprečavajući bilo koji vid njihove diskriminacije.

U okviru usluga socijalne i dječije zaštite posebno ranjivim grupama mora se obezbijediti smještaj u kome će biti bezbjedni i zaštićeni od mogućih opasnosti. Takođe, treba im obezbijediti socijalno-edukativnu podršku, kao i podršku kroz savjetodavno-terapijski tretman, ali i sve druge hitne intervencije zavisno od konkretnih potreba.

Zakonom o socijalnoj i dječijoj zaštiti posebno se štite djeca koja su žrtve trgovine ljudima. Kada su roditelji umiješani u izvršenje ovog krivičnog djela, potrebno je preduzeti mjere hitne zaštite, tako što će se od strane centra za socijalni rad imenovati poseban staratelj djetetu a protiv roditelja pokrenuti postupak za lišavanje roditeljskog prava.

S obzirom na činjenicu da su mediji posebno zainteresovani za slučajeve u kojima su žrtve trgovine ljudima djeca i osobe sa invaliditetom, zbog mogućeg senzacionalističkog načina izvještavanja novinara, ovim žrtvama se nanosi ogromna šteta i patnja. Zbog toga advokat mora biti posebno oprezan u komunikaciji sa medijima i to bez obzira na to da li je punomoćnik žrtve ili branilac okrivljenog u postupku.

Obaveza punomoćnika ovih žrtava mora biti da zahtijeva, i to u što ranijoj fazi postupka, obezbjeđivanje njihove posebne zaštite, uz nastojanje da blagovremeno budu preduzete sve mjere u cilju zaštite njihove privatnosti i sprečavanja sekundarne viktimizacije.

11. Poseban pristup u radu sa djecom koja su žrtve trgovine ljudima

Advokat mora biti posebno obazriv u radu sa maloljetnim licima, vodeći uvijek računa o njihovom najboljem interesu. On mora komunikaciju prilagoditi djetetu tako da mu bude jasna prije svega uloga advokata, a potom i sve informacije koje dobija od njega. To zahtijeva visok stepen senzibiliteta advokata, i poseban pristup djetetu zavisno od uzrasta, pola, i eventualnih različitosti svakog djeteta. Iz tog razloga advokat mora imati posebna znanja i vještine u zastupanju maloljetnih lica. Poželjno je da nakon završene obuke za zastupanje maloljetnika, advokat nadograđuje i usavršava svoja znanja u ovoj oblasti, kako bi imao što više znanja i bolju procjenu najboljeg interesa djeteta.

Prvi susret sa djetetom je posebno značajan i stoga treba stvoriti atmosferu koja neće biti na bilo koji način stresna za dijete, a samim tim će olakšati i advokatu da što prije zadobije povjerenje djeteta. Advokat treba da objasni djetetu pored svoje, i uloge drugih učesnika u postupku. Iako će najčešće na tom razgovoru sa djetetom biti bliska osoba (kao što su roditelj, srodnik, stariatelj), nekada advokat može primjetiti da prisustvo ovih lica sprečava dijete da mu ispriča sve što se dogodilo ili ono što je dijete preživjelo, što tada zahtijeva poseban pristup advokata ovakvim situacijama. Advokatu uvijek mora biti primarno da u postupku zaštiti dijete i njegove interese, za šta je preduslov izgradnja povjerenja.

Advokat ne bi trebao da koristi stručne izraze u komunikaciji sa djetetom, a pojmove koji su značajni za učešće djeteta u postupku bi trebalo sa strpljenjem da mu objasni i približi. Pitanja djetetu treba postavljati što jasnije i što jednostavnijim rečnikom.

Ovo je značajno jer se djetetu mora dati mogućnost da izrazi svoje mišljenje i svoje stavove o značajnim pitanjima u postupku koja se odnose na njega.

Advokat bi u toku razgovora trebao imati u vidu porodičnu situaciju djeteta, njegovo zdravstveno stanje i njegove moguće probleme (zavisnost od alkohola, psihoaktivnih supstanci).

Rad sa djecom sa smetnjama u razvoju i sa drugom posebno ranjivom djecom, zahtijeva posebnu pažnju advokata, a nekada i posebna znanja koja advokati često sami ne posjeduju. U tim situacijama, potrebno je da se advokati posavjetuju sa stručnim licima kao što su psiholozi, dječiji psihijatri ili socijalni radnici, koji će im pomoći da na najbolji mogući način pristupe djeci. Na taj način će se stvoriti uslovi za kvalitetno zastupanje njihovih interesa u postupku.

U radu sa djecom i tokom njihovog zastupanja u svojstvu punomoćnika, advokatu mora na prvom mjestu biti najbolji interes djeteta. Na poštovanje ovog principa obavezuje i Konvencija o pravima djeteta, na temelju koje su donijete 2018. godine Smjernice za pružanje pravne pomoći po mjeri djeteta.

Advokat mora dati djetetu sve potrebne informacije o postupku, i mora ga pripremiti na saslušanje, kada je određeno izvođenje takvog dokaza. Djetetu treba objasniti gdje će se održati njegovo ispitivanje, ko će biti prisutan, ko će mu postavljati pitanja i zašto je značajno da kaže istinu u postupku. Poželjno je da dijete od početka do kraja postupka zastupa jedan advokat, uvijek kada je to moguće.

Posebnu pažnju treba posvetiti zaštiti privatnosti djeteta, i nastojati da identitet djeteta bude uvijek zaštićen. Posljedice objavljivanja identiteta djeteta mogu biti ozbiljne i dalekosežne, stvarajući ozbiljnu patnju djetetu (usled stigmatizacije u školi, osude ili podsmijevanja vršnjaka). Nekada čak može biti doveden u opasnost i život djeteta. Iz ovih, i svih drugih razloga, trebalo bi rizik za otkrivanje identiteta djeteta svesti na minimum primjenom svih mjera predostrožnosti propisanih zakonom. Isključenje javnosti i uskraćivanje davanja medijima informacija o djetetu je ključno za ovu vrstu zaštite. Imajući u vidu da se dešava da i pored toga što je javnost bila isključena u postupku, pojedine informacije o djetetu kojima se može otkriti njegov identitet budu objavljene u medijima, potrebno je tada da advokati pokrenu sve potrebne postupke protiv tih medija kako bi zbog neodgovornog i neetičkog izvještavanja mogli biti sankcionisani.

Modul 6

ULOGA ADVOKATA U POSTUPKU IDENTIFIKACIJE I ZAŠTITE ŽRTAVA

Tijana Kostić i Tijana Živković Petraković

OPIS MODULA:

Ovaj modul usmjerava učesnike na praktične aspekte zaštite prava žrtava trgovine ljudima, sa posebnim fokusom na ulogu advokata u svim fazama postupka – od identifikacije žrtve, preko zastupanja u krivičnim i parničnim postupcima, do primjene zaštitnih mjera, ostvarivanja prava na besplatnu pravnu pomoć i međunarodnu saradnju.

Modul je koncipiran tako da kombinuje normativni okvir i praktične vještine, omogućavajući učesnicima da razumiju procesni položaj žrtve, prepoznaju rizike sekundarne viktimizacije i aktivno doprinesu ostvarivanju prava žrtve na zaštitu, reparaciju i pravično suđenje. Poseban akcenat stavlja se na senzibilisan, etičan i profesionalan pristup zastupanju, u skladu sa međunarodnim standardima i nacionalnim zakonodavstvom.

Cilj modula je da osnaži advokate i druge pravne stručnjake da djeluju kao garant zaštite prava žrtava trgovine ljudima, kroz proaktivan, koordinisan i specijalizovan pristup u nacionalnom i međunarodnom kontekstu.

TEMATSKE JEDINICE:

1. Identifikacija žrtve
2. Zastupanje u krivičnom i parničnom postupku
3. Zaštitne mjere i sigurnosni aspekti
4. Pristup besplatnoj pravnoj pomoći i međunarodna saradnja

ISHOD MODULA:

Po završetku ovog modula, učesnici će biti u stanju da:

1. **Objasne** pravni i procesni okvir identifikacije žrtava trgovine ljudima, uključujući faze formalne identifikacije, procjenu bezbjednosti i značaj perioda oporavka i refleksije.
2. **Primjene** relevantne procesne i materijalnopravne norme u zastupanju žrtava u krivičnim i parničnim postupcima, uključujući podnošenje i argumentovanje imovinsko-pravnog zahtjeva.
3. **Procijene i zagovaraju** primjenu odgovarajućih zaštitnih mjera i programa zaštite svjedoka, uzimajući u obzir bezbjednosne rizike i potrebu prevencije sekundarne viktimizacije.
4. **Savjetuju i informišu** žrtve o njihovim pravima, mogućnostima saradnje sa organima gonjenja, posljedicama davanja iskaza i dostupnim oblicima pravne i socijalne zaštite.
5. **Prepoznaju i primijene** posebne standarde zaštite maloljetnih žrtava i stranaca, uključujući pravo na humanitarni boravak, zabranu prinudnog udaljenja i specijalizovanu podršku.
6. **Analiziraju i koriste** mehanizme besplatne pravne pomoći i međunarodne saradnje radi obezbjeđivanja efikasne zaštite, krivičnog gonjenja počinilaca i ostvarivanja reparacije za žrtve trgovine ljudima.

SADRŽAJ MODULA:

1. Identifikacija žrtve

Identifikacija je prvi korak u procesu koji omogućava pretpostavljenoj žrtvi trgovine ljudima da pristupi pravilnoj i bezbjednoj pomoći i mjerama zaštite i na kraju da se formalno identifikuje kao žrtva trgovine ljudima. Identifikacija žrtava predstavlja jedan od najvećih izazova kada su u pitanju krivična djela trgovine ljudima. Procjena bezbjednosti žrtve se mora obaviti odmah nakon identifikacije, kako bi se osigurala bezbjednost i zaštita žrtve od daljeg ugrožavanja. Pored toga, važno je da osobe koje su prepoznate kao žrtve trgovine ljudima budu upućene na pružanje usluga organizacija za pomoć da bi se potvrdilo da su to zaista žrtve trgovine ljudima. Na kraju, potencijalne žrtve uvijek mogu odbiti da učestvuju u postupku identifikacije kao žrtve¹⁰.

Formalna identifikacija podrazumijeva formalni postupak utvrđivanja da li je lice za koje se pretpostavlja da je žrtva trgovine ljudima to zaista i bilo ili je bilo

10 Nacionalni plan za formalnu identifikaciju žrtava trgovine ljudima, Ministarstvo unutrašnjih poslova, oktobar 2020.godine

u procesu trgovine ljudima, nakon što inicijalni razgovor i prikupljene informacija/dokazi jasno ukazu na sumnju da se radi o trgovini ljudima¹¹.

Advokati imaju izuzetno bitnu ulogu u fazi identifikacije žrtve. Naime, advokat bi trebalo da je osoba od povjerenja, od čijih vještina komunikacije zavisi i kvalitet iskaza same žrtve, a u krajnjem i ishod cjelokupnog postupka. Žrtve trgovine ljudima, kao oštećena lica koja se nalaze u delikatnoj životnoj poziciji, nerijetko su do tada bile u zavisničkom položaju u odnosu na izvršioca krivičnog djela trgovine ljudima, pa imaju potrebu za figurom u kojoj će, osim pravne, prepoznati i moralnu podršku, koja je neminovno potrebna da bi se žrtva ohrabrila da na adekvatan način svjedoči o događajima i okolnostima bitnim za konkretan slučaj.

Jedna od glavnih uloga advokata u fazi identifikacije, jeste da pomogne žrtvi da razumije moguće posljedice davanja iskaza i kasnije uloge svjedoka tokom postupka.

Dodatno, jedna od uloga advokata je da usmjerava žrtvu ka specijalizovanim službama podrške, kao što su (psihološka i socijalna podrška, mediniska pomoć itd.).

Dakle, bez obzira na činjenicu da policija i tužilaštvo po službenoj dužnosti imaju obavezu da vode računa o interesima žrtve, advokati kao pružaoci pravne pomoći imaju bitnu ulogu i veliku odgovornost u ovoj fazi postupka.

Međutim, da bi doprinio da se identifikacija žrtve sprovede na efikasan i po žrtvu „najbezbolniji“ način, advokat mora ovladati komunikacijom koja, s jedne strane nosi empatiju, ali s druge strane, žrtvi daje sigurnost i podstrek da svoj iskaz iznese na detaljan i jasan način. Da bi se to ostvarilo, advokat mora imati senzibilitet za položaj žrtve u kom se nalazi, nastojeći tokom cijelog postupka da je dozvoljenim sredstvima zaštititi od prekomjernog ispitivanja i drugih oblika iscrpljivanja, koji bi mogli dovesti do ponovne traumatizacije, odnosno, sekundarne viktimizacije. U tom smislu, advokat bi trebalo da se prije i tokom zastupanja žrtve informiše o kulturološkim i etničkim svojstvima grupe kojoj žrtva pripada i pristupi žrtvi bez predrasuda, kako bi joj na najefikasniji način mogao pružiti pravnu pomoć.

Dalje, advokati preuzimaju funkciju korektivnog faktora u formalnom procesu identifikacije žrtava trgovine ljudima, kako bi nadležni organi i ostali uključeni akteri poštovali procedure za identifikaciju žrtava trgovine ljudima.

¹¹ Nacionalni plan za formalnu identifikaciju žrtava trgovine ljudima, Ministarstvo unutrašnjih poslova, oktobar 2020.godine

Dodatno, poželjno je da advokat ostvari komunikaciju ili saradnju sa NVO specijalizovanim za pružanje pomoći žrtvama, kako bi se identifikacija što lakše i efikasnije odvijala, a uloga advokata u koordinaciji rada nadležnih organa u cilju pomoći žrtvama trgovine je takođe značajna.

Advokati se u svojoj praksi nekada nađu u situaciji da i sami preduzmu prvi korak u procesu identifikacije, obavještavajući nadležne organe da je određeno lice potencijalno žrtva trgovine ljudima.

Dodatno, zadatak advokata bi bio da preduzme potrebne mjere kako bi se potencijalnoj žrtvi trgovine ljudima osiguralo pravo na oporavak i refleksiju, kako bi bila u mogućnosti da donese slobodnu i informisanu odluku o saradnji sa organima gonjenja.

Na kraju, zaključak je da je uloga advokata da bude garant zaštite prava žrtve trgovine ljudima u cijelom procesu identifikacije – od prvog kontakta sa organima, preko zaštite od sekundarne viktimizacije, do obezbjeđivanja pristupa pravnoj i socijalnoj zaštiti.

2. Zastupanje u krivičnom i parničnom postupku

Shodno odredbi člana 58 stav 6 ZKP-a, kada se krivični postupak vodi za krivično djelo za koje je propisana kazna zatvora preko tri godine, a oštećeni prema svom imovnom stanju ne može snositi troškove zastupanja, na njegov zahtjev može mu se postaviti punomoćnik ako je zastupanje oštećenog od strane punomoćnika u interesu pravičnosti. Ako je oštećeni maloljetno lice, sud će u toku cijelog krivičnog postupka po službenoj dužnosti cijeniti da li je potrebno da mu se postavi punomoćnik. Imajući vidu raspon kazne propisan za izvršioca krivičnog djela trgovina ljudima iz član 444 KZ-a, oštećena lica, odnosno žrtve trgovine ljudima, imaju pravo da im se na njihov zahtjev postavi punomoćnik, ukoliko je to u interesu pravičnosti, dok će o tome sud voditi računa po službenoj dužnosti, ukoliko su oštećena maloljetna lica.

Zastupajući interese žrtve, advokat tokom cijelog postupka, kako krivičnog, tako i parničnog, treba da vodi računa da njena prava ne budu zanemarena i da se ni u jednom trenutku ne tretira kao izvršilac prekršaja ili krivičnog djela (npr. u slučajevima ilegalnog boravka, prostitucije). Advokat već prilikom prvog susreta mora žrtvi objasniti sva njena prava tokom postupka, kao i pravne posljedice davanja svjedočkog iskaza. Vrlo je važno da žrtva donese slobodnu odluku o načinu saradnje sa nadležnim organima, a ne da to bude rezultat do kojeg se došlo pod pritiskom.

Iako se državni tužioci po službenoj dužnosti staraju o zaštiti prava i interesa žrtve, uloga advokata tokom postupka je izuzetno bitna, jer svojim aktivnim učešćem u postupku, može značajno uticati na dinamiku i tok postupka, u krajnjem i na sam ishod. Dodatno, punomoćnik žrtve ima zadatak da utiče na obim i oblike zaštite žrtve tokom postupka, kako u kontekstu zaštite njenog fizičkog integriteta, tako i u smislu zaštite njenih procesnih prava i statusa tokom postupka.

Shodno odredbi **člana 58 stav 1 ZKP** oštećeni, odnosno žrtva, ima pravo da u toku istrage ukaže na sve činjenice i da predlaže dokaze koji su od važnosti za krivičnu stvar i njegov imovinskopravni zahtjev. **U tom kontekstu, uloga advokata, odnosno punomoćnika žrtve je bitna, budući da žrtva posredstvom advokata može da predlaže nove dokaze, a advokat kao lice od povjerenja, može značajno da utiče na tok postupka, jer upravo od odnosa na relaciji žrtva – advokat, u velikom dijelu zavisi i krajnja odluka žrtve, da li će i na koji način da svjedoči.**

Reparacija žrtve trgovine ljudima u krivičnom postupku znači obezbjeđivanje da žrtva, pored zaštite i kazne za počinioca, dobije i pravičnu naknadu za štetu koju je pretrpjela (materijalnu i/ili nematerijalnu). To je jedan od ključnih segmenata zaštite prava žrtava, jer se ne svodi samo na krivično gonjenje počinioca krivičnog djela trgovina ljudima, već i na vraćanje dostojanstva i ublažavanje posljedica krivičnog djela. **Žrtve trgovine ljudima imaju pravo na ostvarenje imovinsko – pravnog zahtjeva, a zadatak advokata je da takav zahtjev precizira, obrazloži i potkrijepi dokazima, kako bi postigao da krivični sud ne uputi žrtvu na ostvarivanje imovinsko – pravnog zahtjeva u parničnom postupku. Meritorna odluka o imovinsko – pravnom zahtjevu u krivičnom postupku, značila bi izbjegavanje ponovljene viktimizacije, do koje bi neminovno došlo, ukoliko bi žrtva bila primorana da svoj zahtjev za naknadu štete (materijalne i/ili nematerijalne) ostvaruje u parnici.** Činjenica je da je u krivičnim postupcima fokus na krivičnoj odgovornosti počinioca, a manje na reparaciji žrtava, te se u tom smislu **parnični postupak** predstavlja kao adekvatan za dokazivanje osnova za naknadu nematerijalne i materijalne štete, kao posljedice izvršenja krivičnog djela. Međutim, dugotrajnost parničnog postupka, provođenje dokaznog postupka, nerijetko i izvođenje vještačenja, potreba za ponovnim davanjem iskaza pred parničnim sudom, su okolnosti koje žrtvu mogu dovesti do sekundarne viktimizacije i zapravo predstavljaju odvrćući faktor za podonošenje građanske tužbe.

Poseban senzibilitet i proaktivnost, advokati bi trebalo da imaju u postupcima u kojima su žrtve trgovine ljudima maloljetna lica. Zakon o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku ("Službeni list CG", br. 64/2011 i 1/2018)

članom 49 propisuje da pri preduzimanju radnji kojima prisustvuje maloljetnik, a naročito prilikom njegovog saslušanja, učesnici u postupku dužni su da postupaju obazrivo, vodeći računa o zrelosti, drugim ličnim svojstvima i zaštiti privatnosti maloljetnika, kako vođenje postupka i radnje koje se u postupku preduzimaju ne bi štetno uticali na razvoj maloljetnika. U krivičnom postupku u kojem je učesnik maloljetno lice oštećeno krivičnim djelom ili u kojem se maloljetno lice saslušava kao svjedok, radnje, po pravilu, preduzimaju lica koja su stekla posebna znanja iz oblasti prava djeteta i o pravilima postupanja sa maloljetnim učinocima krivičnih djela i maloljetnim licima kao učesnicima u krivičnom postupku, vodeći računa o uzrastu, ličnim svojstvima, obrazovanju i prilikama u kojima živi maloljetno lice.

Dalje, član 95 ZPPMKP propisuje da će na predlog državnog tužioca, organa starateljstva ili po službenoj dužnosti, sudija, odnosno predsjednik vijeća oštećenom maloljetnom licu, kad ocijeni da je to u interesu zaštite njegove ličnosti, u skladu sa zahtjevima pravičnosti, postaviti punomoćnika iz reda advokata koji su, po pravilu, stekli posebna znanja iz oblasti prava djeteta i o pravilima postupanja sa maloljetnim učinocima krivičnih djela i maloljetnim licima kao učesnicima u krivičnom postupku.

3. Zaštitne mjere i sigurnosni aspekti

ZKP daje određene vrste garancija sigurnosti tokom postupka svim oštećenim licima i drugim svjedocima, pa se takva opšta procesna pravila mogu primijeniti i kada su u pitanju žrtve trgovine ljudima.

Tako, prilikom saslušanja maloljetnog lica, naročito ako je ono oštećeno krivičnim djelom, postupiće se obazrivo da saslušanje ne bi štetno uticalo na psihičko stanje maloljetnog lica, a ukoliko je to potrebno, saslušanje će se sprovesti uz pomoć psihologa ili drugog stručnog lica.

Nadalje, član 120 ZKP-a propisuje zaštitu svjedoka od zastrašivanja, ukoliko postoji osnovana bojazan da bi svjedok davanjem iskaza ili odgovorom na pojedina pitanja sebe, svog bračnog druga, bliskog srodnika ili njemu blisko lice izložio ozbiljnoj opasnosti po život, zdravlje, fizički integritet, slobodu ili imovinu većeg obima, svjedok može uskratiti iznošenje opštih podataka o sebi, davanje odgovora na pojedina pitanja ili davanje iskaza u cjelini, dok se ne obezbijedi njegova zaštita. Ta zaštita svjedoka sastoji se u posebnom načinu učestvovanja i saslušanja svjedoka u krivičnom postupku, ali i van krivičnog postupka, u skladu sa zakonom kojim se uređuje zaštita svjedoka.

Posebni način učestvovanja i saslušanja svjedoka, odnosno, žrtava koje iznose svjedočke iskaze u krivičnom postupku je: saslušanje svjedoka pod pseudonimom, saslušanje uz pomoć tehničkih uređaja (zaštitni zid, uređaji za promjenu glasa, uređaji za prenos slike i zvuka) i slično.

Ako se posebni način saslušanja svjedoka u postupku odnosi samo na prikri- vanje opštih podataka (ime i prezime, ime oca ili majke, zanimanje, boravište, mjesto i godinu rođenja i njegov odnos sa okrivljenim i oštećenim), saslušanje će se sprovesti pod pseudonimom, a u ostalom dijelu saslušanje će se sprove- sti prema opštim pravilima o saslušanju svjedoka.

U slučajevima kada se posebni način učestvovanja i saslušanje svjedoka u po- stupku odnosi na prikriivanje opštih podataka, ali i na prikriivanje lika svjedoka, saslušanje će se sprovesti posredstvom tehničkih uređaja za prenos slike i zv- uka, kojim prilikom će se lik i glas svjedoka izmijeniti. Tokom saslušanja svjedok će se nalaziti u prostoriji koja je odvojena od prostorije u kojoj se nalazi sudija za istragu i druga lica koja su prisutna saslušanju. Sudija za istragu će zabrani- ti svako pitanje čiji bi odgovor mogao da otkrije identitet svjedoka. Na kraju, nakon završenog saslušanja svjedok će potpisati zapisnik pseudonimom samo u prisustvu sudije za istragu i zapisničara. Svi podaci koji se odnose na ovu ka- tegoriju svjedoka predstavljaju tajnu.

Prilikom saslušanja žrtava trgovine ljudima mogla bi se primijeniti i odredba čla- na 344 ZKP-a kada vijeće može, izuzetno, odlučiti da se optuženi privremeno udalji iz sudnice, ako saoptuženi ili svjedok odbija da daje iskaz u njegovom pri- sustvu ili ako okolnosti ukazuju da u njegovom prisustvu neće govoriti istinu.

Dalje, u odnosu na žrtve trgovine ljudima, može se primijeniti i Zakon o za- štiti svjedoka ("Službeni list RCG", br. 65/2004 i 31/2014), imajući u vidu da se, prema ovom propisu, programi zaštite primjenjuju kada se, između ostalog, dokazuje neko od krivičnih djela protiv čovječnosti i drugih dobara zaštićenih međunarodnim pravom i/ili koja se vrše na organizovan način.

Ovaj Zakon uređuje uslove i postupak za pružanje zaštite i pomoći svjedoku (ili njemu bliskog lica) van suda kada postoji osnovana bojazan da bi davanjem iskaza u cilju dokazivanja krivičnog djela, za koje je predviđena mogućnost zaštite, bio izložen stvarnoj i ozbiljnoj opasnosti po život, zdravlje, fizički inte- gritet, slobodu ili imovinu većeg obima, a druge mjere zaštite nijesu dovoljne. Zaštita svjedoka, odnosno njemu bliskog lica obezbjeđuje se primjenom pro- grama zaštite svjedoka, koji predstavlja skup mjera koje se primjenjuju u cilju zaštite života, zdravlja, fizičkog integriteta, slobode ili imovine većeg obima svjedoka, odnosno njemu bliskog lica. Ovaj program zaštite može se primijeni-

ti samo uz pristanak svjedoka, odnosno njemu bliskog lica, a u odnosu na maloljetno lice samo uz saglasnost roditelja ili staratelja, dok se na lice djelimično ili potpuno lišeno poslovne sposobnosti može odrediti samo uz saglasnost lica ovlaštenog za njegovo zastupanje ili staratelja.

O primjeni Programa zaštite odlučuje Komisija koju čine: sudija Vrhovnog suda Crne Gore, državni tužilac Vrhovnog državnog tužilaštva, rukovodilac Jedinice za zaštitu, direktor organa uprave nadležnog za izvršenje krivičnih sankcija i psiholog koga imenuje starješina organa državne uprave nadležnog za poslove rada i socijalnog staranja, a na zahtjev Vrhovnog državnog tužioca, kojem inicijativu za podnošenje zahtjeva može podnijeti i punomoćnik žrtve.

Mjere kojima se obezbjeđuje zaštita svjedoka, odnosno njemu bliskog lica sprovodi Jedinica za zaštitu, su sljedeće:

1. fizička zaštita ličnosti i imovine;
2. premještanje;
3. prikrivanje identiteta i podataka o vlasništvu;
4. promjena identiteta.

Jedinica za zaštitu je specijalizovana organizaciona jedinica ministarstva nadležnog za unutrašnje poslove koja sprovodi hitne mjere, primjenjuje Program zaštite i odgovorna je za njegovu primjenu i obavlja druge poslove u skladu sa ovim zakonom.

Državni organ, organizacije i službe dužni su da pruže pomoć Jedinici za zaštitu i da na njeno traženje izvrše radnje iz svoje nadležnosti potrebne za preduzimanje mjera iz ovog zakona. U primjeni Programa zaštite Jedinica za zaštitu obezbjeđuje zaštićenom licu potrebnu ekonomsku, psihološku, socijalnu i pravnu pomoć i pomaže mu ekonomskim i socijalnim mjerama do njegovog ekonomskog osamostaljenja.

Ukoliko Komisija donese odluku o primjeni Programa zaštite ovlašćuje rukovodioca Jedinice za zaštitu da sa svjedokom, odnosno njemu bliskim licem zaključi Sporazum o primjeni Programa zaštite.

Uloga advokata u ovom kontekstu bi bila da inicira, odnosno, predloži poseban način učestvovanja i saslušanja svjedoka ili posebne programe zaštite svjedoka.

U ovom kontekstu, bitno je pomenuti da do završetka glavnog pretresa vijeće može, u svako doba, po službenoj dužnosti ili po predlogu stranaka, ali uvijek po njihovom saslušanju, primjenom člana 314 ZKP-a, isključiti javnost za cio

glavni pretres ili jedan njegov dio, ako je to potrebno radi čuvanja tajne, čuvanja javnog reda, zaštite morala, zaštite interesa maloljetnog lica, ili zaštite ličnog ili porodičnog života okrivljenog ili oštećenog.

Nadalje, zaštita žrtava se može ostvariti i nakon okončanja krivičnog postupka, izricanjem zaštite mjere zabrane približavanja iz člana 77a KZ-a u trajanju koje ne može biti kraće od jedne niti duže od pet godina, računajući od dana pravosnažnosti odluke, s tim da se vrijeme provedeno u zatvoru ne uračunava u vrijeme trajanja ove mjere. Takođe, Sud može stranca koji je učinio krivično djelo protjerati sa teritorije Crne Gore za vrijeme od jedne do deset godina ili zauvijek (član 76 KZ-a).

Zakon o socijalnoj i dječjoj zaštiti ("Službeni list CG", br. 27/2013, 1/2015, 42/2015, 56/2016, 66/2016, 1/2017, 31/2017, 42/2017, 50/2017, 59/2021, 145/2021-I, 145/2021-II, 3/2023, 48/2024 i 84/2024 i 33/2025) predviđa posebnu podršku žrtvama nasilja i trgovine ljudima i skloništa za smještaj žrtava trgovine ljudima. Pomoć može uključivati materijalne naknade, hitan smještaj, hitne intervencije i psihosocijalno savjetovanje.

Zakon o strancima uređuje da se dozvola za privremeni boravak iz humanitarnih razloga može izdati, između ostalog, strancu za koga se pretpostavlja da je žrtva krivičnog djela trgovina ljudima ili žrtva krivičnog djela nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici. Dozvola za privremeni boravak iz humanitarnih razloga izdaje se na osnovu odgovarajućeg dokaza međunarodne organizacije, nevladine organizacije ili organa državne uprave koji žrtvi trgovine ljudima pruža pomoć i zaštitu ili na osnovu dokaza nadležnog državnog organa kojim se potvrđuje da stranac sarađuje u rasvjetljavanju krivičnih djela. Dozvola za privremeni boravak iz humanitarnih razloga izdaje se sa rokom važenja do jedne godine i može se produžavati dok god postoje prednje navedeni razlozi.

Takođe, u smislu Zakona o strancima stranac za koga policija utvrdi da je žrtva krivičnog djela trgovina ljudima ima pravo da se u roku od 90 dana opredijeli da li će sarađivati u krivičnom postupku, odnosno da li će se pridružiti krivičnom gonjenju ili će biti svjedok u tom postupku (period refleksije). Policija utvrđuje da li je stranac žrtva krivičnog djela trgovina ljudima u saradnji sa organima, nevladinim i drugim organizacijama koji su nadležni, odnosno koji se bave prevencijom, edukacijom, prijavljivanjem i krivičnim gonjenjem izvršilaca i zaštitom žrtava trgovine ljudima, a kad se radi o maloljetnom strancu i sa centrom za socijalni rad.

Stranac kome je izdata dozvola za privremeni boravak iz humanitarnih razloga ne smije se prinudno udaljiti zbog nezakonitog ulaska ili boravka u Crnoj Gori.

Strancu za koga postoji opravdani strah da bi davanjem iskaza u krivičnom postupku mogao biti izložen opasnosti po život, zdravlje, fizički integritet ili slobodu, obezbjeđuje se zaštita i ostvarivanje prava u skladu sa zakonom kojim se uređuje zaštita svjedoka.

U smislu člana 55 stav 3 Zakona o strancima, maloljetni stranac za koga je utvrđeno da je žrtva krivičnog djela trgovina ljudima neće biti vraćen ni u jednu državu, ako nakon procjene opasnosti i njegove bezbjednosti, postoje okolnosti koje upućuju da takav povratak ne bi bio u njegovom najboljem interesu. Nadalje, u smislu odredbe člana 94 stav 3 Zakona o strancima, strancu kome je stalni boravak prestao usljed iseljenja iz Crne Gore ili neprekidnog boravka duže od jedne godine u drugoj državi, može se ponovo izdati dozvola za stalni boravak ako se utvrdi da je kao žrtva trgovine ljudima (nedozvoljeni brak) neprekidno boravio van Crne Gore duže od jedne godine.

Zakonom o izmjenama i dopunama Krivičnog zakonika Crne Gore koji je stupio na snagu 12.12.2023. godine, propisano je da se za krivična djela trgovine ljudima iz člana 444 stav 1 KZ-a, neće kazniti lice koje je kao direktna žrtva bilo prinuđeno na učešće u kriminalnim djelatnostima radi vršenja ovog djela.

Na kraju, ali ne najmanje bitno, za ukazati je da su odlukama predsjednika sudova u svim osnovnim i višim sudovima formirane Službe za podršku svjedocima, oštećenima i žrtvama trgovine ljudima i nasilja u porodici. U najvećem broju slučajeva ove službe se sastoje od jednog ovlašćenog lica za pružanje podrške, određenog od strane predsjednika suda. Aktivnosti ovih službi su usmjerene na pružanje praktične podrške žrtvama, od objašnjenja rasporeda učesnika u postupku u sudnici, pravima i obavezama kao žrtve/svjedoka, dočekivanju žrtve/svjedoka pri ulasku u sud i drugim pitanjima koja se tiču pojavljivanja i svjedočenja pred sudom i zaštite od nasilja ili trgovine ljudima, do emocionalne podrške i pratnje tokom svjedočenja, boravka sa žrtvama tokom suđenja u posebnoj čekaonici i sudnici, obezbjeđivanja uslova za sigurno i bezbjedno svjedočenje, eliminisanja rizika od neprijatnih ili incidentnih situacija prije i nakon suđenja u prostorijama suda, itd.

4. Pristup besplatnoj pravnoj pomoći i međunarodna saradnja

Normativno uređenje besplatne pravne pomoći počinje već od Ustava Crne Gore, koji odredbom člana 21 stav 1 propisuje da svako ima pravo na pravnu pomoć, da pravnu pomoć pruža advokatura, kao nezavisna i samostalna profesija, kao i druge službe, te da pravna pomoć može biti besplatna, u skladu sa zakonom. Takođe, Konvencija Savjeta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima

(2005) u članu 15 propisuje da će svaka članica svojim nacionalnim zakonodavstvom obezbijediti pravo na pravni savjet i besplatnu pravnu pomoć žrtvama pod uslovima koje propisuje njeno nacionalno zakonodavstvo.

Propis koji uređuje pitanje besplatne pravne pomoći je Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći ("Službeni list CG", br. 20/2011, 20/2015 i 123/2024) (u „ZBPP“), koji je u primjeni od 01.01.2012.godine.

Prema ZBPP besplatna pravna pomoć obezbjeđuje se radi ostvarivanja prava na pravično suđenje fizičkom licu, koje prema svom imovnom stanju nije u mogućnosti da ostvari pravo na sudsku zaštitu bez štete po nužno izdržavanje sebe i svoje porodice.

Pravno savjetovanje obuhvata pružanje pravnog obavještenja i pravnog savjeta. Pravno obavještenje je opšte obavještenje o propisanim pravima i obavezama iz određene pravne oblasti, postupku ostvarivanja prava i obavezi pokušaja vanskudskog rješavanja spora, dok je pravni savjet detaljno obavještenje o načinu i mogućnostima rješavanja određenog pravnog pitanja u konkretnoj pravnoj stvari. Sastavljanje pismena podrazumijeva sastavljanje tužbe ili drugog akta kojim se pokreće postupak, odgovora na tužbu, žalbe, prigovora na rješenje o izvršenju, ustavne žalbe ili akta kojim se inicira postupak zaštite pred Evropskim sudom za ljudska prava, a podrazumijeva i sastavljanje žalbe ili prigovora, kao i odgovora na žalbu, odnosno prigovor, u skladu sa zakonom kojim se uređuje upravni postupak. Zastupanje podrazumijeva preduzimanje procesnih radnji pred sudom, Državnim tužilaštvom, Ustavnim sudom Crne Gore i u postupku za vanskudsko rješavanje sporova, u skladu sa posebnim zakonom. Besplatna pravna pomoć u postupku pred javnim izvršiteljem podrazumijeva oslobađanje od troškova sastavljanja predloga za izvršenje i od plaćanja predujma troškova javnom izvršitelju. Besplatna pravna pomoć u postupku pred notarom podrazumijeva oslobađanje od troškova za radnje notara u postupku sprovođenja ostavinske rasprave i donošenja rješenja o nasljeđivanju. Odobranje bilo kog oblika besplatne pravne pomoći podrazumijeva i oslobađanje od plaćanja troškova postupka utvrđenih u skladu sa zakonom, izuzev troškova branioca i punomoćnika.

Besplatna pravna pomoć ne može se odobriti za pokrivanje troškova protivne stranke u toku postupka.

Pravo na besplatnu pravnu pomoć, između ostalog, imaju i žrtve trgovine ljudima.

Zahvaljujući izmjenama i dopunama ZoBPP iz decembra 2024.godine, žrtve trgovine ljudima, pored krivičnih postupaka, imaju pravo na besplatnu prav-

nu pomoć i u vezanim postupcima, u skladu sa zakonima kojima se uređuju porodični i obligacioni odnosi i postupak izvršenja i obezbjeđenja, nakon što pravosnažnom odlukom suda bude utvrđeno da je žrtva trgovine ljudima. U ovim postupcima besplatnu pravnu pomoć, po pravilu, pruža isti advokat. Na prednji način su ispunjeni standardi specijalizovanog pristupa u pružanju pravne pomoći žrtvama, u skladu s preporukama Specijalnog izvjestioca UN za nezavisnost sudija i advokata i GREVIO-a.

Besplatnu pravnu pomoć pružaju advokati po redosljedu sa spiska Advokatske komore Crne Gore koji je, uz prethodnu saglasnost advokata, sastavljen prema mjesnoj nadležnosti osnovnih sudova. Međutim, novim izmjena i dopunama ZoBPP iz decembra 2024.godine, pružanje besplatne pravne pomoći žrtvama trgovine ljudima mogu pružati samo advokati sa posebnim znanjima iz te oblasti zaštite, sa najmanje tri godine radnog iskustva u advokaturi, po redosljedu sa spiska Advokatske komore, koji je, uz prethodnu saglasnost advokata, sastavljen prema mjesnoj nadležnosti osnovnih sudova.

Kvalitet pravne pomoći po službenoj dužnosti prati organ pred kojim se vodi postupak u kojem je odobrena besplatna pravna pomoć. Korisnik može podnijeti zahtjev za zamjenu advokata, o čemu odlučuje predsjednik suda ili sudija kog on ovlasti, u roku od osam dana od dana podnošenja.

ZoBPP obavezuje da se ostvarivanje i korišćenje prava na besplatnu pravnu pomoć mora se obezbijediti bez diskriminacije po osnovu etničkog porijekla, rase, boje kože, jezika, vjerskog ili političkog uvjerenja, pola, seksualnog opredjeljenja, zdravstvenog stanja, invaliditeta ili nekog drugog ličnog svojstva.

Trgovina ljudima je po pravilu prekogranični fenomen, pa je u tom kontekstu efikasna međunarodna saradnja izuzetno bitna. Naime, čest je slučaj da se žrtve trgovine ljudima regrutuju u jednoj zemlji, transportuju kroz drugu, a eksploatišu u trećoj zemlji. Dalje, počinioci ovog krivičnog djela, nerijetko djeluju u međunarodnim kriminalnim mrežama, pa se dokazi, svjedoci i imovina nalaze u različitim državama.

Iz tog razloga, ovakve slučajeve trgovine ljudima nezamislivo je procesuirati bez međunarodne saradnje, koja može podrazumijevati razmjenu informacija i dokaza, izručenje počinitelaca i dostavljanje dokaza, identifikaciju i zaštitu žrtava, koordinisano vođenje istraga, oduzimanje imovinske koristi i sl.

Zakonik o krivičnom postupku Crne Gore prepoznaje međunarodnu pravnu pomoć kao način za preduzimanje određenih procesnih radnji, dok Zakon o međunarodnoj pravnoj pomoći u krivičnim stvarima ("Službeni list CG", br.

4/2008, 36/2013 i 67/2019) uređuje uslove i postupak pružanja međunarodne pravne pomoći u krivičnim stvarima. Međunarodna pravna pomoć pruža se u skladu sa međunarodnim ugovorom, a međunarodni ugovor ne postoji ili određena pitanja nijesu regulisana međunarodnim ugovorom, međunarodna pravna pomoć pruža se u skladu sa ovim zakonom, pod uslovom da postoji uzajamnost ili se može očekivati da bi strana država izvršila zamolnicu za međunarodnu pravnu pomoć domaćeg pravosudnog organa.

Međunarodna pravna pomoć obuhvata izručenje okrivljenih i osuđenih, ustupanje i preuzimanje krivičnog gonjenja, izvršenje stranih sudskih odluka u krivičnim stvarima, obrazovanje zajedničkih istražnih timova, kao i druge oblike međunarodne pravne pomoći.

Međunarodnu saradnju prepoznaje i Zakon o zaštiti svjedoka, u okviru primjene Programa zaštite, a ostvaruje se na osnovu međunarodnog ugovora, pojedinačnog sporazuma ili na osnovu uzajamnosti. U tom smislu, Jedinica za zaštitu podnosi molbu drugoj državi za prihvrat zaštićenog lica i primjenu mjera predviđenih ovim zakonom i postupa po molbi druge države za prihvrat zaštićenog lica i primjenu mjera zaštite u Crnoj Gori.

Zakonom o međunarodnoj i privremenoj zaštiti stranaca ("Službeni list CG", br. 2/2017, 3/2019 i 77/2024) propisuju se načela, uslovi i postupak za odobravanje međunarodne i privremene zaštite stranca koji traži međunarodnu zaštitu, prava i obaveze stranca koji traži međunarodnu zaštitu, azilanta, stranca pod supsidijarnom zaštitom, stranca pod privremenom zaštitom, kao i uslovi i postupak za poništenje i prestanak azila, supsidijarne i privremene zaštite. Žrtve trgovine ljudima su ovim propisom prepoznate kao ranjive kategorije.

Međunarodna saradnja je neophodan uslov za uspješnu borbu protiv trgovine ljudima, bez kog nema efikasnog krivičnog gonjenja počinilaca niti potpune zaštite i reparacije žrtava. Nacionalni propisi (ZKP, Zakon o međunarodnoj pravnoj pomoći) jasno otvaraju prostor za saradnju, dok potvrđeni međunarodni ugovori obavezuju Crnu Goru da sarađuje i aktivno učestvuje u globalnim i regionalnim mehanizmima.

PREPORUKE ČETVRTOG EVALUACIONOG IZVJEŠTAJA GRETA I GLAVNIH PREPORUKA ZA CRNU GORU (2025) EKSPERTSKOG TIJELA GRETA ZA CRNU GORU

Najnoviji GRETA izvještaj o Crnoj Gori, izrađen u okviru četvrtog evaluacionog ciklusa praćenja primjene Konvencije Savjeta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima, usmjeren je na ranjivosti koje povećavaju izloženost trgovini ljudima i na mjere koje država preduzima kako bi spriječila eksploataciju, identifikovala i zaštitila posebno ranjive žrtve te obezbijedila efikasno procesuiranje počini-laca. Ovaj ciklus posebno razmatra ulogu informaciono-komunikacionih teh-nologija (IKT) u olakšavanju vrbovanja, kontrole i eksploatacije žrtava, kao i njihovu upotrebu u istraživanju i zaštiti.

GRETA konstatuje da je Crna Gora u posljednjim godinama ostvarila određeni institucionalni i normativni napredak, uključujući strateške dokumente, defi-nisanje procedura i jačanje koordinacionih mehanizama. Međutim, i dalje su prisutni ozbiljni izazovi, posebno u oblastima identifikacije, pristupa pravdi, dostupnosti zaštite i rada sa ranjivim grupama. Trgovina ljudima u Crnoj Gori ostaje višestruko ukorijenjena: država je i dalje zemlja porijekla, tranzita i desti-nacije, a sve je više slučajeva radne eksploatacije, uključujući sezonski rad, gra-đevinarstvo, ugostiteljstvo i rad stranih državljana. U izvještaju se naglašava da digitalni alati omogućavaju počiniocima nove načine kontrole i dominacije nad žrtvama, dok istovremeno institucije još nemaju adekvatne mehanizme za prepoznavanje i dokumentovanje takvih oblika eksploatacije.

Kada je riječ o prevenciji, GRETA ocjenjuje da se mjere i dalje primarno oslanja-ju na povremene kampanje, umjesto na sistemsku integraciju prevencije u rad institucija, posebno u oblasti obrazovanja, socijalne zaštite, rada i migracija. Ranjive grupe, kao što su djeca bez pratnje, romske zajednice, žene u riziku od rodno zasnovanog nasilja, radnici migranti i osobe u neregularnom statusu,

često ostaju van dometa preventivnih aktivnosti. Institucije nerijetko nemaju jasan mandat ni kapacitete da prepoznaju rane indikatore trgovine ljudima, a uočljiv je i nedostatak međusektorske razmjene podataka, što utiče na pravovremenu identifikaciju rizika.

U oblasti identifikacije žrtava, GRETA ističe da formalizovane procedure postoje, ali da praksa i dalje pokazuje nedostatke. Identifikacija stranih državljana, posebno migranata i tražilaca azila, ostaje ograničena, a pristup periodu oporavka i razmišljanja nije uvijek obezbijeđen u skladu sa Konvencijom. Uočeno je da nevladine organizacije i dalje nemaju stabilan i garantovan pristup mjestima gdje bi žrtve mogle biti prisutne, poput prihvatnih centara ili radnih lokacija pod nadzorom inspekcije, što značajno smanjuje šanse za pravovremeno prepoznavanje žrtava. Posebnu zabrinutost izazivaju situacije u kojima se žrtve vraćaju u zemlje porijekla bez adekvatne procjene rizika, što je u suprotnosti sa načelom zabrane vraćanja.

Pristup pravdi ostaje jedno od najslabijih karika u crnogorskom sistemu zaštite žrtava. Iako zakon predviđa pravo na besplatnu pravnu pomoć bez obzira na imovinsko stanje, u praksi žrtve često dobijaju advokata kasno, bez specijalizacije i bez dovoljno znanja o specifičnostima trgovine ljudima. Postupci su dugi, često retraumatizujući, a broj pravosnažnih presuda je i dalje veoma nizak. Sankcije izrečene počiniocima nerijetko su blage, što utiče na ukupnu percepciju nekažnjivosti.

Posebno se problematizuje pitanje naknade štete. GRETA navodi da ni u prethodnom evaluacionom periodu nije zabilježen slučaj u kojem bi žrtva trgovine ljudima ostvarila kompenzaciju bilo kroz krivični, parnični postupak ili državni fond. Postoji zakonodavni okvir za naknadu štete žrtvama nasilnih krivičnih djela, ali njegova primjena izostaje, a država nije formirala fond iz kojeg bi se žrtvama mogla isplatiti naknada kada počinilac nije identifikovan ili nije u mogućnosti da isplati naknadu.

Mjere zaštite i podrške žrtvama ostaju fragmentisane i nedovoljno finansirane. Servisi pomoći, uključujući skloništa i programe reintegracije, uglavnom zavise od kratkoročnih projekata. Posebno je uočljiv nedostatak servisa za muške žrtve i za djecu, kao i odsustvo dugoročne psihosocijalne podrške. U slučajevima djece, GRETA upozorava da specijalizovanih usluga ima malo, da sistem praćenja nakon smještaja gotovo da ne postoji i da djeca često prolaze kroz postupke koji nisu prilagođeni njihovim potrebama. Takođe se naglašava rizik sekundarne viktimizacije tokom sudskih postupaka, posebno kada nedostaju specijalizovane prostorije za ispitivanje djece.

Kada je riječ o krivičnom gonjenju i sankcionisanju, institucije se i dalje previše oslanjaju na iskaze žrtava. GRETA naglašava da su neophodne proaktivne istrage, uključujući finansijske istrage, digitalne dokaze i praćenje tokova novca, kako bi se razbile kriminalne strukture i obezbijedili dokazi nezavisni od svjedočenja žrtve. Zabilježen je i nedostatak specijalizacije tužilaca, ali i policijskih službenika koji se bave digitalnim oblicima eksploatacije.

U pogledu institucionalnog okvira, GRETA konstatuje da Crnoj Gori i dalje nedostaje nezavisni nacionalni izvijestilac koji bi pratio rad institucija, davao preporuke i javno izvještavao o napretku i izazovima. Takođe, finansiranje aktivnosti za borbu protiv trgovine ljudima ostaje nestabilno i projektno orijentisano, što dovodi do prekida u pružanju usluga i otežava dugoročno planiranje.

Izveštaj ukazuje i na potrebu snažnijeg uključivanja privatnog sektora, posebno u oblastima građevine, turizma, poljoprivrede i ugostiteljstva, gdje su rizici radne eksploatacije najveći. U ovom kontekstu naglašava se važnost odgovornog poslovanja, transparentnosti lanaca snabdijevanja i uključivanja preventivnih mjera u javne nabavke.

U zaključku, GRETA prepoznaje određene pomake u institucionalnom i normativnom okviru Crne Gore, ali naglašava da ključni izazovi ostaju: nedovoljna identifikacija žrtava, posebno migranata i djece; ograničen pristup pravdi i izostanak kompenzacije; nedostatak stabilnih i dugoročnih servisa zaštite; kao i neadekvatna specijalizacija institucija koje bi trebalo da postupaju u slučajevima trgovine ljudima. Izveštaj podstiče Crnu Goru da uspostavi održive mehanizme zaštite žrtava, ojača proaktivne istrage, profesionalizuje rad institucija i obezbijedi da najranjivije grupe ne ostanu nevidljive u sistemu.

INSTITUCIONALNI I KOORDINACIONI MEHANIZMI ZA SUZBIJANJE TRGOVINE LJUDIMA U CRNOJ GORI

Borba protiv trgovine ljudima u Crnoj Gori organizovana je kroz sistem u kom učestvuju državni organi, pravosudne institucije i organizacije civilnog društva, u skladu sa važećim propisima, strateškim dokumentima i međunarodnim obavezama koje je Crna Gora preuzela.

Koordinaciju aktivnosti u ovoj oblasti vrši Ministarstvo unutrašnjih poslova, preko Odjeljenja za borbu protiv trgovine ljudima. Ovo odjeljenje obavlja poslove koordinacije rada nadležnih institucija, saradnje sa međunarodnim

organizacijama i organizacijama civilnog društva, praćenja primjene međunarodnih instrumenata, kao i iniciranja izmjena i dopuna propisa u oblasti borbe protiv trgovine ljudima. Ministarstvo unutrašnjih poslova rukovodi Koordinacionim timom za praćenje sprovođenja Strategije za borbu protiv trgovine ljudima, kao i Timom za formalnu identifikaciju žrtava trgovine ljudima.

U okviru Uprave policije, u Sektoru za borbu protiv kriminala, djeluje organizaciona jedinica nadležna za postupanje u predmetima trgovine ljudima, krijumčarenja ljudi i ilegalnih migracija. Ova jedinica prikuplja podatke, prati pojavne oblike i trendove kriminaliteta u ovoj oblasti, sprovodi operativne aktivnosti i sarađuje sa nadležnim državnim tužilaštvima i drugim organima državne uprave.

Više državno tužilaštvo i Specijalno državno tužilaštvo postupaju u predmetima trgovine ljudima u skladu sa svojim zakonskim nadležnostima, naročito u slučajevima kada postoje elementi organizovanog kriminala. Državni tužilac rukovodi izviđajnim i istražnim radnjama, izdaje obavezujuće naloge policiji i drugim nadležnim organima, u skladu sa Zakonikom o krivičnom postupku.

Radi unapređenja koordinacije u konkretnim predmetima, formiran je Operativni tim za borbu protiv trgovine ljudima, koji čine predstavnici Ministarstva unutrašnjih poslova, Uprave policije i Višeg državnog tužilaštva. Odlukom iz 2024. godine, nadležnosti ovog tijela proširene su i na oblast nedozvoljenog prelaska državne granice i krijumčarenja ljudi. Tim razmatra pitanja vezana za postupanje u pojedinačnim predmetima, razmjenu informacija i usklađivanje aktivnosti nadležnih organa, te se sastaje u skladu sa internim pravilima rada. Sudovi u Crnoj Gori, uključujući Vrhovni sud Crne Gore, postupaju u predmetima trgovine ljudima u skladu sa važećim procesnim zakonodavstvom. U okviru svojih nadležnosti, sudovi primjenjuju mjere zaštite svjedoka i oštećenih, uključujući posebne mjere zaštite i procesne prilagodbe, u skladu sa Zakonikom o krivičnom postupku i Zakonom o zaštiti svjedoka.

U sistem postupanja uključena su i druga ministarstva, u skladu sa svojim resornim nadležnostima:

Ministarstvo pravde učestvuje u pripremi i praćenju normativnog okvira u oblasti krivičnog zakonodavstva i međunarodne pravne saradnje u vezi sa trgovinom ljudima.

Ministarstvo vanjskih poslova prati sprovođenje međunarodnih konvencija i obaveza kroz komunikaciju sa međunarodnim organizacijama i diplomatsko-konzularnim predstavništvima, te učestvuje u zaštiti interesa crnogorskih državljana u inostranstvu.

Ministarstvo zdravlja obezbjeđuje zdravstvenu zaštitu žrtvama i potencijalnim žrtvama trgovine ljudima kroz sistem javnih zdravstvenih ustanova, uključujući hitnu medicinsku pomoć, liječenje i druge zdravstvene usluge, u skladu sa važećim propisima.

Ministarstvo socijalnog staranja, brige o porodici i demografije obezbjeđuje socijalnu i dječiju zaštitu žrtvama i potencijalnim žrtvama trgovine ljudima preko centara za socijalni rad, sprovodi postupke starateljstva i nadzire rad licenciranih pružalaca usluga socijalne zaštite, uključujući skloništa za žrtve trgovine ljudima.

Ministarstvo rada, zapošljavanja i socijalnog dijaloga, uključujući Inspekciju rada, nadležno je za oblast radnih odnosa, zaštite na radu i tržišta rada, te ima ulogu u prepoznavanju slučajeva radne eksploatacije i potencijalnih žrtava trgovine ljudima kroz inspekcijski nadzor.

Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija sprovodi aktivnosti u oblasti obrazovanja i prevencije, obezbjeđuje pristup obrazovanju djeci žrtvama trgovine ljudima i učestvuje u mjerama usmjerenim na smanjenje ranjivosti djece i mladih.

Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava učestvuje u aktivnostima usmjerenim na zaštitu prava ranjivih i marginalizovanih grupa i smanjenje faktora ranjivosti na trgovinu ljudima.

Ministarstvo kulture i medija učestvuje u aktivnostima koje se odnose na informisanje javnosti i pitanja etičkog izvještavanja o slučajevima trgovine ljudima.

Ministarstvo turizma sprovodi aktivnosti u sektoru turizma u cilju prevencije trgovine ljudima i podizanja svijesti zaposlenih u ovom sektoru o obavezi prijavljivanja sumnjivih situacija nadležnim organima.

Tim za formalnu identifikaciju žrtava trgovine ljudima uspostavljen je kao multidisciplinarno tijelo koje donosi odluku o formalnoj identifikaciji žrtve trgovine ljudima, nezavisno od postojanja ili faze krivičnog postupka, u skladu sa standardnim operativnim procedurama i važećim strateškim dokumentima.

Međuinstitucionalna saradnja u ovoj oblasti uređena je i Sporazumom o međusobnoj saradnji u oblasti borbe protiv trgovine ljudima, koji je potpisan 2007. godine, a revidiran 27. maja 2024. godine. Sporazum uređuje saradnju državnih organa i organizacija civilnog društva u oblastima prevencije, identifikacije, upućivanja, zaštite i podrške žrtvama trgovine ljudima, kao i razmjenu informacija i postupanje u pojedinačnim slučajevima.

U okviru sistema zaštite i podrške žrtvama trgovine ljudima obezbijedeni su i smještajni kapaciteti. U Crnoj Gori postoji sklonište za djecu žrtve trgovine ljudima u okviru JU „Ljubović“, sklonište za žene žrtve trgovine ljudima u okviru SOS Nikšić, kao i mogućnost korišćenja kapaciteta JU „Centar za podršku djeci i porodici“ za smještaj žrtava trgovine ljudima, u skladu sa individualnim potrebama i procjenom nadležnih organa.

Pored državnih organa, u sistem su uključene i organizacije civilnog društva koje, u skladu sa važećim propisima i zaključenim sporazumima o saradnji, učestvuju u preventivnim aktivnostima, pružanju psihosocijalne i pravne podrške, obezbjeđivanju smještaja i podršci u procesu oporavka i reintegracije žrtava trgovine ljudima.

